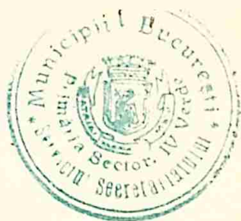
A. Vlahuță

In Vîltoare

Nuvele și Impresiĭ

Ediția a doua

BUCURESCI
EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŬ & COMP.
21 — CALEA VICTORIEI — 21
1901.

BUCURESCI
Stabilimentul grafic I. V. Socecŭ
Strada Berzeĭ No. 59.
62438

NUVELE

IN VÎLTOARE

Soarele asfinția. Era o seară frumoasă, de pe la începutul luĭ Iuliŭ. Venise tata de la arie, și ne pregăteam să ne-așezăm la masă, cînd o trăsură elegantă cu patru caĭ înaintașĭ se opri la poartă.

— Banta!

Și mă repeziĭ să-l întîmpin, nebun de bucurie. Aĭ meĭ nu-l văzuseră nicĭ-odată, dar îl cunoşteaŭ din cîte le spusesem.

Alfred Banta, cel maĭ iubit camarad de școală, prietenul la care am petrecut așa de bine vacanția de-acum un an, băiatul cel maĭ frumos, cel maĭ deștept, cel maĭ bogat și cel maĭ bun din lume, Alfred, care ajunsese un personaj mitic, o legendă în casă la noĭ, de mult ce vorbiam despre el,— eată-l acum aicĭ, cu feciorul luĭ, care-ĭ des-

bracă mantaua plină de praf, în pragul căsuţiĭ noastre... Şi mama, şi tata, şi fraţiĭ meĭ se uită la el bucuroşĭ, extaziaţĭ. Ce mîndru mă simt, şi cum îl admir prin ochiĭ lor! E nalt, e rumăn la faţă, cu ochiĭ marĭ, albastri, de-abea-ĭ mijesc tuleele uneĭ mustăcioare blonde; şi-ĭ blînd, şi-ĭ ruşinos ca o fată mare. Mă uĭt la el, rîd, şi nu ştiŭ ce să-ĭ spun, şi parcă nu mă 'ncred că-l văd.

— Am venit să vi-l iaŭ... Că şi nouă ni-ĭ drag...

— Da o să maĭ staţĭ cîte-va zile la noĭ...

— O zi numaĭ, să odihnim caiĭ.

La masă, ca să nu vorbesc eŭ de el, Alfred povesteşte isprăvile mele din liceŭ, mă ridică 'n slăvĭ, spune cît sînt eŭ de grozav la limba latină şi la compoziţiĭ, şi ce cuminte sînt, şi cum mă iubesc profesoriĭ...

Mama-l ascultă cu nesaţ, se uĭtă şi la mine, şi i se umplu ochiĭ de lăcrimĭ.

Eŭ plutesc într'o fericire curată, ca din basme, cum numaĭ visul şi copilăria pot s'o dea.

A treia zi plecăm. O, cum mă impre-

sionaŭ toate în dimineaţa aceea. Mirosul cîmpuluĭ, sunetul trăsuriĭ, zuruitul cadenţat al zurgalăilor, pledul care ne 'nvălia picioarele, goana cailor, aerul proaspăt, răcoros, toate mă făceaŭ fericit, în toate era un farmec neobicĭnuit; satul, copaciĭ, dealurile se mişcaŭ într'o lumină fantastică.

— Spune ceva, — ce-aĭ căzut pe gîndurĭ?

— Sînt fericit, Alfred.

Aveam două zile de drum până la moşia luĭ Banta. Acum mi se zugrăviaŭ din ce în ce maĭ desluşit în minte vechiul castel, ascuns după o perdea de plopĭ uriaşĭ, şi parcul imens din spatele casteluluĭ, şi volbura furioasă pe care-o făcea apa plumburie a Siretuluĭ zugrumată între două malurĭ înalte la marginea dreaptă a parculuĭ, şi cîniĭ de vînătoare, şi caiĭ de călărie . . . De ce era oare atîta tristeţă în interiorul sever al aceluĭ castel cu odăĭ spaţioase şi bogat mobilate? De ce nu rîdea nimenĭ în casa aceea, şi pentru ce maĭ ales în timpul meseĭ eraŭ toţĭ aşa de posomorîţĭ?.. Bătrîna, bunica luĭ Alfred, era aşa de bună. Cu ce dragoste m'a sărutat cînd m'a văzut întăĭ, şi cu ce glas duios şi

emoționat mi-a spus: «Cum trebue să te iubească mama D-tale!». Dar de ce i-a venit să plîng' atuncĭ, și, ducîndu-șĭ batista la ochĭ, a plecat de lîngă mine?

Nicĭ ea nu spunea o vorbă la masă. Conu Sandu, tatăl luĭ Alfred, era așa de trist, că 'mĭ făcea milă. Numaĭ Clara, sora luĭ Alfred, părea ceva maĭ veselă, avea vecĭnic un zîmbet luminos în ochiĭ eĭ albastri, ceĭ maĭ blînzĭ și maĭ frumoșĭ ochĭ pe care i-am văzut vr'odată; dar și ea, la masă, sta serioasă ca o sfîntă. Era un doliŭ în casă? Mama lor murise de curînd? Alfred nu mi-a spus nicĭ-odată nimic. Și eŭ m'am sfiit să 'ntreb.

Tot drumul, am făcut planurĭ — eram acum «absolvențĭ de liceŭ» — am cucerit lumea, cum o cuceresc toțĭ la vrîsta de 18 anĭ, ș'am cîntat, ș'am rîs, ș'am spus prostiĭ, pănă ne-am trezit la poarta casteluluĭ. Soarele asfinția. Un vînt ușor legăna crengile plopilor; freamătul frunzelor, șuetul Sireteluĭ îmĭ reaminteaŭ muzica somnoroasă a serilor din vara trecută.

II.

Odaia mea are ferestrele spre parc. Sînt singur, și, de și ostenit de drum, nu pot să dorm. Sonia, vara luĭ Alfred, pare-a fi adus o notă de veselie în casă; ce frumos cîntă! Dar cum a slăbit de tare conu Sandu! Și Clara parc'a maĭ slăbit... De ce s'a uitat așa de ciudat la mine cînd i-am spus, că de cîte orĭ mă gîndeam la parc, îmĭ urla 'n urechĭ «Vîltoarea Siretuluĭ?» Pentru prima oară am văzut o privire aspră în ochiĭ eĭ frumoșĭ... a putut da un înțeles greșit vorbelor mele nevinovate? Cum fîșie frunzele; s'a stîrnit vînt... Oare nu's stafiĭ în casa asta așa mare și veche? Portretele din părete încep să se miște. Suflu 'n lumînare, și-mĭ trag plapoma peste cap. Intr'un tîrziŭ am adormit cu gîndul la soarta fericită a luĭ Alfred.

A doua zi de dimineață geamurile eraŭ asudate; ploase peste noapte. Cerul era de un albastru umed. La fereastra mea un stol de vrăbiĭ ciripiaŭ în bătaia primelor raze de soare. Și nu știŭ de ce, în ceasul acela toate mi se înfățișaŭ ca 'ntr'o lume vrăjită, ca 'n vis.

Acum, cînd mi-aduc aminte de locurile acelea frumoase, de oamenii pe carĭ i-am cunoscut acolo, de petrecerile și de impresiile mele de-atuncĭ, mi se pare că acelea aŭ fost cele maĭ fericite zile din vieața mea.

Toată ziua hoĭnăream călărĭ pe la conacele moșieĭ. Seara veneam ostenițĭ acasă. Cînd ploa ne strîngeam cu toțiĭ în salon. Eŭ citeam poeziĭ. Sonia cînta — știa toate cîntecele populare din Ucrania, unde-șĭ petrecuse ceĭ - dintăĭ anĭ aĭ copilărieĭ. Une-orĭ mama eĭ se așeza la piano și ne cînta de joc. Cu mare greutate învățasem și eŭ cadrilul, afară de figura a șasea, la care din pricina neîndemînăriĭ mele, trebuia în totdeauna să trec D-reĭ Clara rolul meŭ de cavaler. Conu Sandu nu sta nicĭ-odată la petrecerile noastre. Pe el nu-l vedeam de cît la dejun și la prînz, ș'atuncĭ ne strica dispoziția la toțĭ cu tăcerea și vecĭnica luĭ melancolie.

Ciudată făptură, Doamne, maĭ era și Clara ! O dată, după dejun, ne primblam prin parc. Alfred era cu Sonia înainte. Cînd am ajuns la vîltoare, eŭ m'am oprit, involuntar, și-am

dat să mă uit în jos, sub malul mîncat de apă.

— Ce vreĭ să vezĭ? îmĭ strigă ea smîncindu-mă de braț.

Am rămas înlemnit. Era atîta autoritate, ș'atîta asprime în glasul eĭ alterat, în privirea eĭ întunecată de-o neesplicabilă mînie, c'am crezut-o un moment nebună.

— Iartă-mă, D-șoară, nu vreaŭ nimic...

Ș'am plecat, cu frică, de-acolo. O jumătate de ceas a mers, ținându-se de brațul meŭ, fără să spună un cuvînt. Pe urm'a vorbit, lucrurĭ indiferente, m'a întrebat dac'o să poată trece frate-săŭ bacalaureatul la Septembre... Eŭ eram distras.

— De ce v'ațĭ speriat așa, adineoarea?..

— Nu fiĭ indiscret!

Tonul răstit, aproape disprețuitor cu care 'mĭ aruncă acest răspuns, îmĭ ridică sîngele 'n obraz... Cîte-va minute am fost zăpăcit. Cînd mi-am venit în simțire, eram singur în grădină, ș'am început să plîng.

III.

«Să cer un semn, iubito, spre-a nu te maĭ uita?
Te-aş cere doar pe tine, dar nu maĭ eştĭ a ta...»

Şi fiind-că 'mĭ tremura glasul, mă opriĭ, ca şi cum aş fi uitat versurile următoare.

Era o noapte caldă şi senină de pe la sfîrşitul luĭ August. Luna plină poleia nisipul de pe alee. Clara mă ţinea de braţ; ea 'mĭ şopti rugător:

— Mă supăr dacă nu mi-o spuĭ...

Ce limpede mi se înfăţişează acum toată scena aceea înfiorătoare, stranie, pe care nicĭ odată n'am s'o uit!

I-am recitat încet, aproape şoptind, «Despărţirea» luĭ Eminescu. Cînd am sfîrşit, a ridicat capul şi m'a privit în ochĭ, lung, lung. Apoĭ m'a întrebat liniştit, cu un aer distras, ca şi cum ar fi vorbit prin somn.

— Te-aĭ arunca în «Vîltoare», dacă ţi-aş zice eŭ să te-aruncĭ?

M'aşteptam aşa de puţin la o ast-fel de 'ntrebare, că de şi, în starea sufletească în care mă găsiam atuncĭ, i-aş fi dovedit bucuros că nu fac nicĭ un caz de vieaţa mea,

totuşĭ avuĭ un moment de ezitare înainte de a-ĭ răspunde, foarte serios, ***da!***

— Ce copil eştĭ!

In glasul eĭ era o tînguire ş'o dojană dulce, de o profundă, misterioasă melancolie. Şi de-odată, ca şi cum s'ar fi deşteptat dintr'o reverie, mă luă de mînă, şi cu o hotărîre, care, nu ştiŭ de ce mă înfiora, îmĭ spuse tare:

— Vino, vino de vezĭ cît îĭ de adînc şi de... îngrozitor!

Nu, nu tremuram. Rezemaţĭ de rampă, priviam amîndoĭ în jos — un clocot asurzitor de valurĭ, prăbuşite ca 'ntr'o cascadă, ne dădea impresia că malul se mişcă sub noĭ. Acolo 'n fund era întuneric. Maĭ departe, luna tăia o muche de argint pe apa potolită a Siretuluĭ.

— Vezĭ ce prăpastie?.. Aicĭ s'a aruncat mama. Săraca mama!.. Alfred... nu ţĭ-a spus?

— Nu.

— Haĭdem de-aicĭ, că 'mĭ face răŭ... O, e o nenorocire grozavă în familia noastră... ş'un mister mare, care mă tulbură de

anĭ, de anĭ, şi nu ştiŭ, nu ştiŭ ce-să cred... N'aĭ auzit-o nicĭ-odată ţipînd?

— Pe cine?

— Pe soră-mea... Nu ştiiaĭ? Noĭ avem o soră maĭ mare, care-ĭ nebună, şi stă închisă singură, într'o odaie, unde noĭ n'avem voe să intrăm... Uite, colo sus, în capăt... vezĭ lumina ceea?.. Acolo-ĭ sora noastră. E curios cum n'aĭ auzit-o ţipînd... s'aude une-orĭ... cînd se deschide uşa... şi ce ţipet sinistru... O, e o istorie grozavă, da să nu cumva să spuĭ luĭ Alfred că ţi-am spus. Eaca, sînt patru anĭ acum. Mĭ-aduc aminte, era o seară urîtă, şi bătea un vînt de zgîlţîia ferestrele. Şedeam la masă. Bunica nu era aicĭ. Eŭ stam lîngă tata, în faţa noastră era mama, cu Alfred. Ce frumoasă era mama, şi s'o fi auzit glasul eĭ... nu maĭ era glas omenesc — da nicĭ odată nu cînta cînd era tata acasă. Noĭ, în vara asta am aflat că mama noastră a fost artistă ş'a cîntat pe scenă. Ea nu ne-a spus nicĭ-odată, şi nu ştiam de ce plîngea une-orĭ cînd rămînea numaĭ cu noĭ... Tîrziŭ am înţeles că tatiĭ nu-ĭ plăcea s'o audă cîntînd, şi că sora noastră era un vecĭnic su-

biect de mustrărĭ și de tortură pentru biata mama. Tîrziŭ am aflat că mama trăia ca o prizonieră în casa asta afurisită, din care n'avea voe să facă un pas, nicăirĭ. Și de sigur că și cu sora asta noastră, e o taĭnă grozavă, pe care numaĭ tata o știe...

Dumneata aĭ avut vr'o dată presimțirĭ?.. Cum îțĭ esplicĭ asta, că eŭ în sara acea parcă simțiam c'are să se 'ntîmple o nenorocire... Știŭ eŭ? Poate și vîntul mă enerva... urla așa de sinistru... Eram tocmaĭ la sfîrșitul meseĭ; adusese cafeaua, cînd deodată se auzi țipetul acela groaznic din odaia soră-meĭ, dar așa de tare și de sfășietor, c'am tresărit cu toțiĭ. Mama se făcu albă ca șervetul și, nu știŭ de ce, se uită îngrijată la mine.

— Aĭ auzit? întrebă tata misterios, ridicînd degetul spre locul de unde venia țipetul. Atuncĭ s'a petrecut ceva îngrozitor. Și de multe orĭ mi s'a repetat în vis exact scena aceea, pe care n'o maĭ pot uita... Eŭ și Alfred am înlemnit. Mama s'a sculat repede, și, palidă, s'a uitat țintă la tata, cu o privire înfiorătoare...

— De ce nu m'aĭ omorît *şi pe mine?*..

— Eştĭ nebună?

— Hm! aş avea dreptate să fiŭ — şi după ce clătină de cîteva orĭ din cap, se îndreptă spre uşă.

— Ştiĭ unde mă duc...

— Ştiŭ, du-te, du-te.

Tata părea liniştit; făcea buburuzĭ de pîne şi 'ĭ înşira regulat lîngă ceaşcă.

Mama s'a întors din uşă, a sărutat întăĭ pe Alfred, pe urmă pe mine, ne-a zis «bonsoir» ş'a plecat.

Noĭ, fără să ştim de ce, am început să plîngem.

— Da unde se duce mama? a întrebat Alfred cu spaimă.

Tata n'a auzit; şi-a strîns binişor şervetul, a maĭ sorbit odată din cafea — şi ne-a spus blînd, uitîndu-se aiurit la noĭ:

— Haĭ, copiĭ, duceţi-vă şi voĭ la culcare...

Intrasem în umbra casteluluĭ. Clara se opri un moment, atentivă. Ceĭ-alţĭ ne ajungeaŭ din urmă.

— Noĭ n'am văzut cînd a adus-o moartă pe biata mama. Şi, ştiĭ?.. cînd a eşit a doua

zi tata din odaie... era alb tot... Ia! nicĭ acu n'aĭ auzit?

— Da, am auzit.

Era ţipetul nebuneĭ. Il auzisem adesea, — dar eram încredinţat că e un păun care face-aşa.

— Asta-ĭ cobea caseĭ, zise Clara încet, să vezĭ că toţĭ o să ne prăpădim curînd, curînd.

N'am închis ochiĭ toată noaptea. A doua zi am plecat.

DESPĂRȚIRE

Da să zică era adevărat. Vechilul poruncise de ierĭ dimineață să s'aducă toate plugurile la ogradă, și să se 'nchidă vitele 'n ocol. Acum dealurile eraŭ pustiĭ, icĭ și colo se vedeaŭ brîe negre pe miriștile părăsite, începuturĭ de arătură lăsate baltă. Cine să se maĭ gîndească la muncă? In tot satul acesta de opt sute de suflete — cel maĭ frumos și cel maĭ bogat sat de pe toată valea Simileĭ — nu s'auzia acum, cît îĭ ziua de mare, un pocnet de biciŭ, un scîrțîit de car, un chiot de om, o vorbă rostită maĭ tare.

Ușile de pe la case se deschideaŭ încet, oameniĭ umblaŭ tiptil, ca pe lîngă patul unuĭ bolnav care doarme, se strîngeaŭ pîlcurĭ pe la răspîntiĭ, și ceasurĭ întregĭ stăteaŭ așa,

uluiţĭ, uĭtîndu-se uniĭ la alţiĭ, prostiţĭ, ca 'n faţa uneĭ grozăviĭ neaşteptate, care nu se poate pricepe de mintea omenească. Aceleaşĭ vorbe, maĭ mult şoptite, aceeaşĭ clătinare tristă din cap şi ridicare de umerĭ a omuluĭ aiurit, fără nicĭ o putere în faţa nenorociriĭ. Femeile îşĭ făceaŭ semn cu mîna, se chiămaŭ la pîrleaz, ca să 'şĭ spue ce-aŭ maĭ auzit, ce-aŭ maĭ gîndit; şi mereŭ se uitaŭ cu jale la curtea boerească, şi oftaŭ.

— Maĭ credeaĭ tu una ca asta?

— Da de unde!

— Eŭ parcă's şue de cap, nu'mĭ maĭ viŭ în fire... Doamne, şi toată noaptea am auzit pe Griveĭ de la curte urlînd...

— Săracu bietu boer, ce-o fi acu pe inima luĭ...

— Ci-că opt-zecĭ de miĭ de galbenĭ o numărat grecu la mezat; spunea vătafu Gligori că nu 'ncap într'o haraba de cele marĭ...

— Şi cine ia atîta bănet?

— Jidaniĭ; boeru nu ia nicĭ o lescae, — vite, plugurĭ, caĭ, tot rămîne pe moşie; boeru pleacă numaĭ cu lucrurile din casă, şi astea pentru că i le lasă grecu, c'aminterea...

ci-că are la datorii, că de-ar mai fi înc'o moșie ca asta și tot nu s'ar putea plăti.

— Vezi, soro, omu bun și milostiv cum se prăpădește..., și ci-că să mai crezi în dreptatea lui Dumnezeŭ...

Dar nimeni în sat nu știia ce se petrece la curte. Și fel de fel de vorbe s'auziaŭ. Unii spuneaŭ că boerul și-a încărcat pistoalele și puștile de vînătoare, ș'are să stea în ceardac cu feciorii boerești, când o veni grecul să intre 'n stăpînire, și ca într'un cîne are să tragă 'n el dac'o îndrăzni să s'apropie. Alții spuneaŭ că Conu Iancu așteaptă din ceas în ceas bani de la un moș al nevestei, din Basarabia, și că are să'și răscumpere moșia. Kiva lui Ispas se jura că l'a văzut ieri, așa pe la toacă, primblându-se singur prin grădină, cu capul gol, dînd din mîni și vorbind cu copacii...

Kiva spunea drept.

De cînd rămăsese Conu Iancu Doljăscu stăpîn pe moșia asta mare și frumoasă, satul, de vr'o patruzeci de case la început,

se întinsese mereŭ; gospodarĭ, din locurĭ depărtate, îșĭ treceaŭ casa la feciorĭ și veniaŭ aicĭ de se statorniciaŭ. Oamenĭ nedreptățițĭ și asuprițĭ în alte părțĭ, alergaŭ aicĭ ca la un Dumnezeŭ ocrotitor care de toțĭ avea milă, pe toțĭ îĭ îmbrățoșa cu dragoste, le dădea pămînt, și loc de livadă, și lemn pentru casă; și 'n două-zecĭ de anĭ boerul a fost nun, boerul a fost naș la toate nunțile și botezurile carĭ s'aŭ făcut pe valea Similiĭ. Cînd a murit bătrînul, și s'a întors Iancu din străinătate, din ziua 'ntăĭ, cum a luat moșia 'n stăpînire, a chiămat pe sătenĭ la ogradă și le-a spus: uite, oamenĭ bunĭ, as-tea's zapisele voastre, vi le daŭ să le rupețĭ, și să știțĭ că v'am iertat de toate datoriile. Tata mĭ-a lăsat destulă avere, voĭ să fițĭ vrednicĭ și să mĭ-o păstrațĭ. Eŭ am să port în tot-deauna grijă de voĭ, și orĭ-cînd, la orĭ-ce nevoe, venițĭ la mine ca la fratele vostru. Ș'așa a fost. Mersese vestea și prin alte județe de bunătatea și dărnicia luĭ Conu Iancu, și multă lume care auzia de faptele luĭ zicea că trebue să fie nebun. Cînd s'a însurat, a împroprietărit doĭsprezece însură-

ţeĭ pe moşia luĭ, ş'a fost o nuntă curat ca 'n poveştĭ.

A, vedea el bine, vedea de mult că i se părăgineşte toată starea.

— Zoe, prea e stricător Nuţu... Inchipui-ţĭ, ierĭ, îmĭ spune chelăreasa, a turnat toate oalele cu smîntînă într'un ciubăr, ş'a dat copoilor să mănînce... Ce dracu păcat...

— O, dragă, prefer să mănînce cîniĭ luĭ frate-meŭ de cît ţăraniĭ dumitale. Asta s'o ştiĭ.

— Bine, nu te supăra.

Şi nicĭ o dată n'a maĭ fost vorbă de asta. Zoe era fată de aristocrat scăpătat. Infumurată, nervoasă, grandomană, preocupată numaĭ de rochiile, de talia, de mîĭnele şi de frumuseţea eĭ, nu căutase nicĭ o dată să pătrundă în sufletul drept, onest şi peste măsură de bun al omuluĭ, pe care se deprinsese a-l crede obligat să-ĭ facă toate capriţiile şi să-ĭ rabde toate aroganţele. Fraţiĭ, rudele eĭ scăpătate şi fudule, veniaŭ ca la casa lor, îşĭ alegeaŭ caĭ din grajd, trăsurĭ, puştĭ şi cînĭ de vînătoare, se certaŭ între eĭ pe ce era maĭ frumos

și maĭ scump... Nimic nu zicea Conu Iancu; în tot-d'a-una delicat, vesel, gata să'șĭ dea calul, ceasornicul, haĭna de pe el, fericit că poate găsi prilejurĭ în care Zoe să nu zimbească cu dispreț în fața generozităţiĭ luĭ, pe care de obiceiŭ o numia «*curată prostie*».

Ș'acum, toate se isprăviseră. De două lunĭ nu se maĭ deschideaŭ porțile înaintea mosafirilor. Moșia era vîndută, Zoe nu știa încă, nu'șĭ da încă seamă de *ruină*. Cuvîntul acesta, în mintea eĭ nu'șĭ avea păn'acum un înțeles bine lămurit. Conu Iancu nu'ĭ vorbise încă de asta, ca să n'o supere. O vedea tristă, și amîna din zi în zi o destăĭnuire, care sub orĭ-ce formă cugeta s'o facă, trebuia să stîrnească «furtună», și Conu Iancu avea groază de ceartă. De alt-fel el era liniștit, liniștea oamenilor bunĭ, carĭ se găsesc tot-d'a-una în regulă cu conștiința lor. Se vedea deja în căsuța luĭ veche de la oraș, — eraŭ atîtea amintirĭ scumpe din vieața luĭ de școlar, acolo — de sigur îșĭ va regăsi o parte din visurile luĭ de-odinioară, din dragostea și puterea de a munci, va căuta să facă și el ceva pentru ca să'șĭ cîștige hrana și să'șĭ

crească copiiĭ, doĭ băețĭ pe carĭ-ĭ adora... Cîtă lume nu e maĭ nenorocită de cît el! De cîte orĭ nu se gîndise, în zilele de belșug, cu un fel de mustrare și de umilință, la îndestularea în care trăește el și aĭ luĭ, fără să muncească, fără să-șĭ fi dat vr'o dată cea maĭ mică osteneală pentru a merita o asemenea soartă. In cel maĭ netrebnic țăran de pe moșia luĭ vedea un om maĭ bun, maĭ vrednic de cît el, — s'atît de nedreptățit. De cîte plăcerĭ, de cîte frumusețĭ din lumea asta nu rămîne străin, pentru toată vieața luĭ, țăranul acela care rabdă și zăpușala vereĭ și viscolul ierneĭ, și foamea și osteneala, pentru ca să-ĭ dea luĭ, care nu face nimic, casă frumoasă, mobile și haine scumpe, caĭ și trăsurĭ elegante, mîncărĭ și băuturĭ alese, spectacole, călătoriĭ în străinătate, și cîte și cîte!..

Era la masă, cînd fecĭorul îĭ aduse somația, prin care i se făcea cunoscut că peste treĭ zile va veni portărelul, să pună în stăpînire pe noul proprietar.

— Da ce-țĭ tremură mîna așa?

— De frica ta, Zoe. Am să-țĭ spun un

lucru destul de trist, și mă tot gîndeam cum să te pregătesc... Pentru că vezĭ, noĭ, de și sînt aproape zece anĭ... Copiĭ, voĭ ațĭ isprăvit, puteţĭ pleca... Cum îţĭ spuneam, de şi sînt aproape zece anĭ de cînd ne-am luat, nu ştiŭ cum s'a făcut, că n'am ajuns încă să fim... prietenĭ, prietenĭ bunĭ, să ne cunoaştem şi să ne înţelegem bine, bine, unul pe altul...

— Te rog, dacă'ĭ aşa lung discursul — să mi-l continuĭ în salon.

Şi Zoe se sculă şi ieşi, gravă, mîndră ca o regină.

Aerele acestea glaciale eraŭ întot-d'a-una pregătirile uneĭ «furtunĭ». De astă dată Conu Iancu era hotărît să treacă rece peste crizele de nervĭ ale Doamneĭ, şi să-ĭ spue tot, fără îngăimelĭ, fără nicĭ un încunjur.

El se aşeză tacticos pe scaun, în faţa eĭ. Figura luĭ serioasă, blîndă, mişcările luĭ stăpînite, încete, o tulburaŭ, o enervaŭ peste măsură. Ea era palidă, solemnă. Sforţarea pe care o făcea ca să-şĭ ascundă impacienţa, neliniştea, groaza care o sufoca, dădea chipuluĭ eĭ o espresie de mînie, de ură.

— Zoe dragă, acum aĭ putea să nu mă

maĭ priveştĭ cu ochiĭ aceia răĭ şi dispreţuitorĭ... fiĭ un moment bună cu mine, ş'ascultă: Ştiĭ cât de mult am ţinut să te fac fericită; şi dacă n'am izbutit... nu-ĭ vina mea... nicĭ a ta... Acum, trebue să începem o altă vieaţă... Moşia noastră s'a vîndut, şi nu ne-a maĭ rămas nimic... să nu te speriĭ înse, că nu-ĭ nicĭ o nenorocire. Să fim sănătoşĭ... Eŭ pot să muncesc şi pot să cîştig destul ca s'avem cu ce trăi, cinstit, modest... Ne-om muta la tîrg, în căsuţa noastră... o să ne iubim maĭ mult poate, o să îngrijim de copiĭ, să le dăm o creştere bună...

— Oh, ce ruşine! şi Zoe, ascunzîndu-şĭ faţa 'n mînĭ, izbucni într'un plîns nervos, isteric, — dar îĭ trecu imediat.

Işĭ şterse ochiĭ, se sculă să plece, şi-şĭ luă seama numaĭ de cît, părea nebună; — se opri furioasă în faţa luĭ, şi-l privi ţintă. Era indîrjire 'n ochiĭ eĭ, ş'o poftă crudă de a umili, de a ofensa, de a zdrobi.

— Cum îţĭ închipuĭ, cum îţĭ trece prin gînd c'aş putea *eŭ* să suport o asemenea vieaţă?

— Bine, dragă, atuncĭ... ne despărțim, nimic maĭ simplu...

— A, asta fără doar și poate... încă trebuia de mult s'o fac. Ba nu cum-va c'o să mucezesc în mizeria în care vreĭ să mă tîrăștĭ? Mersi...

— Și unde-aĭ să te ducĭ?

Glasul luĭ tremura.

— Ce-țĭ pasă? Mă privește.

Ea avu un zîmbet răutăcios, cinic, depravat.

— Cum ce 'mĭ pasă? Porțĭ numele meŭ încă și...

— O, ce maĭ nume! Grozavă cinste 'mĭ face...

— Zoe, ia sama... cum vorbeștĭ?

— Așa, uite-așa vorbesc... să știĭ... Degeaba-țĭ iaĭ aerele astea speriate...

— Ce aĭ tu dragă azĭ?.. Nu te maĭ recunosc...

— Da? Ce spuĭ frate? Cam tîrziŭ te-aĭ deșteptat. Sînt doĭ anĭ de cînd ar fi trebuit să simțĭ...

— Ce să simt?

Ea făcu o mișcare de fiară care atacă.

— Şă simţĭ că m'am săturat pănă 'n gît de vieaţa pe care o duc aicĭ, că trebue să se sfîrşească odată toată tortura asta, — că vreaŭ să mă laşĭ 'n pace, aĭ înţeles? Da, vreaŭ să mă laşĭ 'n pace, pentru că nu te maĭ pot suferi, pentru că de doĭ anĭ iubesc pe altul, şi sînt a luĭ, şi vreaŭ să fiŭ a luĭ, numaĭ a luĭ... aĭ priceput acum?..

Conu Iancu nu maĭ înţelegea, nu maĭ auzia nimic; pironit pe scaun, palid cu ochiĭ holbaţĭ se uita fix la ea ca la o fantomă.

— Şi pe cine iubeştĭ? întrebă el cu o linişte silită, care-l zugruma.

Ea îl privi îngrijată.

— Sper că n'aĭ să cauţĭ să-ţĭ răzbunĭ.

— Nicĭ odată.

— Şi n'aĭ să spuĭ la nimenĭ că eŭ ţi-am mărturisit...

— Nu.

Conu Iancu simţia o sfîrşală, o arsură pe piept, credea că moare. In ochiĭ luĭ era o privire laşă, speriată, de om învins, umilit, pĭerdut. Fie-care clipă îl ucidea.

— Spune-mĭ, te implor...

Glasul eĭ se muiă de-odată, poate de milă, poate de frică.

— Tu... n'aĭ simţit? Nu bănueştĭ cine-ĭ?..

— Nu.

— Victor.

— Văru-tăŭ?

Zoe, biruită de mustrare, îşĭ lăsă capul în mînĭ şi 'ncepu să plîngă cu hohot.

El se sculă şi eşi în ceardac. Trecînd prin sală, se uită în oglindă. I se păru curios că nu vede nimic schimbat în figura luĭ. Ce sigur era că i-a albit părul!.. Porunci să pue caiĭ. Mişcările, glasul luĭ, zgomotul paşilor luĭ, lucrurile la carĭ se uita cu o privire mirată, aiurită, toate în ceasul acela i se înfăţişaŭ ca într'un vis.

Nu se încerca, nu vroia să-şĭ dea seamă de ce s'a întîmplat, de ce se petrece în inima luĭ. Sînt durerĭ de carĭ gîndurile tale se cutremură şi se feresc, ca de-o prăpastie în fundul căreia ţĭ-e frică să te uiţĭ. Se primblă cîte-va minute cu mînile la spate, simţia că o nouă conştiinţă s'a deşteptat în el şi-ĭ spune mereŭ: fiĭ linişţit, fiĭ liniştit, toate aŭ să treacă...

Cînd intră în salon, Zoe era în acelaş loc; nu maĭ plîngea.

— Trăsura e gata, strînge-ţĭ lucrurile şi du-te...

— Unde? îl întrebă ea, buimăcită, ca şi cum ar fi deşteptat-o din somn.

— La el.

Zoe îl privi cu spaimă. Din noŭ i se înecară ochiĭ în lăcrămĭ.

— Oh, cum aş vrea să mor!

— Aşa de mult îl iubeştĭ?

— Nu, nu, strigă ea desperată, frîngîndu-şĭ mînile, nu-l iubesc, nu l'am iubit niciodată, a fost un moment de nebunie... iartă-mă, du-mă unde vreĭ, fă ce vreĭ cu mine... nu mă goni, fie-ţĭ milă de mine... de copiĭ... Lasă-mă să-ĭ cresc... lîngă tine...

— Nu maĭ plînge, şi nu te maĭ sbuciuma degeaba. Pleacă, nu vreaŭ să aud nimic, pleacă imediat!

Zoe, tremura sub privirea luĭ rece, hotărîtă, şi c'un glas ce părea că vine de departe întrebă rugător:

— N'aĭ să mă iertĭ niciodată?

— Niciodată.

— Da unde-ĭ mama?

— A plecat... la Paris...

— Da cînd are să vie?

— Mănîncă frumos și tacĭ.

Conu Iancu nu dormise toată noaptea. Atîtea ororĭ văzuse în închipuirea luĭ, că se mira cum de n'a înebunit încă. Nu maĭ avea de cît o zi de stat aicĭ, și-ĭ părea bine că pleacă. Ce fericită are să fie soră-sa, pusnica de la Nucșoare, cînd l'o vedea. Ea prevedea sfîrșitul acesta, și de cînd îl doria! Așa a fost, cum a zis ea la început. Da, ea-ĭ maĭ înțeleaptă, ea cunoaște lumea maĭ bine. «Tu eștĭ prea bun, Iancule, și prea te'ncrezĭ în toțĭ, și tare mĭ-e teamă că soția ta nu va ști să te prețuiască, dar în sfîrșit tu fă cum îțĭ zice inima, — eŭ tot sora ta rămîiŭ, și cînd veĭ fi, Doamne ferește, la o nevoe, să știĭ că tot ce am e al tăŭ». El uĭtase de mult vorbele acestea, ș'acum îĭ răsăriaŭ ca o lumină mîntuitoare din adîncul sufletuluĭ luĭ atît de ostenit, atît de zdrobit. O nouă vieață, o nouă lume i se arăta înainte. Sînt atîtea nevoĭ, atîtea suferințĭ în lumea asta... și cît bine maĭ poate face el

de-aci încolo! Gîndul acesta îl întinerea, îl renăștea. După dejun, lăsă împachetarea lucrurilor în seama slugilor și se duse în grădină, să nu maĭ audă zgomot, să nu maĭ vadă vraiștea din casă, care-ĭ aducea așa de bine aminte de cea din sufletul luĭ. «Ce-o fi făcînd ea acum? Ce s'o fi petrecînd în inima eĭ?» Mereŭ îșĭ punea întrebarea aceasta. Ar fi vrut s'o știe ocrotită, iubită, fericită. Din toată dragostea luĭ batjocorită, nu-ĭ rămăsese de cît mila.

In fundul grădineĭ era o alee de teĭ, plantațĭ de el. Ce marĭ se făcuseră! Pe-aicĭ se plimba adesea cu ea seara, în primiĭ anĭ de căsătorie. Eraŭ așa de fericițĭ,. și-acum i se părea așa de mult de-atuncia! Cine-ar fi crezut? Și el inconștient însoți gîndul acesta de un gest de dezolare.

— Tăticule, cu cine vorbiaĭ tu?

— Eŭ?.. cu... copaciĭ.

— Da... că parcă copaciĭ vorbesc...

El se uită lung, duios, la amîndoĭ copiiĭ. Cum sămănaŭ cu mama lor!

— Pe cine iubițĭ voĭ maĭ mult, pe mama, saŭ pe tăticu?

— Pe mama... și pe tăticu, răspunseră eĭ într'un glas.

El se făcu că se uită în sus după o cioară. Simția că i se umplu ochiĭ de lăcrimĭ.

— Haĭ, iute, că plecăm la tîrg... Ia să vedem cine fuge maĭ tare.

Și tustreĭ o luară la goană prin aleele tăcute ale grădineĭ, pe care n'aveaŭ s'o maĭ vadă niciodată.

ADELA

Se făcuse tîrziŭ, plecase toată lumea, și toemaĭ ne pregătiam să ne sculăm și noĭ, cînd o femee tînără, îmbrăcată în negru, intră singură în grădină, se așeză la o masă, în fața noastră, și ceru o bere. O asemenea pasere, la un ceas așa de înaintat, de sigur că nu venea ea numaĭ pentru bere în grădina asta depărtată, unde afară de puiĭ fripțĭ și vinul profir al D-luĭ Spiru, doar frica de urmărirea poliţieĭ te-ar fi maĭ putut aduce.

...E curios cum ne posomorîse deodată presența acesteĭ femeĭ. Pare c'ar fi adus cu ea aerul trist și molipsitor al uneĭ marĭ nenorocirĭ, ceva din acele emanațiunĭ de durere, ce se împrăștie de pe figura oameni-

lor sdrobiți și disperați carĭ ies din odaia unuĭ mort. La toțĭ ne pĭerise cheful.

Tăceam și ne uitam la ea; nu ne băga de loc în seamă. O lampă îĭ arunca lumina în față. Era frumoasă; dar ce figură tristă, ce ochĭ perduțĭ și ce expresie de liniște sfâșietoare, cum numaĭ unele felurĭ de nebunie pot să dea chipuluĭ omenesc. In silă șĭ-a băut berea pe jumătate, s'a strîmbat parc'ar fi băut otravă, s'a șters cu batista la gură, — apoĭ s'a sculat și, c'un mers lin de somnambul, lunecînd ca o fantomă printre copaciĭ negri, s'a dus în fundul grădineĭ. Chelnerul, curios și nedumerit ca și noĭ, s'a uitat după ea până ce n'a maĭ văzut-o. Apoĭ a venit la noĭ și cu un aer misterios ne-a spus: «Dama asta dacă nu mă 'nșel — a fost alaltă-sară aicĭ cu un locotenent». Ne dam fel de fel de părerĭ, și ne sfătuiam cum să facem să intrăm în vorbă cu ea, s'o întrebăm, poate-că e străină, poate-că are nevoe de un sprijin... De-odată amuțirăm, încremenițĭ cu toțiĭ. Un cîntec de jale se porni din fundul grădineĭ... Ah, ce cîntec fioros și sinistru și... imposibil de descris!

Nicĭ odată n'am auzit bocet aşa de sfăşietor. Multă vreme mi-a rămas în urechĭ vaetul aceluĭ glas chinuit—un glas, în a căruĭ mlădiere se simția bine sbuciumul unuĭ suflet gonit de disperare și de nebunie.

— «Să știțĭ că se aruncă 'n Dunăre» strigă fratele B. speriat, și se repezi 'ntr'acolo să împedice nenorocirea. Nu pricepeam de unde șĭ-a închipuit el asta. Până în momentul acela nicĭ n'am știut că grădina era chiar la malul Dunăriĭ. Nu maĭ auziam nimic, tovarășul nostru nu maĭ venia; curioșĭ, ne-am dus și noĭ să vedem ce e. Mĭ-era frică, fără să știŭ de ce. Am rămas surprinșĭ cînd i-am văzut alăturĭ pe o bancă, stînd de vorbă, ca și cînd s'ar fi cunoscut cine știe de cînd... Era lună. Și cînd m'am uitat de-acolo în jos la prăpastia tăiată de bătaia apeĭ, mi s'a părut că se lasă malul cu mine. A fost o clipă de tăcere și de nehotărîre, în care eŭ, închizînd ochiĭ și negîndind nimic, am auzit pentru prima oară cum fîșie în liniștea nopțiĭ pe o matcă netedă fuga uneĭ ape marĭ.

— M'am jurat pe tot ce am maĭ sfînt,

că sînteţĭ oameniĭ ceĭ maĭ de treabă şi maĭ cuviincioşĭ — numaĭ aşa puteţĭ face şi voĭ cunoştinţă cu d-şoara Adela... Să vă spun pe scurt, ca să ştiţĭ şi voĭ începutul. Domnişoara e tocmaĭ de la Mihăilenĭ din ţinutul Dorohoiŭ. E singurul copil la părinţĭ; mama d-sale a murit, şi tatăl d-sale, care-o adora, i-a scris acum că maĭ bine ar face să se omoare de cît să se maĭ întoarcă acasă. Astă iarnă a venit în garnizoană la Mihăilenĭ Locotenentul V... care a întrebuinţat toate mijloacele pentru a face pe domnişoara să creadă, că el e un băiat bun, blînd, sentimental, c'o iubeşte la nebunie şi că se împuşcă dacă 'l maĭ chinueşte cu nepăsarea. Domnişoara, ne-avînd de cît 17 anĭ şi neştiind încă nimic din vicleniile şi valurile lumiĭ, i-a ascultat vorbele... De milă maĭ întîĭ, pe urmă a început să-l iubească, dar a luptat mult şi s'a ţinut să nu'ĭ arate. — Dacă ar fi avut mamă, i s'ar fi destăinuit, ş'ar fi povăţuit-o. N'avea cuĭ să'şĭ deschidă inima. Plîngea noaptea pe înfundatele şi, cînd îĭ cetia scrisorile, în care se jura că se omoară, un fer ars îĭ trecea prin inimă, ş'a-

tuncĭ nu maĭ ştia nimic. In sfîrşit n'a maĭ putut ţinea şi i-a spus că 'l iubeşte. Asta a fost în sărbătorile Paşteluĭ. In spatele caseĭ era o livadă mare şi deasă, unde venea el noaptea şi aştepta, dar aproape două lunĭ şĭ-a stricat nopţile ş'a aşteptat de geaba. Domnişoara, o singură dată s'a încercat să iasă în aceste două lunĭ. Tatăl d-sale sforăia în odaia de-alăturĭ. Era întunerec beznă. Cînd s'a sculat şi s'a îndreptat spre uşă, inima a început să-ĭ bată aşa de tare, ş'aşa-ĭ vuia capul, că i s'a părut c'o strigă de-alăturĭ ş'odată a înlemnit în mijlocul odăiĭ. A stat aşa ş'a ascultat mult. Iĭ vîjiaŭ urechile, ş'o apucase frigul. 'Şi-a luat iarăşĭ inima în dinţĭ, şi s'a dus încetişor păn' la uşă.

Dar bîjbăind ca să deschidă, mîinile îĭ tremuraŭ grozav, şi lovind clanţa, făcu un sgomot, de care i s'a părut că s'aŭ zguduit păreţiĭ ş'a răsunat toată casa. A îngheţat de spaĭmă şi n'a ştiut cum să nimerească maĭ iute patul. S'a pitit sub plapomă, şi ascultînd tăcerea, strîngînd din dinţĭ, ca să nu clănţene, a adormit. De-atuncĭ n'a maĭ încercat. Dar pe-aproape de Sîn-Pietru tatăl

d-sale a plecat la oraş, de unde nu se putea întoarce de cît a doua-zi. In noaptea aceea domnişoara a lăsat uşa descuiată, şi tînărul locotenent, îmbrăcat civil, a intrat încetişor şi... de-aci încolo... vom asculta pe domnişoara Adela.

Noĭ o priviam toțĭ sfiicĭoşĭ şi nerăbdătorĭ de-a auzi urmarea; figura eĭ până aci blîndă, de-odată se roşi de isbucnirea uneĭ mâniĭ neaşteptate.

— Şi... a fost un porc... cum sînt toțĭ bărbațiĭ. Asta-ĭ toată istoria... Ce vă uitațĭ aşa la mine? Duceți-vă, şi lăsați-mă draculuĭ. Ah, cum aş vrea să mor!..

Şi ascunzîndu-şĭ fața în mînĭ, îşĭ înecă vorba într'un hohot de plîns. Noĭ ne uitam cu durere la ea, fără să ne mişcăm, fără să spunem un cuvînt. Cînd spazmul conteni, îşĭ ridică din mînĭ fața udă, dar înseninată, şi ca şi cum i-ar fi fost milă de noĭ, zîmbi, se uită blînd la noĭ şi ne vorbi prieteneşte.

— Spunețĭ dacă n'am fost o nebună! Ca să plec' cu el a trebuit să fur din sertarul tatiĭ 500 de francĭ, economiile luĭ de cine ştie cîțĭ anĭ. In vecĭ n'am să maĭ uĭt groaza

și chinurile din noaptea aceea blăstămată. Și cînd zdrobită am ajuns în capul uliții și m'am suit în trăsură lîngă el, cea dintîĭ grijă a luĭ a fost să mă întrebe cîte parale am luat. Pentru ce mișel ordinar am necinstit, ș'am prădat, ș'am părăsit pe tata, care mă iubea și era așa de bun!.. Tremuram ca varga și, fără să-ĭ pot răspunde un cuvînt, i-am întins cu scîrbă hîrtiile mototolite, pe carĭ le-a numărat prin întuneric și, strîngîndu-le c'o grijă de cămătar, le-a pus în buzunarul de la piept. Tot drumul am fost amețită, bolnavă, chinuită de mustrare, — aveam, ca prin vis, sentimentul groaznic al uneĭ căderĭ, care nu se maĭ isprăvea. In tren, mi se părea că toțĭ oameniĭ îșĭ fac semne, și m'arată ca pe-o fată pierdută. De cîte-orĭ îmĭ ridicam ochiĭ la el, se silea să'mĭ zîmbească, și căuta să'mĭ vorbească de lucrurĭ indiferente. Dar ce aer jenat și stupid avea. Nu înțelegeam cum am putut să'mĭ perd mințile într'atîta și să fug c'un astfel de om. Nu-ĭ vorbiam nimic. Nu puteam să 'mĭ daŭ seamă de ce era să se maĭ întîmple, dar vedeam bine acum că m'am nenorocit

pentru toată vieața. Mi se rupea inima cînd mĭ-aduceam aminte de tata. Apoĭ cercam să nu mă maĭ gîndesc la nimic. Aș fi vrut s'adorm, și să nu mă maĭ deștept. A treia zi, după ce am ajuns aicĭ, m'a întrebat răstit: ce am de plîng așa într'una? I-am spus că mi-e dor de tata. Atuncĭ aŭ isbucnit, și la el și la mine, toate cîte mocniaŭ în noĭ și nu ni le spuneam. Am ajuns, firește, la ocărĭ, și în starea în care eram, nu 'mĭ aduc aminte ce i-am spus, c'o dată s'a făcut vînăt și, răpezindu-se la mine ca un nebun, mĭ-a tras la palme și la pumnĭ peste obraz și peste cap, până ce-am căzut leșinată pe scîndurĭ. Cînd m'am trezit eram singură. L'am așteptat toată noaptea, tremurînd de neliniște, și cînd s'a întors despre ziuă, ce credețĭ c'am făcut? Plîngînd, i-am dat în genunchĭ și l'am rugat să aibă milă de mine și să mă ierte. Ș'am dus-o așa, vreme de două lunĭ, în care ne-am certat și ne-am împăcat de multe orĭ. Eŭ vedeam bine că s'a săturat și nu știe cum să se scape de mine. Cum poțĭ să maĭ iubeștĭ pe un asemenea om? Dar nu ziceam nimic, pentru-că mă temeam din

ceas în ceas să nu mă arunce pe drumurĭ; şi de ce mĭ-a fost frică n'am scăpat. Alaltă-seară am fost cu el aicĭ. Nu ştiŭ de ce, aveam parcă presimţirea uneĭ nenorocirĭ în seara aceea. A băut vr'o patru berĭ, ş'am plecat. Pe drum a început să mă ciondănească. Ce răŭ şi idiot era, şi cum mă revolta cînd îmĭ spunea că eŭ îĭ stric cariera, că el ar ajunge departe dacă nu m'aş fi agăţat de gîtul luĭ!.. Ştiam bine, că dacă aş spune-o vorbă în minutul acela m'ar lua la bătaie acolo 'n stradă. De aceea tăceam şi înghiţiam în mine. Dar cu cît ne apropiam de casă cu atît se înfuriea maĭ răŭ. Cum am intrat ş'a aprins lumînarea, o-dată s'a proţăpit în faţa mea. Avea ceva de ucigaş în privire. Eŭ am crezut că e nebun. De desperare, de spaimă şi de slăbiciune mi s'aŭ tăiat picioarele şi m'am lăsat încet pe-un scaun, fără să pot vorbi.

— Nu înţelegĭ că'mĭ zdrobeştĭ cariera! Cît aĭ să'mĭ staĭ pe cap? Să'ţĭ iaĭ catrafusele şi să plecĭ din 'naintea mea — m'aĭ înţeles?

Cît am plîns şi m'am rugat de el! Nu pricepeam cum poate un om să fie aşa de răŭ

şi fără suflet. Toată noaptea m'am bocit; şi el mă mustra şi mă ocăra. Azĭ dimineaţă n'am maĭ putut răbda şi i-am spus că e un mizerabil. Se vede că atîta a aşteptat, ca să mă bată şi să mă dea afară. Ş'am rătăcit pe uliţĭ toată ziua, flămîndă, necunoscînd pe nimenĭ, neştiind unde să mă duc şi ce să mă fac. Il blestemam, îl uram de moarte. Şi cu toate acestea, cine-ar crede? tîrziŭ, după ce-a înserat, m'am pomenit la uşa luĭ, ş'am avut laşitatea să bat şi să-l rog să-mĭ deschidă. Auziam şoapte înăuntru. Şi cum aşteptam afară, de-o-dată 'mĭ eşi o femee cu lumînarea în mînă strigînd: «Ce maĭ vreĭ, căţea neruşinată?» mă scuĭpă şi-mĭ trînti uşa în faţă, închizînd-o cu zăvorul. I-am auzit rîzînd în urmă. Am plecat ş'am venit întins aicea, hotărîtă să-mĭ fac seamă în noaptea asta. Dar cînd m'am uitat adineaorea de pe mal în jos, ş'am vrut să m'arunc, mĭ-a fost aşa frică, mi s'a părut că se rupe malul cu mine şi iute m'am dat înapoĭ ca să nu cad. Şi cum şedeam acolea singură, m'a pălit aşa un dor, o nebunie, că, fără să ştiŭ ce fac, am început să cînt.

Acum, după-ce v'am spus tot, parcă mi-a maĭ trecut . . . Dar ce foame mĭ-e !

* *
*

Soarele răsăria, clăbucĭ marĭ de ceață se ridicaŭ de pe Brateș, se împînziaŭ încet și învăluiaŭ orașul.

— N'am să vă uit cît oĭŭ trăi . . . Ce bine-ĭ să aĭ frațĭ . . . Venițĭ zăŭ o dată pe la mătușă-mea, cînd 'ețĭ trece prin Pașcanĭ . . . stă chiar în dosul găriĭ . . .

Și Adela rîdea, cu ochiĭ plinĭ de lacrimĭ, ne săruta, eram «frațiĭ eĭ». Un șuer lung răsună clar în tăcerea diminețiĭ, și trenul dispăru în ceață.

SINGURUL AMIC

«D-luĭ A. S. Loco. Am dori să vă cunoaștem. Treceţĭ azĭ saŭ mîine pe la redacţie».

In sfîrșit, — dorește să-l cunoască, îl chiamă.

Cată vesel în juru-ĭ. E pe stradă. Iĭ venea să strige, să spue la toţĭ că el e A. S. da, el — Arghir Savu, băiatul clopotăriţeĭ de la Vovidenie — e autorul poeziilor publicate în «Vocea Tutoveĭ» . . .

Și iar citește slovele acelea mărunte. Ișĭ vîră iute cărţile și caetele în buzunările largĭ ale paltonuluĭ, ș'apucă pe huĭdiţa «Maria Farina» . . . In urma luĭ sună jalnic clopoţelul de la liceŭ. O clipă i se pare că vede în aer degetul luĭ domnu Pop, ridicîndu-se amenințător. Așĭ, nu'ĭ maĭ pasă de nimenĭ. Așa pirpiriŭ, în paltonul luĭ răblărit, cu ghetele

scîlciate și cu pantalonii roșĭ ferfeniță pe la călcăe, Arghir pășește hotărît și mîndru. Cu privirea luĭ, visător-zimbitoare, are aerul de a spune trecătorilor: «De-ațĭ ști voĭ cine sînt eŭ . . .»

E adevărat? Orĭ toată fericirea asta se petrece 'n vis? Nicĭ nu maĭ știe pe unde calcă. Iĭ vine s'alerge, să joace, să țipe. «D-ta eștĭ un băiat de talent, ș'aĭ s'ajungĭ departe . . .» Mereŭ îĭ resună în cap vorbele aceste. De-acum viitorul luĭ e asigurat. Visul luĭ s'a izbîndit maĭ curînd de cît se aștepta. Cine-ar fi crezut? . . El redactor la «Vocea Tutoveĭ», cu leafă . . . patru-zecĭ de leĭ pe lună . . . «deocamdată»! S'aŭ mirat toțĭ, cînd l'aŭ văzut așa de tînăr. S'așteptaŭ, de sigur, să vadă un chip maĭ arătos. Parcă-ĭ e necaz acum că n'are și el acum o leacă de mustață. Cum ar maĭ răsuci-o! . . C'un gest de ștrengar îșĭ turtește pe ceafă pălăria spartă în fund, și calcă țanțoș militărește, ca în tactul unuĭ marș. Intins acasă se duce.

Pare maĭ veselă și maĭ luminoasă căsuța

lor săracă. Fața luĭ e rumenă și ochiĭ scînteetorĭ. Mama și cele treĭ surorĭ, maĭ marĭ de cît el, îl ascultă uimite, vorbele luĭ împrăștie fericire. El se simte mare, slăvit, a tot puternic. Și — peste treĭ săptămînĭ — ce bucurie, ce serbătoare în jurul celor dintîiŭ patruzecĭ de francĭ... Sărman copil, cînd aĭ ști tu ce-aĭ vîndut pe-aceștĭ patru-zecĭ de francĭ!

La Bucureștĭ... acolo-ĭ de el. Acolo-ĭ lupta mare și hotărîtoare, acolo-ĭ adevărata glorie. S'aŭ dus de mult toțĭ foștiĭ luĭ camarazĭ de școală, s'aŭ dus și l'aŭ lăsat în urmă. Ce bine era să'șĭ fi ișprăvit și el liceul!

E puțină negură înainte... Sculați-vă visurĭ ostenite, și risipițĭ-o cu bătaia aripilor voastre puternice și îndrăsnețe!

— Nu fiĭ îngrijată, mamă. Am să muncesc, ș'am să răzbat. Un an, cel mult, păn' m'oĭ face cunoscut... atîta are să'mĭ fie greŭ. Și ce bine are să fie, pe urmă, cînd

om fi iar împreună... Acolo-ĭ vieață, și altă lume... nu-ĭ ca aicĭ.

Mă-sa clatină din cap. Surorile se uită lung și trist la el.

Tinere, tinere, glasul tĕŭ tremură de îndoială, și-țĭ mor pe buze cuvintele dătătoare de credință. Unde ți-s ochiĭ scînteetorĭ de altă dată!

Cum trece vremea!

Al șaptelea an de mizerie. Și-ĭ iarnă, și-ĭ subțirel îmbrăcat. Să-l vad'acum săraca mă-sa, nu l'ar maĭ cunoaște. E nalt, adus puțin de spate, o barbă stufoasă ș'un păr lung, nepieptanat, lățos, îĭ dă o înfățișare aspră, sălbatică. Face, pentru opt-zecĭ de leĭ pe lună, umplutura cotidiană la o gazetă fără succes. Stă într'o odăiță la mahala, el și cu Chiți, singura mîngîere și singurul prieten care i-a maĭ rămas. Cînd se întoarce seara acasă ostenit și abătut, Chiți, îl simte de departe, îĭ ese vesel înainte, se gudură, sare și-ĭ linge mîinile. Arghir îĭ vorbește cu drag; — toată tinereța și tot entusiasmul luĭ de odi-

nioară, sufletul luĭ fericit de altă dată, trăește acum în Chiți. Intr'o zi — în lipsă de subiect pentru două coloane — a făcut despre Chiți un articol. A doua zi i l'a citit tipărit. Cățelul asculta cu o cumințenie de om, și de cîte orĭ îșĭ auzia numele, mișca urechile și da din coadă satisfăcut. Acela a fost singurul articol bun al luĭ Arghir. Povestia simp'u cum într'o noapte eșind de la teatru, se întorcea acasă, zgrebulit de frig și chinuit de aceleașĭ gîndurĭ urîte despre vieața luĭ săracă, umilită și fără nicĭ o zare de lumină în viitor, și cum trecea printr'o stradă pustie și întunecoasă, de odată i se pare că aude pe cine-va scîncind în urma luĭ — se 'ntoarce, se uită în toate părțile și nu vede pe nimenĭ, în acelaș moment simte ceva mișcînd pe lîngă picioarele luĭ — era un cățel.

A plecat înainte, — cățelul se ținea după el. Cînd a ajuns acasă ș'a deschis portița bietul cățel s'a oprit sfiicios ș'a scheunat așa de duios și de umilit rugător, că luĭ i s'a făcut milă să-l lese 'n stradă — i-a fluerat încet și i-a șoptit «Chiți» — un cuvînt care i-a venit atuncĭ în minte — cățelul s'a

tupilat blînd la picioarele luĭ. apoĭ a început să se gudure, ș'a intrat cu el în casă. Cînd a aprins lumînarea, ș'a văzut cît îĭ de slab și de jigărit, i-a venit să-l dea afară; dar s'a gîndit la soarta acestuĭ dobitoc nenorocit — străin și urgisit și el — s'a uitat în ochiĭ luĭ triștĭ și speriațĭ, și nu s'a îndurat... A tras sertarul, ș'a găsit o coajă de pîĭne ș'o bucățică de salam, și le-a pus dinaintea cățeluluĭ, și cățelul nu 'ndrăznea să le mănînce, dar se lingea pe bot și scîncea ca un copil. Atuncĭ i-a zis blînd: «Mînîncă, Chiți...» și Chiți n'a maĭ așteptat să-l pofteasc'a doua oară. Cine știe cît o fi suferit, pe unde a fost, și bietul Chiți — poate că chinuit de foame și de bătăĭ, s'o fi desperat și... șĭ-a luat și el lumea 'n cap... Orĭ o fi plecat și el după noroc... Și fantazia luĭ Arghir schița un roman pe iluziile unuĭ cățel.

Une-orĭ îl ia cu el la redacție. I se pare că scrie maĭ ușor și maĭ bine, cînd îl simte culcat la picioarele luĭ. Arghir e din ce în ce maĭ tăcut și maĭ ursuz cu lumea. Dar

seara, în odăița luĭ, cînd e numaĭ cu Chiți, ce expansiv e — n'aĭ crede!

* *
*

— Așa-ĭ, Chiți dragă, noĭ nu sîntem făcuțĭ pentru lumea asta rea, invidioasă, egoistă. Da ce să-ĭ facem? O să trăim și noĭ cum om putea, o să maĭ tîrîm așa targa pe uscat un an, doĭ, zece, păn' om crăpa, ș'atuncĭ... atuncĭ om scăpa și noĭ de toate — și asta o să fie... Ce să maĭ sperĭ alta?..

Chiți se uita la Arghir și asculta cu luare aminte. Din cînd în cînd clipia din ochĭ și mișca încet din urechĭ.

— Heĭ, Chiți, Chiți, cînd aĭ ști tu ce visurĭ îmĭ făceam eŭ cînd eram în școală! Toată lumea-mĭ spunea că am talent ș'am s'ajung departe — și eŭ, ca s'ajung maĭ de grabă, am lăsat drumul cel bun și cunoscut, ș'am luat-o razna peste cîmpĭ, crezînd c'așa-ĭ maĭ de-a dreptul, și cînd am deschis ochiĭ, era prea tîrziŭ, — tovarășiĭ meĭ, carĭ ținuseră drumul cel bun, eraŭ departe și nu-ĭ maĭ puteam ajunge... și m'am pomenit răzleț și 'nstrăinat de-aĭ meĭ, și de unde credeam c'o

să s'aleagă de mine cine știe ce — am rămas cum mă vezĭ, dragă Chiți!.. Eĭ, da nu-ĭ nimica. Incap și păcătoșĭ ca noĭ, pe lumea asta. Te uițĭ la mine și mă compătimeștĭ?.. De ce n'aŭ oamenii inima ta? Tu singur mă 'nțelegĭ și știĭ ce-ĭ în sufletul meŭ. Tu pricepĭ ce spun eŭ acum. Nu-ĭ așa că pricepĭ?

Chiți îĭ pune botul pe genunchiŭ și dă din coadă.

— Țĭ-e somn, văd după ochĭ că țĭ-e somn. Haĭde, Chiți, să ne culcăm — atîta lucru bun avem și noĭ din vieața asta — că putem dormi.

Arghir se vîră îmbrăcat sub plapomă și suflă 'n lumînare. Chiți se cuĭbărește pe o jiletcă veche sub pat, închide ochiĭ, oftează, și se gîndește cu milă și cu dragoste la stăpînu-săŭ.

O CARIERĂ INTR'UN POTCAP

În adevăr, Simion a fost un băiat răŭ la părinţĭ, leneş, îndărăpnic şi neascultător. Dar vinovată era şi mă-sa că prea l'a răsgăiat de mic. Că era singura odraslă bărbătească în casă, — şi mama preoteasa, femee chipeşă şi destul de lumeaţă în vremea eĭ, domolită de cele şease fete, carĭ ĭ-aŭ venit una după alta ca şase blesteme de mitropolit pe cap, când a văzut că în sfîrşit soseşte ş'un băiat în casă, i s'a maĭ dres inima, a întinerit pe loc, ş'a trîntit o cumetrie, de s'a dus pomina peste nouă sate.

Până şi Sfinţia-sa, cît era de sfînt şi cu darul luĭ Dumnezeŭ, dac'a văzut ş'a văzut că ĭ treaba pe chef, şĭ-a dat frumuşel potcapul pe ceafă şi, prinzîndu'şĭ în brîŭ poalele anteriuluĭ, a strigat să maĭ scoată o vadră din ceĭ

vechiŭ, apoĭ şĭ-a suflecat mînicile, şĭ-a netezit barba, şi i-a tras o bătută mocănească, de-a curs ţărîna din pod.

Heĭ, dar, vorba ăluia, cheful se duce şi necazul rămîne.

Simion s'a făcut de un an, de doĭ, apoĭ de şcoală, şi nebuniile luĭ aŭ prins a nălbi lungul păr al Sfinţieĭ sale, împletit într'o coadă groasă şi vîrîtă la spate pe sub guler. — Ba s'aŭ pornit şi certurile în casă, tocmaĭ acum la vreme de bătrîneţe, că părintele Neculaĭ era om bun de alt-fel şi îndura toate. Unde s'a pomenit pănă'n vremea aceea să zică mamiĭ-preotese o vorbă de răŭ, orĭ să cîrtească şi el ceva?

Ar fi avut cuvînt bunăoară s'o întrebe, măcar aşa pe departe şi prin pildurĭ, cum se face că două din fete seamănă aşa de leit cu dascălul Onuţă. Şi satul vuia de năsdrăvăniile preoteseĭ şi'ĭ vîntura faptele, de-aĭ fi jurat că le-a văzut aidoma şi le-a numărat pe toate. Părintele Neculaĭ a închis ochiĭ, şĭ-a astupat urechile, a tăcut şi 'şĭ-a văzut de treabă, ca un om blajin şi cuminte ce era. Dar acum nu maĭ era chip de tăcut. Dia-

volul de Simion l'a scos din răbdărĭ. O dată a umblat o săptămînă fugar de la școală. Și i-a tras tată-so o chelfăneală de i-a mers peticiĭ, apoĭ l'a umflat de chică și pe sus l'a dus la domnu Isăcescu.

— Pielea și oasele să rămîe, d-le învățător, că maĭ bine-l făcea mă-sa un mînz și-l mînca un lup de mă scăpa și pe mine și pe d-ta de-așa odor.

Ce gălăgie și ce ceartă a fost în ziua aceea; că preoteasa era iute, mînia luĭ Dumnezeŭ, și ținea la Simion ca la ochiĭ din cap!

Dar cu chiŭ cu vaĭ a făcut băiatul cele patru clase primare, și șĭ-a pus popa Neculaĭ iapa cea bălțată la căruță, ș'a plecat cu Simion tocmaĭ la Hușĭ, iar preoteasa a rămas în prag cu lăcrimile pe obraz.

A buhăit ea cît a maĭ buhăit, și ĭ-a trecut, c'așa'ĭ firea omenească, din valurĭ și din bucățĭ. Toate se rup și se stîmpără cu vremea.

La Hușĭ, părintele a făcut ce-a făcut și șĭ-a vîrît băiatu 'n seminar.

Eĭ, da ce să'ĭ facĭ! Dacă'ĭ lucru răŭ și pace.

Că iacă nicĭ acolo n'a făcut nicĭ o ispravă.

Degeaba l'a strunit și l'a mustrat, și l'a închis, și la surchidit. Dacă n'aĭ cu cine, n'aĭ cu cine.

Și doamne, ce maĭ vlăjgan mare se făcuse. N'avea 17 anĭ împlinițĭ și era coșcoge-mi-te namila. Nu știŭ cuĭ i-o fi sămănat, că popa Neculaĭ era măruntel la statură. Dar asta nu-ĭ nimic. Vorba e c'a fost un leneș ș'un desmățat, și că directorul seminaruluĭ, cu toate rugămințile luĭ bietu tată-so, nu l'a maĭ putut ținea și l'a dat afară din școală. Mă-sa murise, tată-so nu maĭ vroia s'audă de el. Ce să facă? A intrat în oștire. Vaĭ de pielea luĭ, ce-a maĭ tras ș'acolo.

După șase anĭ de pită neagră de cazarmă, s'a lăsat și de militărie. Asta era în Botoșanĭ. Avea o manta bună. A intrat la tocmeală c'un jidan, și dur în sus dur în jos, a căpătat pe ea o pălărie de paie răblărită ș'un laĭbăr larg și lung pănă 'n călcîie, care la nevoie l'ar fi putut scuti de pantalonĭ. S'a îmbrăcat cu el. Se simția maĭ ușor așa. Dar nu era nicĭ vesel nicĭ trist, pentru că în capul luĭ, pănă la vîrsta de 25 anĭ aproape, n'a mijit nicĭ odată un gînd, cît de copilă-

resc, despre rostul și greutățile vieții. El n'a avut nicĭ un dor, nicĭ o țintă, a mers așa, fără să știe unde merge, ș'a trăit în nesimțire ca un dobitoc, ș'a răbdat la bătăĭ cît i-a încăput sub pĭele.

Nalt, cam adus de spate bălan la față, cu ochiĭ adormițĭ, cu gura puțin căscată, lălîŭ, pierdut cum era în marele luĭ laibăr, a pornit-o 'ntr'o bună dimineață, așa rara, pe ulița mare. Lumea ca lumea, se uita curios după el, ca după altă dihanie, uniĭ rîdeaŭ tare și-l arătaŭ cu degetul, dar ce'ĭ păsa luĭ de asta? Buza de jos, foarte groasă, îĭ atîrna leneșă și supărată.

Acum iar nu maĭ știa ce să se facă. N'avea nicĭ unde să rămîe, nicĭ încotro să plece. In asemenea împrejurărĭ totdeauna te hotărăștĭ să plecĭ. Așa a făcut și Simion. Cînd s'a văzut la rohatcă, s'a așăzat jos pe troscot, șĭ-a discălțat ciobotele grele de cazonie, singurul lucru ce'ĭ maĭ rămăsese din slujba împărătească, și-le-a luat la spinare ș'a plecat.

Era vară, așa pe după Sîn-Pietru. Inaintea luĭ se întindea un drum lung, alb și drept. Unde trebuia s'ajungă pe drumul a-

cela, nicĭ el singur nu ştia. Cîrdurĭ negre de graurĭ sburaŭ pe de-asupra luĭ, se lăsaŭ pe grîne, şi iar se ridicaŭ. Ciorĭ multe croncăneaŭ pe sus şi s'abăteaŭ pe cîte un copac singuratic. In colo, linişte şi zăpuşală. Rar, cîte-o trăsură cu clopote la caĭ spărgea muţenia drumuluĭ pustiŭ — un nor gros de colb fugia după roate Simion nu vedea nimic, scuĭpa din cînd în cînd, şi se ducea drept ca neamţu.

A mers aşa poate vr'o şase zile, ş'a înoptat pe la sate necunoscute. A mas şi el unde-a putut, ş'a mîncat ce-a găsit, şi maĭ totdauna a găsit, că romînul e milos şi dă o bucăţică, de pomană, cînd îĭ cade un nenorocit la prag. — Spunea, cuĭ îl întreba, că e din ţinutul Huşuluĭ, că n'are părinţĭ şi caută pe-o rudă a luĭ, care nicĭ el nu prea ştia bine pe unde-o maĭ fi. Lumea îl înţelegea din vorbă că e cam prost şi-l lăsa în plata Domnuluĭ. S'ar fi putut prinde şi el la vr'o muncă undeva. Dar nimenĭ nu-ĭ rupea mînicile, şi nicĭ luĭ nu'ĭ prea da inima brîncĭ la treabă.

Şi s'ar fi dus el mult aşa, fără nicĭ o

țintă, cu cioboatele de-a spinarea, lătrat de cînĭ, mîncînd mămăliga lor prin sate străine, — mult ar fi pribegit el în neștire pe drumul cald și moale la picior, dacă o întîmplare destul de neînsemnată în sine, nu i-ar fi luminat deodată, ca o minune de sus, și mintea și calea.

Era pe la ameazĭ, flămînd și trudit străbătea o limbă de pădure. S'a oprit la o fîntînă, a scos apă c'o teĭcuță înfiptă într'o prăjină, ș'a băut. Apoĭ s'a așăzat pe ghizdelele fîntîniĭ, ș'a stat așa mult, și s'a gîndit, eveniment foarte rar în viața luĭ, și cu cît se gîndia maĭ mult, cu atît se vedea maĭ prost, maĭ netrebnic și maĭ fără noroc.— Ca dintr'un vis depărtat i-se deșteptaŭ în cap crîmpeie de pravilĭ și glasurĭ bisericeștĭ din larma celor patru anĭ de seminar, apoĭ chipul îngrozitor al luĭ tată-so, apoĭ cazarma cu lăturile de la cazan și cu ghionturile pe sub fălcĭ — și în ceasul acela, cît era el de flămînd, și de prăpădit, și de singur pe lume, dar tot se găsea maĭ bine și de cît la cazarmă, și de cît la seminar, și de cît acasă la părințĭ. Cine susține, că vremea are, în-

tre altele, şi curioasa putere de a împrumuta un oare-care farmec suferinților trecute, ar fi bine să consulte și pe Simion în această privință.

O clipeală, îĭ lunecă blînd prin minte icoana duioasă a măseĭ, singura ființă care-l iubise şi pe el. Dar se șterse iute și nu maĭ reveni. Apoĭ deodată i se făcu gol în cap, un gol desăvîrșit, și i se păru că se învîrtește locul cu el.

Stete puțin cu coatele pe genuchĭ și cu capul în mînĭ. Așa ca un fel de sfârșeală simțea în stomah. — Iĭ maĭ trase o duşcă de apă și se sculă să plece. Atuncĭ, chiar alăturĭ, pe iarbă, la rădăcina unuĭ copac din marginea drumuluĭ văzu un potcap de popă. Cine ştie pin ce înprejurare curioasă a putut să rămîe acolo. Vr'un popă beat o fi trecut călare, i-o fi căzut cumva de pe cap și el nicĭ n'a simțit, orĭ, aducîndu-șĭ aminte că are unul maĭ bun acasă, l'a lăsat și 'șĭ-a căutat de drum. — Simion s'aplecă repede și 'l luă, — potcapul era vechiŭ. Instinctiv 'și-l așeză pe cap. Iĭ venea cam larg, dar îĭ venea. Atuncĭ îĭ scăpără prin minte o idee.

C'o mişcare pripită, tălhărească, îşĭ turti pălăria, şĭ-o băgă în sîn şi porni înainte aşa, cu potcapul pe cap.

O bucurie stranie, o adîncă şi misterioasă evlavie pare c'ar fi curs din potcap şi i-ar fi umplut toată viaţa de lumină, de înţeles şi de noroc.

Eşi din pădure. Soarele se scobora încet spre asfinţit. O linişte religioasă domnia peste întinderea imensă de şesurĭ late şi de ogoare. In depărtare, dealurĭ blînde mărgineaŭ vederea. Cerul era senin. Iarba era înaltă, încălzită şi mirosia frumos. Aproape cînta un pitpalac. Fluturĭ albĭ şi albaştri sburaŭ pe de-asupra. In colo, ţipenie de om nu se afla. Era Duminică.

Simion stătu un moment în marginea păduréĭ, şi ca din pragul uneĭ bisericĭ, împînzindu-şĭ privirile şi văzînd atîta cîmp deschis, se minună şi rosti în gînd: «Ce mare e pămîntul, Doamne!».

Şi încă de-aicĭ încolo cît o fi maĭ fiind! Cine ştie pe unde l'or maĭ căra păcatele! Işĭ duse ochiĭ în jos pe dunga albă a dru-

mului. Departe, departe, se zărea sub un nor de pulbere aurie, ceva ca un sat.

Acolo a ajuns înoptat. A nemerit la o casă bună de oamenĭ evlavioşĭ, carĭ l'aŭ ospătat bine. L'aŭ căinat din suflet auzind că l'aŭ prins hoţiĭ la drum, că 'ĭ-aŭ luat punga, calul şi căruţa, şi că vine pe jos tocmaĭ de la hotarul judeţuluĭ. Ba zor pe bieţiĭ oamenĭ să 'l ducă c'o căruţă la satul Găvanuluĭ, de unde spunea el că e, cale de patru cincĭ zile. Abia a scăpat. Oameniĭ prea bunĭ ajung uneorĭ să plictisească cu bunătatea lor. Se cam încurcase el la unele întrebărĭ, pentru că nicĭ sub potcap nu era maĭ deştept. Dar de la un om jăfuit şi speriat de hoţĭ, poate chiar săcelat puţin, e şi o datorie creştinească să nu pretinzĭ numaĭ de cît mare deşteptăciune.

Şi el şi gazda s'aŭ sculat cu noaptea în cap. I se aşezase de cu seară merinde într'o traistă. Cu faţa la răsărit îşĭ făcu treĭ crucĭ marĭ, cucernic îndoindu-se de la mijloc. Lumina slabă a unuĭ opaiţ ce sfîrîia pe prichiciŭ arunca tremurător pe păreţĭ şi în tavan umbra de două orĭ maĭ lungă a cuviosuluĭ Simion. Incet îşĭ adună părul la ceafă şi c'o îngrijită

solemnitate îșĭ așeză potcapul pe cap, — îșĭ luă traista la spinare, mulțumi gazdeĭ, blagoslovi milostiva casă și plecă. Cînd se lumina de ziuă el era departe. De aci înainte timpul avea să însemne ceva și pentru dînsul, nu maĭ era de pierdut.

A maĭ mers așa poate vr'o săptămînă. In sfîrșit a ajuns la Poeneștĭ, un sat din județul Vasluiuluĭ. Aicí era o biserică veche. Dar de treĭ anĭ, de cînd murise popa Vasile, satul rămăsese fără preot. Simion maĭ povesti o dată întîlnirea luĭ cu niște tîlharĭ, carĭ l'aŭ jefuit de tot ce-a avut. Localniciĭ, cari 'n atîtea rîndurĭ aŭ fost cerut un preot, și nimenĭ nu s'a îndurat de eĭ, ziseră boda-prosti de o întîmplare ca asta, merseră îndată să-ĭ arate biserica cu sfîntele evangheliĭ și cu toate în regulă cum aŭ rămas de la răposatul, care, de bătrîn și de fîlfîit ce era, Dumnezeŭ să-l ierte, nicĭ nu maĭ putea vorbi ca lumea. Cînd slujea, zicea mereŭ: burte-toare-demnezeŭ» în loc de: «bucură-te născătoare de Dumnezeŭ».

A doua zi era duminică. Biserica era plină de lume. Simion, îmbrăcat în odăjdiĭ rupte

ferfeniță și scurte pănă la genunchĭ, destul de emoționat și de stîngaciŭ, în cucernica ascultare a noroduluĭ, înoda o leturghie, ca vaĭ de ea, cu tipicul deschis pe masa din altar. Și s'aŭ închinat pe la icoane, ș'aŭ venit pe rînd cu gologanul la anaforă și babe și copiĭ, și de tot felul, ș'aŭ sărutat frumos mîna părinteluĭ Simion, ș'aŭ plecat acasă mulțumițĭ și ușurațĭ de păcate.

Darul este ce este, omul nu se cată, — că darul este de la Dumnezeŭ și rămîne deapururĭ, iar omul e lut și piere.

Ș'a slujit Simion zece anĭ de zile. Ș'a botezat, ș'a cununat, ș'a făcut maslurĭ, prohodurĭ, îngropăciunĭ, și toate cîte se cer de la un obraz bisericesc. — Nimenĭ nu s'a amestecat în rînduiala luĭ, nimenĭ nu l'a maĭ întrebat: negri ți's ochiĭ. Satul era măricel, și tot gospodarĭ cuprinșĭ și creștinĭ pravoslavnicĭ, cu frica luĭ Dumnezeŭ. Biserica era a lor, popa al bisericiĭ: Cine ce treabă avea cu eĭ? Ș'aŭ sărit cu toțiĭ, ș'aŭ pus mînă de la mînă de-aŭ durat părinteluĭ casă bună pe locul bisericiĭ, i-aŭ dat de toate și l'aŭ înzestrat ca pe-o fată mare.

In toată vremea asta de zece anĭ, Simion a fost numaĭ de două orĭ la Bîrlad de şĭ-a cumpărat cîte-ceva, şi 'ncolo n'a maĭ eşit din Poeneştĭ nicăirĭ. S'ar fi putut duce la Vasluiŭ că e mult maĭ aproape. Dar la ce să-şĭ puie potcapul în calea protopopuluĭ?

Paza bună trece primejdia rea.

In sfîrşit s'a repezit odată şi la Iaşĭ. Asta era cam prin săptămîna brînziĭ. Acolo a stat două zile. Işĭ făcuse toate tîrguelile şi le trimesese înainte la han, cu vizitiul. El venia singur, încet, pe podul Beiliculuĭ. Era o zi căldicică, şi 'n aer ceva neînţeles, aşa ca o reminiscenţă, ca un dor de primăvară. Simion era fericit. Nu se gîndea la nimic. Avea sentimentul unuĭ om care adoarme pe moale, în tihnă şi la căldură. Dar cum mergea el aşa cu capul în jos, se pomeni c'o mînă sdravănă, care 'ĭ cade greŭ pe umăr şi-l sgudue ca din somn.

— Tu eştĭ, mă Simioane? Heĭ bată-te, ştiĭ că nicĭ nu te maĭ cunoşteam?..

Era Nică Vojan, cel maĭ bun prieten al luĭ Simion, care-a fost dat afară din seminar odată cu el.

Ş'aŭ petrecut amîndoĭ o noapte 'ntreagă, şi şĭ-aŭ deschis inimile unul altuia fără nicĭ un prepus şi fără nicĭ o grijă, ca doĭ prietenĭ bunĭ, ce eraŭ.

Dar eată că la o săptămînă după asta toate se dărămaŭ în jurul şi deasupra luĭ bietu Simion. Istoria cu potcapul era dată în vileag. Dus la eparchie, Simion nicĭ nu s'a maĭ ispitit să tăgăduească. In urma luĭ satul fierbea. Oamenii se strîngeaŭ, se sfătuiaŭ, strigaŭ şi se văĭtaŭ îngroziţĭ de o nelegiuire ca asta. — Eraŭ disperaţĭ.

— Cum rămîne cu noĭ? Ce fel de treabă e asta? Acu botezul luĭ nu se ţine în seamă.— Copiiĭ noştri, cum rămîn aşa fără nicĭ o lege? Că eĭ nu-s nicĭ creştinĭ, nicĭ păgînĭ... Ha? Ce lighioane sînt? Cum să-ĭ lăsăm aşa să pue diavolul stăpînire pe sufletele lor? Da noĭ în ce lege sîntem cununaţĭ, cum sîntem împărtăşiţĭ şi ce se face cu sufletele noastre, dacă el n'a avut dar, şi grijania luĭ n'a fost grijanie?..

Şi s'aŭ dus pănă la mitropolitul din Iaşĭ cu jalbă în proţap, ş'aŭ căzut în genuchĭ şi s'aŭ rugat cu lăcrimĭ şi cu foc mare să-ĭ

dumirească și pe eĭ Inalt prea Sfîntul, cum rămîne cu copiiĭ și cu sufletele lor, că ce sînt eĭ de vină, păcatele lor, dacă le-a căzut pe cap o așa grozavă nenorocire...

Inalt prea Sfîntul a făcut ca un om cuminte. A chiămat pe Simion, l'a hirotonosit, și l'a povățuit să se poarte frumos, și să păzească 'nainte cu sfințenie casa Domnuluĭ și turma ce i se încredințează.

MĂTĂNIĬ...

Ştie, ştie ea bine ce-ĭ în lume, că de-acolo vine. Dar aşa ĭ-e de silă şi de urît, de cînd a rămas singură, aşa se simte de zdrobită gîndind mereŭ aceleaşĭ gîndurĭ urîte, picotind mereŭ în aceeaşĭ pustietate şi monotonie ostenitoare a vieţeĭ de mînăstire, că, uite zăŭ, dac'ar veni acum un om din toată lumea să-ĭ zică: ‚haĭde, ea n'ar maĭ sta o clipă la chibzurĭ, şĭ-ar lăsa comanacul într'un par — acolo să stea păn l'o lua ea — şi cu aceeaşĭ broboadă ruptă, în aceeaşĭ treanţă de fustă cu care a intrat, ca o cerşetoare, acum nouă anĭ, pe poarta mînăstiriĭ, ar pleca bucuroasă, şi nicĭ s'ar maĭ uita în urmă.

Nu, nu setea de-o altă vieaţă pe care n'ar cunoaşte-o încă, nicĭ ispita plăcerilor zgomo-

toase ale lumeĭ pe care-o cunoscuse destul, ci frica de a gîndi în singurătate, istovitoarea spaimă a zilelor fără credinţă ş'a nopţilor fără odihnă, urîtul şi groaza de ea însăşĭ — eată ce-o gonea din casa asta frumoasă şi liniştită în care trăise cele maĭ fericite, singurele zile fericite din vieaţa eĭ atît de straşnic încercată. Şi pe cînd degetele eĭ albe şi subţirĭ scărmănaŭ în neştire miţele de lînă ţigae pentr'un şeiac, pe care cine ştie cine are să-l ţese şi cine are să-l poarte, ochiĭ eĭ lungiţĭ a drum lunecaŭ îngrijaţĭ pe pînza de umbră care se desfăcea, creştea şi inunda ca o apă pădurea de brazĭ de pe dealul din faţă. Iar vine noaptea, noaptea ursuză, plină de spaimă şi de vedeniĭ. Doamne, oare cît are să maĭ ţie osînda asta!.. Işĭ simţi mînile ostenite, o dureaŭ şălile de cînd sta acolo ghemuită pe scăunel, de abia 'şĭ putu întinde un picior care-ĭ amorţise, îl sprijini încetişor cu talpa de ostreţele ciardaculuĭ, miĭ de furnicĭ parcă-ĭ alergaŭ pe sub piele din călcăiŭ pănă 'n şold, braţele-ĭ căzură 'n poală în praful scuturat din lînă, îşĭ răzimă ceafa de perete şi privi ţintă la

ultima pată de lumină care poleia cu aur creștetul pădureĭ.

In liniștea aceluĭ asfințit de toamnă, aerul, copaciĭ, tăcerea, toate o chemaŭ la gîndurĭ triste. Glafira... buzele eĭ rostesc încet, rar, numele acesta. I se pare așa ciudat, ca și cum nu l'ar fi maĭ auzit. Ce bine-ar fi fost să-șĭ fi putut lepăda la pragul bisericiĭ, o dată cu numele și cu hainele, toate amintirile, toată povara sufletuluĭ eĭ încărcat de păcate, și 'n rasa monacală să fi 'nceput o vieață nouă. Așa-ĭ spusese biata mătușă-sa, și păn'a închis ochiĭ a rămas cu credința c'așa s'a întîmplat. De-ar fi știut ce-ĭ în inima eĭ!

Se lasă frig, braziĭ sînt negri, valea se umple de întuneric. Glafira se scoală, pășește peste lîna împrăștiată pe ceardac, intră 'n casă și încue repede ușa, ca și cum ar fi urmărit-o cine-va. Tremură toată, de-abia poate să aprindă lumînarea lungă și supțire de ceară, înfiptă într'un sfeșnic de alamă. Ișĭ aduce aminte că a doua-zi e Duminecă, i se pare că vede încă pe mătușă-sa, în picioare, la colțarul de sub icoane, făcînd candela, în-

chinîndu-se... In toate lucrișoarele din odae vede pe ființa aceea bună, răbdătoare, evlavioasă, care-a fost pentru ea maĭ mult ca o mamă. De ce nu s'a putut hotărî în atîția anĭ, să-ĭ spue, să 'șĭ descarce o dată sufletul de tot ce-a făcut? Ar fi înțeles-o, ar fi iertat-o și s'ar fi rugat luĭ Dumnezeŭ pentru ea, ar fi știut să-ĭ spue vorbe de acelea carĭ mîngîe, întăresc și înalță inimile din întunerec și din pierzanie. Numaĭ acum, cînd a rămas singură, simte nevoia de-a vorbi, de a smulge odată din cugetul eĭ monstrul acesta neadormit care o chinuește ș'o mistue ceas cu ceas, clipă cu clipă.

— Doamne, unde eștĭ Doamne?.. trăsnește-mă, ia-mă, Doamne, să se sfîrșească o dată cu vieața asta.

Cade 'n genunchĭ și 'ncepe să plîngă cu hohot. Afară e lună. De la biserica din vale s'aude tocînd de priveghere. Glafira se scoală hotărîtă, îșĭ aduce palmele recĭ la obraz, ca și cum s'ar fi deșteptat dintr'un somn lung și greŭ.

— Oh, nu maĭ pot, — cum aș vrea să mor!

O știaŭ maĭcile.

— Nebună săraca... Era ea cam apucată și 'nainte. Dar de la moartea mătușisei, s'a smintit răŭ biata Glafira.

Acum pricepeaŭ de ce nu vorbește cu nimenĭ, de ce, cînd vine la biserică, se așază în strana cea maĭ retrasă, de ce umblă uneorĭ încet cu ochiĭ în jos, alte-orĭ răpede și cu fața speriată, parc'o fugărește cine-va. Știaŭ și din ce i-a venit asta. A fost o dragoste la mijloc. Degeaba a umblat ea să ție secret — astea se află.

Pe chipul palid al Glafireĭ tremura o lumină slabă de candelă. Acum slujba se isprăvise. Maĭcile pășiaŭ încet spre ușa bisericeĭ. Unele se opriaŭ în prag, se uitaŭ lung la Glafira cum sta în strană neclintită: «Săraca, nu maĭ are nicĭ o simțire.» Cele maĭ tinere chicoteaŭ de rîs și plecaŭ șoptind răutățĭ. In tăcerea bisericeĭ goale Glafira auzi pașiĭ duhovniculuĭ și tresări, ca de groaza uneĭ marĭ primejdiĭ. Se îndreptă cu frică spre el.

— Tu eștĭ Glafiro?

— Eŭ, sfinția ta, — vreaŭ să mă spovedesc.

— Apoĭ... chiar acu? Ce-ĭ graba asta?.. Vezĭ, dacă nu vă maĭ astîmpărațĭ...

Era obicĭnuit bătrînul cu furiĭ de astea de mustrare și de pocăință la maĭcile tinere și frumoase, maĭ ales toamna, după ce plecaŭ «musafiriĭ» carĭ aduceaŭ cu eĭ ispita și păcatele de pe la orașe. Multe ahturĭ rămîneaŭ în urma lor, multe mironosițĭ îșĭ boceaŭ în urîtul lungilor nopțĭ de iarnă rîsul și nebuniile vrăjitelor nopțĭ de vară. Și cînd le biruia căința, la miezul nopțiĭ îl sculaŭ din somn să le mîntue de grija păcatuluĭ.

— Haĭde, vino, îĭ zise blînd duhovnicul, desfăcînd patrahirul în care îșĭ ținea învălit molitfelnicul.

— Nu, nu pot spune aicĭ... acasă la sfinția ta, mi-ĭ frică să spun în biserică.

Glafira tremura.

— Hm... dacă nu vă maĭ astîmpărațĭ...

Căsuța duhovniculuĭ era la două-zecĭ de pașĭ de biserică.

— Da bine, tu păreaĭ așa cuminte... nu s'a auzit nimic vorbindu-se de tine astă vară.

— E un păcat de mult... nu eram în mînăstire...

— Apoĭ, parcă mi l-aĭ spus, cînd aĭ luat negru.

Nu, pe acela nu l-am spus nimăruĭ, m'am temut...

— Foarte răŭ, foarte răŭ. Cînd se călugărește cine-va, trebue să se lepede de tot ce-a făcut; să spue tot, că numaĭ așa îl primește Domnul în turma luĭ. Vezĭ, aĭ făcut cu asta mare greșală.

— Știŭ, știŭ...

— Ia sama.

Glafira se împiedecase de prag. Bătrînul hîrșcîi un chibrit pe părete ș'aprinse lumînarea. Sufla greŭ, ca și cum ar fi urcat un deal la fugă. Ea sta nemișcată lîngă ușă, îngrozită de ce-avea să spue. Duhovnicul își puse patrahirul.

— Dă-te maĭ aproape, și spune. Șezĭ colea pe scaun.

Glafira se așeză încet pe scaun și, ca și cum ar fi continuat prima eĭ spovedanie, începu:

— Eŭ nu știŭ nicĭ azĭ cum am putut să fiŭ așa de nebună. După ce-am fugit de la părințĭ, am înțeles că toate s'aŭ sfîrșit pen-

tru mine, și nicĭ odată n'am să mă maĭ pot întoarce la eĭ. Ș'am răbdat bătăile bețivuluĭ aceluia, nu l'ar fi maĭ răbdat Dumnezeŭ să calce 'n casa noastră, și nu m'am plîns nimănuĭ, și nicĭ n'aveam cuĭ să mă plîng, pentru că el mă ținea ascunsă, ca pe un lucru de furat. Și nu știŭ cum, se vede unde stam așa numaĭ cu el și nu maĭ vedeam altă lume, căzusem de la o vreme într'o stare de... dobitocie, nu știŭ cum să zic, că eram ca un cîine înaintea luĭ. Acum mă bătea, mă călca 'n picioare de 'mĭ rupea oasele, și peste două minute, dacă 'mĭ spunea o vorbă bună și se uita cu... milă la mine, îĭ cădeam în genunchĭ plîngînd și-ĭ ceream eŭ iertare. Mĭ-o fi dat ceva să beŭ, mĭ-o fi făcut niscaĭ-va fermece... Nu 'mĭ intră 'n cap ce-a fost asta la mine, că nu maĭ eram în toată firea. Și cu cît eram maĭ nenorocită, cu cît îșĭ bătea joc maĭ răŭ de mine, cu atît îmĭ era maĭ drag. Nu m'aș fi dus de lîngă el atuncĭ, pentru toată lumea...

Glafira rămase un moment pe gîndurĭ. Popa clipea din ochĭ și se uita milos la ea.

— Era așa, pe la culesul viilor, cînd am născut. Vr'o treĭ lunĭ n'am știut unde mă găsesc de fericire. Fetița era frumușică, îĭ era dragă și luĭ, el nu maĭ bea ca'nainte, cînd venea de la cazarmă îĭ aducea jucărele și se juca cu ea. Dar într'o noapte, prin postul Crăciunuluĭ, a venit tîrziŭ, beat mort și hărțăgos, fetița plîngea, și eŭ nu știam ce să-ĭ fac ca s'o adorm. El a început să strige la mine, c'o omoară dacă nu tace. Tremuram de frică, și fetița parcă 'nadins făcea: țipa cât îĭ lua gura. Când l'am văzut că se repede la mine, am pus iute fata 'n albie ș'am stat drept în fața luĭ. Intîĭ s'a uitat la mine crunt, pe urm'a rîs; de-abia se ținea pe picioare, dar ca să 'mĭ arate că-ĭ tare m'a apucat de obraz, și m'a strîns cât ce-a putut. Apoĭ m'a pus să-l descalț, și până să-ĭ trag ciubotele a și adormit. A doua zi mi-a spus că el nu mă poate suferi când mă vede cu copilu 'n brațe, că ce ne trebue nouă belele de astea, și că dacă vreaŭ să mă maĭ iubească și să maĭ stea cu mine, să 'mĭ omor fata, alt-fel se duce 'n toată lumea și mă lasă. Am rămas îm-

mărmurită când l'am auzit. Dar mi-a spus în urmă de-atâtea orĭ vorbele acelea, ș'așa a știut să mă aducă și să-mĭ fure minţile, c'am început de la o vreme să mă gîndesc și eŭ ca la ceva care trebue să se întîmple. Nu maĭ puteam scăpa de idea asta...

— Cum? ţi-aĭ omorît tu copilul? întrebă popa holbînd ochiĭ.

— Da, sărăcuţul, cu mîna asta l'am ucis, îĭ simt ș'acum feţișoara luĭ moale și caldă pe care 'mĭ apăsam palma ca să-l înăduș, și el, îngerașul, îșĭ ţuguia guriţa ca să sugă... mi se rupea inima de milă, și-mĭ era groază și scîrbă de mine, dar nu puteam face altfel — în ceasul acela era diavolul stăpân pe cugetul și pe mîna mea.

. . . .

I-am făcut îngropare frumoasă, cu doĭ preoţĭ — cine să poată bănui ceva!.. huia mahalaua de bocetele mele. Și de-atuncĭ nicĭ n'am maĭ putut să mă uit în ochiĭ luĭ. La săptămîna am fugit încoace, și nu i-am maĭ știut de nume...

Maĭ pot eŭ oare acum nădăjdui iertare de la Dumnezeŭ? Spune-mĭ sfinţia ta ce să

fac, dă-mĭ cele maĭ grele canoane, numaĭ scapă-mă.

— D-zeŭ îĭ bun, și iartă toate păcatele.

Bătrînul îĭ făcu semn să se plece, îĭ puse patrahirul pe cap și-ĭ citi molifta deslegăriĭ de păcate.

Apoĭ o blagoslovi.

— Dute-acasă și bate o mie de mătăniĭ.

* *
*

Se lumina de ziuă. Candela sfîrîia sub icoana Maiciĭ Domnuluĭ. Glafira 'șĭ număra mătăniile: «opt-sute cincĭ, opt-sute șase...» și cu fie-care îndoitură de genunchĭ se simția tot maĭ ușoară, maĭ luminată la fața, la minte; cînd se scula 'n picioare i se părea că se înalță la cer, că nu maĭ atinge pămîntul, că trupul i se preface în fum, se împrăștie, și nu maĭ rămîne de cît suflet, — un suflet curat, pocăit, pregătit pentr'o nouă vieață.

I O N

— Tacĭ, mamă hăĭ, nu mă maĭ boci atîta, că doar nu mă porneştĭ la groapă.

Şi nu-ĭ era de alta, da acu-ĭ venea şi luĭ să plîngă de lăcrimile măseĭ, şi... maĭ mare ruşinea, cogemi-te flăcăŭ, să-l vadă fetele, şi maĭ ales Catrina luĭ Balteş, plîngînd ca femeile.

Nimenĭ nu-l chema, nimenĭ nu-l silia — se ducea *el* de bună voia luĭ, şi nu era, la adecătelea, tăere de cap, — că slavă domnuluĭ, Niţucă al Saftiĭ n'a fost maĭ breaz de cît el, nicĭ Pintea, nicĭ Mărgărit Buzatu, şi s'aŭ dus, şi şĭ-aŭ făcut aniĭ, şi nu le-a fost nimica, ba s'aŭ întors maĭ zdravenĭ.

Aşa-ĭ, ca un om cu minte grăia Ion. Dar ce duioasă era despărţirea aceasta. De pus în cărţĭ — nu alt-ceva. Toate fetele din sat —

dar toate — veniseră să-şĭ ia ziua bună de la el — că nu de geaba era Ion cel maĭ mîndru, cel maĭ voinic şi maĭ frumos flăcăŭ de pe valea Doliĭ. Şi una-ĭ anina florĭ în pălărie, alta-ĭ aşeza priminelile şi merindele în desage. Catrina a îngenunchiat să-ĭ lege maĭ strîns nojiţele de la opincĭ, — cînd s'a ridicat era roşie ca mărul şi-ĭ înotaŭ în lăcrimĭ ochiĭ marĭ, dulcĭ, de o fermecătoare blîndeţe şi nevinovăţie. Cu stîngăcie ea scoate din sîn un mănunchiŭ frumos de dumitriţe.

— Să nu le lepezĭ pe drum, bădică.., poartă-le în sîn, că 's florĭ cu noroc...

Şi s'a uitat înduioşat în ochiĭ luĭ. O soră bună nu i-ar fi surîs cu maĭ curată şi maĭ sfîntă dragoste.

Aŭ plîns fetele, aŭ plîns ca după un mort în urma luĭ. Vezĭ, că numaĭ prin poveştĭ doară de-o maĭ fi fost făptură omenească de sama luĭ Ion. Şi statura luĭ, şi chipul, şi vorba, şi firea luĭ, şi jocul, şi umbletul, toate, toate eraŭ alcătuite la el ca să-l deosebească de cea-l-altă lume. Ca basmele şi cîntecele colindaŭ prin sate glumele şi tîlcurile

luĭ de pe la șezătorĭ. Cine s'a tras cu el o dată în deget, orĭ s'a apucat la trîntă, a doua oară nu s'a maĭ sumețit. Nu s'a născut încă voinicul care să-l îngenunche pe Ion, orĭ să-l clintească cu un deget îndărăt cînd și-o închepeni el, ca o bîrnă de fier, piciorul drept în pămînt... Era mîndru și frumos ca un zeŭ, cînd își încrucișa așa brațele și se uita cu liniște la cîte patru cincĭ vlăjganĭ carĭ se opinteaŭ și se izbeaŭ în peptul luĭ, ca 'ntr'un zid de piatră; minunĭ, să vezĭ cu ochiĭ și să nu crezĭ. La paștĭ, el singur purta scrînciobul cu șase polițĭ încărcate, de trosniaŭ spetezile în mîĭnile luĭ. Iar Duminica, la horă, veneaŭ bătrînĭ de peste nouă dealurĭ să privească la jocul luĭ, s'asculte chiotele luĭ.

— Cum să nu plîng? Cum să nu-mĭ fie inima îngrijată, Catrino dragă, cînd mă gîndesc că el în vieața luĭ n'a luat o palmă, n'a suferit o ocară, nimenĭ nu i-a zis măcar *dă-te maĭ încolo*, ș'acu... ce-o să fie, doamne, și cum o să știe el răbda, cînd l'or lua cu răul, cînd s'or răsti și s'or sluți la dînsul, că la meliție nu-ĭ ca acasă, și poate... Of,

mi se face întuneric cînd mă gîndesc c'ar putea da cine-va în el... nu știŭ... nu știŭ, Catrino dragă, ce s'ar întîmpla... doamne ferește.

Și amîndouă îșĭ făceaŭ, cruce, ca de spaima unuĭ trăsnet, unuĭ cutremur mare.

* * *

— Dormițĭ, mă?

Și Florea Țiganul, care nicĭ de data asta nu-șĭ isprăvise povestea, văzînd că nu-ĭ maĭ răspunde nimenĭ, tăcu. Peste cîte-va minute sforăia și el. Numaĭ Ion nu dormia. Cu fața 'n sus, cu mînile împreunate sub ceafă, sta neclintit, și se gîndia.

O scăpa el și din focul ăsta. Așa-ĭ, nu s'a lovit socoteala de-acasă cu cea din tîrg. In satul luĭ era împărat ș'aicĭ a ajuns slugă la dîrdală. Muncește el, că de muncit nu-ĭ rușine, ș'ascultă, și-ĭ supus, și-șĭ face ochiĭ în patru cînd îĭ spune cineva ceva, că asta o știa el de-acasă că slujba cere învățătură, și învățătura băgare de seamă — da vorba-ĭ că el nu vede nicĭ un spor să s'aleagă din toată vrednicia luĭ. Slugăria și mustruluiala

deaicĭ — treabă s'o fi chemînd, da nu te face nicĭ maĭ iscusit, nicĭ maĭ om de cît eştĭ. Aicĭ nu-ĭ socoteala nicĭ de pricepere, nicĭ de hărnicie — aicĭ nu se măsoară minte cu minte şi voinic cu voinic... A, cum l'ar strînge el în braţe pe badea Ghiţă, serjentul, cînd să vie vorba la o adicătelea... de-un care pe care.

De ce-ĭ trece ca un fior prin inimă de cîte orĭ se gîndeşte la Ghiţă? I-e frică de el?.. Ion nu-şĭ aduce aminte să fi ştiut vr'o dată ce-ĭ frica. Aşa nu şi-a găsit în nimenea potrivă, aşa de uşor i-a pus la pămînt pe toţĭ cîţĭ s'aŭ cercat la trîntă cu dînsul, aşa de moĭ şi de slabĭ i-a simţit în braţele luĭ de fer pe ceĭ maĭ zdravenĭ şi maĭ falnicĭ flăcăĭ, în cît el a ajuns la credinţa că, dacă toată lumea şĭ-ar da puterea unuĭ singur om şi omul acesta ar veni asupră-ĭ cu mînie, Ion, c'o bleandă şi c'o piedică colea, cum ştie el, l'ar trimite să se ducă de treĭ orĭ de-a berbeleacu. Heĭ, da vorba-ĭ că cu Ghiţă... e altă socoteală, nu merge-aşa. Aicĭ nu-ĭ cu lopata, îĭ cu judecata. Aicĭ *galonul* te smereşte... poate fi o stîrpitură cel care-l

poartă, și tu — cruce de voinic, să ieĭ piatra'n mînă și s'o aruncĭ nisip — staĭ smirna înaintea luĭ și nicĭ cîrc nu zicĭ... Săraciĭ soldațĭ, maĭ dihà de cît vitele rabdă! Să staĭ drept, neclintit, și să suferĭ să-țĭ tragă palme și mînere de sabie în obraz până te podidește sîngele pe nas și pe gură, și să nu știĭ de ce, și să n'aĭ dreptul să'ntrebĭ, orĭ să facĭ o mișcare..

Nu, Doamne ferește, el n'ar putea să rabde una ca asta. De aceea s'a și păzit în totdeauna ca de foc să nu dea vr'un greș la ceva. A umblat el Ghiță la început să'l ia și pe el așa, ca pe ceĭ-l-alțĭ, da a văzut că n'are ce cusur să-ĭ găsească... și parcă i-ar fi ciudă de asta... Ghiță, Ghiță, te paște-un păcat!

Și prinse de odată a se gîndi cu dor, cu jale, la aĭ luĭ. I se părea că n'are să maĭ vadă nicĭ o dată căsuța aceea curată, cu părețiĭ albĭ, strălucitorĭ, din marginea păduriĭ, și vitele lor grase, și hora cu flăcăiĭ ceĭ maĭ veselĭ și cu fetele cele maĭ frumoase. Satul, fîneața, apa Doliĭ, pădurea, toată valea aceea de o fermecătoare liniște și măreție, i se

arăta acum departe, dincolo de hotarele pămîntuluĭ, într'o lumină de basme, care-l uimia; și din lumina aceea minunată se desfăcea, ca o zînă, înaltă, rumenă și surîzătoare, Catrina luĭ Balteș, cea maĭ cuminte și maĭ frumoasă fată din lume. Adormi cu gîndul la ochiĭ eĭ negri, blînzĭ și marĭ și sfiicioșĭ ca de căprioară.

A doua zi era inspecție. De cu noaptea toțĭ eraŭ în picioare. Soldațiĭ zăpăcițĭ de răcnetele serjenților, alergaŭ în toate părțile, neștiind ce să facă maĭ întîiŭ. In sfîrșit după două ciasurĭ de zbucium și de harmalae, cazarma era măturată, preșurile întinse și toate lucrurile așezate la locul lor. Acum zorul și răcnetele eraŭ afară, în curte. Soldațiĭ, în șirurĭ drepte, neclintite, steteaŭ smirna, parcă eraŭ împietrițĭ. Serjențiĭ, cu ghionturĭ și cu sfeștăniĭ, îĭ pregătiaŭ pentru inspecție. Era ger strașnic în dimineața aceea de pe la mijlocul luĭ Decembre.

— Un'țĭ-e nasturile de-aicĭ?

Șirul de soldațĭ se cutremură. Toțĭ îșĭ întoarseră capetele și priviră îmărmurițĭ spre acelașĭ punct.

Ion se făcuse alb ca hârtia. Ghiță, turbat, îl ținea strîns, cu mîna stîngă, de mîneca de la care-ĭ lipsia un nasture.

In fulgerarea aceleĭ clipe de groază Ion a văzut pe mă-sa în genunchĭ înaintea luĭ ș'a auzit deslușit glasul Catrineĭ strigînd: *Ionică!* Un pumn sdravăn îĭ zgudui creeriĭ și nu maĭ văzu de cît o roșeață de foc înaintea ochilor...

* *
*

S'a deşteptat în spital după treĭ săptămînĭ de frigurĭ. Măsa-l bocea la căpătîiŭ. Mîinile luĭ eraŭ numaĭ tăeturĭ, şi trupul negru de bătăĭ.

— Ionică, Ionică, sufletul mameĭ, ce păcate-a fost să tragem noĭ pe lumea asta!

— Ce face Catrina?

— Ce să facă săraca? Plînge toată ziua.

Ion închise ochiĭ, ca să-șĭ aducă aminte de ce s'a întîmplat. Intr'o clipă-șĭ reconstitui toată scena. Auzea din toate părțile strigăte furioase, palme plesnind uscat pe obrajiĭ tovarăşilor luĭ — și parcă avea o presimțire că în dimineața aceea are să-ĭ vie

și luĭ rîndul. Țiganul îĭ tăiase nasturul de la mînecă; s'a căit în urmă și i-a spus drept că Ghiță-l pusese de mult la cale să facă fapta asta...

Chipul luĭ palid se rumeni de o dată la amintirea pumnuluĭ primit, ca o piatră, în mijlocul fețeĭ; instinctiv brațele luĭ, amorțite de durerĭ, făcură o mișcare...

Il vedea pe Ghiță cum se sbate sub genunchiul luĭ. Ion îĭ luă capul și i-l îndoi pe spate cu putere, în aceeașĭ clipă auzi o troznitură și simți că s'a rupt ceva în mîinile luĭ; îl ucisese; o îngrozitoare larmă de trîmbițĭ — și căzu amețit sub o grindină de loviturĭ...

Deschide ochiĭ marĭ, se uită lung și duios la mă-sa.

— Știam c'așa are să se sfîrșească... De-acu... ce-o fi o fi!

AMINTIRE

E o dimineață senină de vară. Mă 'ntorc de la Prinkipo la Constantinopol. Sînt treĭ sute de oamenĭ pe vapor. Nu cunosc pe nimenĭ, și în mulțimea asta zgomotoasă, în larma aceasta de limbĭ, de esclamațiĭ și de hohote de rîs, cari-mĭ daŭ une-orĭ impresia că mă găsesc într'o casă de nebunĭ, mă simt abătut, sastisit, pierdut — îmĭ închipuĭ că sînt aruncat într'un alt planet, din care n'am să mă maĭ pot întoarce la aĭ meĭ nicĭ odată. O singură figură mĭ-a atras privirea, și mă uit la ea cu o stăruință aproape indiscretă. E un tînăr slab, negricios, cu ochelarĭ, — stă chiar în fața mea, la aceeașĭ masă, și citește *Notes sur l'Angleterre* de *Taine*. Pe cît înțeleg, nicĭ el nu cunoaște pe nimenĭ . . . Dar oare unde-am maĭ

văzut eŭ figura asta? Și mă muncesc să-mĭ aduc aminte. Probabil, el a simțit că-l observ: din cînd în cînd își ridică fața și cată la mine pe sub ochelarĭ, atuncĭ îmĭ plec iute ochiĭ în pămînt, jenat, par-că m'ar fi prins cu mâna în buzunarul luĭ. Da, acum sînt sigur că l'am maĭ văzut. Dar unde? Cînd? Nu numaĭ trăsăturile fețeĭ, dar privirea aceasta pe sub ochelarĭ, modul cum clipește din ochĭ și cum își ridică une-orĭ sprîncenele, încrețitura adîncă, pe care șĭ-o face de-alungul frunțeĭ, mîna asta albă cu degetele lungĭ și subțirĭ, felul cum ține cartea, cum întoarce foile, cum își razimă capul pe mînă, toate, toate fac să tresară în adîncul amintirilor mele o icoană cunoscută, care caută să se lămurească, să iasă la iveală, și nu izbutește.

N'am obiceiŭ să intru în vorbă cu oamenĭ pe carĭ nu-ĭ cunosc. Mĭ-e necaz că am o memorie așa de nenorocită, — ard de curiozitatea de a ști cine e omul acesta, dar nu-mĭ vine să-l întreb.

De-odată tresar și rămîiŭ cu ochiĭ țintă în ochiĭ luĭ. Șĭ-a închis cartea, și se uită fix la mine. Nu maĭ avem încotro, unul din

noĭ *trebue* să înceapă vorba. Instinctiv îmĭ îndreptez privirea spre carte, ca la o ființă care singură ne-ar ști pe-amîndoĭ ș'ar putea să ne recomande...

— Cunoaște-țĭ cartea asta? mă 'ntreabă el în franțuzește.

Da... (Și mă grăbesc să-ĭ arăt de ce mă uitam așa la el). Nu știŭ cum, dar mi se pare că ne-am maĭ văzut noĭ unde-va...

— Tocmaĭ, și mie mi se pare cunoscută figura d-tale. D-ta nu eștĭ de pe-aicĭ...

— Nu, eŭ sînt din Romînia, acum viŭ pentru prima oară.

Iĭ spun cum mă numesc și ce ocupație am. Imĭ spune și el numele: *Omiros Laghi*.

— N'ațĭ fost nicĭ-odată la Atena...

— Nu.

— Nicĭ la Smirna...

— Nu.

Intrebările luĭ aŭ ton afirmativ, ca și cum ar ști de maĭ înainte ce-am să răspund.

— Nicĭ eŭ n'am fost în țara d-tale, și cu toate astea chipul, privirea, glasul d-tale, îmĭ sînt cunoscute. Eŭ sînt doctor la Smirna, mĭ-am făcut studiile la Atena.

Pe cînd îmĭ vorbeşte, eŭ îĭ observ trăsăturile, ticurile, mişcările guriĭ, forma mînilor, negul de pe degetul cel mic de la mîna stîngă, îĭ ascult glasul sonor care mă impresionează maĭ mult de cît vorbele, şi mă întreb, din ce în ce maĭ uimit: unde l-am maĭ văzut? Ce întîmplare ciudată face ca omul acesta să se asemene aşa de bine şi 'n toate cu imagina pe care-o am în minte de mult?.. De ce la fie-care mişcare a luĭ, cu fie-care clipire din ochĭ şi mlădiere de glas mă face să tresar ca de izbîndirea surprinzătoare a unuĭ gînd, a uneĭ presimţirĭ?.. De cînd şi de unde mi-a intrat în cap aşa de întreagă şi desăvîrşit aidoma icoana acestuĭ om atît de străin şi care totuşĭ îmĭ pare aşa de cunoscut? Nu se poate, trebue să-l fi văzut unde-va.

Şi-ĭ spun iarăşĭ nedumerirea aceasta a mea. El mă priveşte lung şi c'un aer de biruinţă, surîde, clătinînd încet din cap.

— Nu, — te pot asigura că nu ne-am văzut nicĭodată... în vieaţa *aceasta* bine înţeles... Că ne vom fi visat — asta da, e foarte posibil... Ne revin adesea în vis impresiĭ, aducerĭ aminte din vieţile noastre

anterioare. Nu numaĭ chipurĭ omeneştĭ, dar scene întregĭ, întîmplărĭ complicate, în vieaţa de toate zilele, ni se presintă ca o repetare a unor scene identice pe carĭ le-am maĭ văzut, a unor întîmplărĭ identice pe carĭ le-am trăit... Unde? Cînd? Nu ne maĭ aducem aminte... De sigur că în rîndurile de vieţĭ, prin carĭ am trecut, am maĭ întîlnit odată perfect aceleaşĭ forme, aceleaşĭ situaţiĭ... carĭ fac să se deştepte în fundul sufletuluĭ nostru aceste ecourĭ vagĭ, depărtate...

Toate se repetă, căcĭ aŭ o limită şi miliardele de combinaţiĭ ale materieĭ; natura ostenită, ne maĭ putînd inventa, e silită de la o vreme să recurgă la legea rotaţieĭ. In linia timpuluĭ nesfîrşit, peste zece miĭ, peste zece milioane de anĭ, noĭ avem să ne maĭ întîlnim aicĭ, pe vapor, între Prinkipo şi Constantinopole, şi tot aşa avem să ne uităm lung unul la altul, şi tot aşa avem să ne reînoim cunoştinţa şi să ne mirăm, că nu ştim unde şi cînd ne-am întîlnit, şi tot despre subiectul acesta o să vorbim, şi tot aşa n'o să ne aducem aminte de ce sîntem azĭ, după

cum azĭ nu maĭ știm nimic despre ființa noastră de-acum o sută de miĭ de anĭ...

Să'țĭ spun un caz curios din vieața mea de student. Eŭ mă trag dintr'o familie aĭ căreĭ membri aŭ avut în veacul trecut un rol însemnat în istoria Grecieĭ.

In biblioteca tatiĭ era o carte veche, cu stampe foarte bine executate. Intr'o zi foiletînd cartea, daŭ de un portret care semăna perfect cu tata. Eram de vr'o șapte anĭ — nu știam să citesc. Imĭ spune o mătușă a mea că tînărul acela din carte e bunicul tatiĭ; apoĭ întoarce cîte-va foĭ maĭ departe și-mĭ arată un alt portret — o figură întunecată și urîtă, cu barba neagră și cu o privire cruntă de care parcă mĭ-era frică, — și'mĭ spune mătușă-mea, că ăsta a fost un om răŭ, și'mĭ povestește o istorie întreagă cu intrigĭ politice și cu aventurĭ de dragoste, lucrurĭ pe carĭ eŭ nu le puteam pricepe atuncĭ, dar din șirul cărora am păstrat ceea ce m'a impresionat maĭ adînc: într'o noapte bunicul tatiĭ se întorcea de la teatru; omul cel răŭ l'a pîndit într'o uliță întunecoasă,

s'a repezit asupra luĭ cu un cuțit mare și l'a ucis.

Aŭ trecut anĭ la mijloc, și nu m'am maĭ gîndit la asta. Eram student la Atena. Ți s'a întîmplat de sigur și d-tale să întîlneștĭ figurĭ carĭ de la început să-țĭ inspire frică saŭ antipatie, fără să'țĭ daĭ seamă pentru ce... Printre colegiĭ meĭ era un tînăr brun, scurt, cu ochiĭ micĭ, apropiațĭ și dușĭ în fundul capuluĭ. Figura luĭ mi-a atras privirea din prima zi. De cîte orĭ îl vedeam aveam un sentiment de neliniște, un neînțeles amestec de ură și de teamă, une-orĭ parcă-mĭ venea să m'arunc asupra luĭ și să-l bat. Cînd mă găseam la o petrecere, într'o societate în care era și el, eram tot timpul fără chef, turburat, ursuz, scos din firea mea obișnuită, pare că altă ființă trăia în mine, — îmĭ făcea răŭ să-l văd, și cu toate astea nu-mĭ puteam lua ochiĭ de la el, mă simțeam atras ca de adîncul uneĭ prăpăstiĭ... Și el mă iubia. In vorbă, în căutătură, în toată purtarea luĭ față cu mine era o bunătate, o blîndeță ș'o duioșie adese-orĭ duse până la umilință. Avea aerul unuĭ vinovat care se

căește și nu știe cum să se poarte maĭ bine, ca să-l ert. Ne-am trecut primul examen în aceiașĭ zi. Nicĭ odată n'am vrut să primesc un serviciŭ cît de neînsemnat de la el. Vrînd să m'ajute la concursul înscris, mi-a strecurat dinainte o foaie scrisă mărunt, care probabil conținea schema tezeĭ cu numele propriĭ și termeniĭ maĭ anevoe de ținut minte. Zic probabil, pentru că eŭ n'am citit-o: am luat-o frumușel ș'am dat-o profesoruluĭ care ne supraveghea, atrăgîndu-ĭ atenția asupra mijloacelor de care se servește domnul în chestie pentru a-șĭ trece cu succes examenele. Vedeam bine că ceea ce fac e o mișelie, dar nu mă puteam opri, și — curios — nu-mĭ părea răŭ. Colegul meŭ a fost esclus din examen. La eșire m'aștepta în stradă. Mă pregăteam de bătae! In sfîrșit!.. îmĭ ziceam, am să mă răcoresc. Care nu mi-a fost mirarea, cînd l'am văzut că se apropie cu sfială de mine, și, blînd, începe să mă roage să-l ert. recunoscînd că a făcut o prostie de care-ĭ pare foarte răŭ...

L'am întrebat răstit ce vrea, ce are cu mine *de nu mă lasă 'n pace*... Atuncĭ, a început

să plîngă, și c'un glas care părea că nu-ĭ al luĭ, ci vine de departe, din altă lume, îmĭ spune: «Nu știŭ ce am, poate că 'nebunesc, nu-mĭ daŭ seama ce e în mine, dar uite — mă simt ca subt puterea uneĭ sugestiĭ carĭ 'mĭ *poruncește* să mă închin D-tale și să te implor să mă ierțĭ... de cînd te-am văzut întăĭ, m'a cuprins și mă stăpînește sentimentul acesta ciudat, inexplicabil... Nu-ĭ așa, că nu ți-am făcut nicĭ un răŭ până astăzĭ? Spune-mĭ... scapă-mă te rog.» Atuncĭ, fără să vreaŭ, mă uitaĭ țintă în ochiĭ luĭ. Nicĭ odată n'am să uit groaza pe care-am simțit-o în momentul acela. Cum să te fac să 'nțelegĭ misterul acesta. Inchipui-țĭ, că prin ochiĭ aceia micĭ, blînzĭ, scăldațĭ în lacrimĭ, mă privea fix... cine crezĭ? Omul urît care-a ucis pe bunicul tatiĭ; — și deodată istoria, pe care mi-o spusese mătușa-mea și pe care-o uitasem de atuncĭ, îmĭ veni clară în minte, ca și cînd aș fi auzit-o în ajun...

A, eată c'am ajuns...

Eĭ, da, era strănepotul ucigașuluĭ — era asasinul care, în a patra generație, cerșia iertare victimeĭ... Dar *noĭ*, am fost prietinĭ,

nu-ĭ așa? Adu-țĭ aminte, acum două miĭ... treĭ sute optzecĭ de anĭ... la Salamina... adu-țĭ aminte ce-a zis Temistocle de noĭ amîndoĭ...

La revedere... Știŭ ce gîndeștĭ de mine, dar avem să ne maĭ întîlnim peste cîte-va miĭ de anĭ, ș'atuncĭ am să-țĭ aduc aminte de ce-am vorbit azĭ...

Și, strîngîndu-mĭ mîna s'a uitat așa fix și adînc în ochiĭ meĭ, ca și cum mi-ar fi spus: vezĭ, ia seama bine, să nu mă maĭ uițĭ.

ULTIMUL CUVÎNT . . .

Se trezi la șosea, pe-o bancă retrasă. O clipă doar îĭ ațipiseră gîndurile ostenite, și din clipa asta de întuneric tresări, ca și cum l'ar fi strigat cine-va, deschise ochiĭ și se uĭtă speriat în toate părțile. Nu era nimenĭ. Frunze galbene cădeaŭ încet de pe ramurĭ. Aerul mirosea a fum, a toamnă. Soarele trecuse de amiazĭ; era o zi frumoasă de pe la sfîrșitul luĭ Octombre. Sub cerul limpede, luminos, de un albastru șters, copaciĭ aproape desfrunzițĭ, aveaŭ aerul că se gîndesc la lucrurĭ nespus de triste. Din depărtare, de la o fabrică, se auzi un șuer gros, puternic, ca un muget de taur. Un stol de cĭorĭ se lăsă încet pe pajiștea uscată. Miron se uĭtă aiurit la păserile acelea negre și

multe, i se părea că-şĭ vede propriile luĭ gîndurĭ.

Şi ĭarăşĭ aceleaşĭ întrebărĭ, carĭ de două zile-l chinuĭaŭ: Cum de n'a simţit el maĭ de mult? Unde-o fi ea acum? Ce s'o fi petrecînd în inima eĭ?.. Mintea luĭ ostenia căutînd în ceĭ patru anĭ de vieaţă fericită un semn, o vorbă, o privire care i-ar fi putut prevesti o asemenea nenorocire. O vedea sfiicĭoasă, lăsîndu-şĭ ochiĭ în pămînt, roşindu-se de cele d'întîĭ vorbe de dragoste ale luĭ; îşĭ aducea aminte de fiorul celor dintîĭ sărutărĭ, cînd eraŭ logodiţĭ, de şoaptele, de planurile lor, de farmecul acelor ceasurĭ în care ea-şĭ lăsa suspinînd capul pe umărul luĭ, pe cînd mînile lor se strîngeaŭ nervos, pasionat, şi amîndoĭ în extas închideaŭ ochiĭ, maĭ fericiţĭ de ce gîndeaŭ de cît de ce-şĭ puteaŭ spune. I se desfăşuraŭ ca dintr'o carte frumoasă scene de iubire: răsfăţăturile eĭ de copil drăgălaş, poreclele dulcĭ, copilăreştĭ, pe carĭ şi-le dădeaŭ unul altuĭa, o vedea blîndă, iubitoare, atîrnîndu-se de gîtul luĭ, căutîndu-ĭ privirea cu aceĭ ochĭ marĭ, bunĭ, carĭ nu ştiiaŭ să-ĭ ascundă nimic,

«Oare maĭ sînt oamenĭ pe lume, carĭ să se iubească cum ne iubim noĭ?» De cîte orĭ nu-șĭ spuneaŭ eĭ vorbele astea! Din ce zi aŭ început să fie perfide privirile, vorbele și sărutările eĭ? Probabil, ea l'a înșelat cu mult înainte de a-l părăsi. Și tot sîngele i se urcă în obraz la gîndul că ea, de cîte orĭ pleca de-acasă, se ducea să se arunce în brațele amantuluĭ... Inchipuirea luĭ bolnavă, o urmărea pe stradă, o vedea pășind repede, ferindu-se de cunoscuțĭ, intrînd cu o frică de tîlhar sub gangul unuĭ otel, urcînd iute scările, de-abia stăpînindu-șĭ respirarea și bătăile inimeĭ, murind de emoțiunĭ până să se vadă în odaia unde el, prietenul bun care în aceeașĭ zi mîncase cu eĭ la masă, o aștepta nerăbdător... Și Miron îșĭ desfășura în minte toate amănunțimile, toate intimitățile acelor scene, ca și cînd le-ar fi văzut. Se cutremura de ororile pe carĭ și le zugrăvia, și totușĭ parcă simțea o nebiruită voluptate să cugete mereŭ acolo. Ceea-ce nu-șĭ putea explica era liniștea eĭ, aerul de nevinovăție cu care se întorcea

acasă, după acele întîlnirĭ ascunse. Nimic nu părea schimbat în ea.

Miron scoase iar petecul de hîrtie și-l privi atent, ca și cum ar fi căutat să vadă în forma slovelor, ceea-ce nu putuse descoperi atîta timp în figura eĭ vecĭnic senină.

Era scrisul eĭ obicĭnuit, fără nicĭ o tremurare de condeiŭ: «Nu mă maĭ aștepta, căcĭ am plecat pentru totdeauna cu el. Iartă-ne și fie-țĭ milă de copil. Adio.» Cerea și pentru el iertare . . . Fericită natură! Aceasta era reflecția pe care nu se putea opri de a o rosti tare de cîte orĭ îĭ citea scrisoarea.

Miron se sculă și porni abătut spre oraș. Pe calea Victorieĭ i se părea că toată lumea se uită la el, îl arată cu degetul și zice: «Uite, ăsta-ĭ nenorocitul pe care l'a înșelat nevasta . . .» Se simțea prost, vinovat, ridicul. Acasă îl enerva aerul de compătimire cu care se uitaŭ slugile la el.

* *
*

— Cînd vine mama, tăticule?

— Mîine.

— Vine mîine?

— Vine.

Fața luĭ Puiu se lumină deodată. Miron îl luă pe genunchĭ să-l facă hopa...

— De ce plîngĭ, tăticule?

— Mă doare-o măsea.

— Te doare tare?

— Tare.

Miron se lungi pe canapea, închise ochiĭ și începu iar de la capăt aceleașĭ ș'aceleașĭ gîndurĭ.

* * *

...Așa-ĭ, se uită toate cu vremea. Cîțĭ n'aŭ trecut prin nenorocirĭ și maĭ cumplite... Ș'apoĭ, la urma urmiĭ, se deprinde omul cu toate. La început se prefăcea Miron, cînd asigura pe prietinĭ, că nu-ĭ maĭ pasă și nicĭ nu maĭ vrea să știe de ea. Devenea însă palid cînd îĭ spunea cine-va: «Am văzut-o aseară cu tipu... mîncaŭ la Enachi». Și cînd o întîlnea pe stradă întorcea capul, o evita, pentru că nu se simțea încă în stare s'o privească indiferent. Ea părea fericită, pășea mîndră la brațul amantuluĭ eĭ.

Trecuse un an. Miron n'o maĭ văzuse de

două lunĭ, și nu maĭ știia nimic de ea. Acum era desfăcut de ea și prin lege și prin perfecta luĭ liniște sufletească. Se simțea liber, stăpîn pe sine. I se părea că începe o nouă vieață.

Intr'o zi — era tot așa o zi frumoasă, caldă încă, pe la sfîrșitul luĭ Octombre — era cu Puiu în Cișmigiŭ. El sta pe-o bancă. Puiu alegea pĭetricele din nisip.

— Puiule, nu mă maĭ cunoștĭ?

Copilul ridică ochiĭ marĭ, speriațĭ...

— Mama!

Și se aruncă în brațele eĭ întinse.

Miron se uita liniștit la eĭ. Avea impresia că-ĭ la teatru și vede pe scenă întîlnirea asta neașteptată dintre mamă și fiŭ. Și cînd ea se apropiă și-l întrebă cu frică: «Pot să-țĭ vorbesc?» el îĭ răspunse cu o politeță care nu era de loc prefăcută: «Poftim».

— Știŭ cîtă dreptate aĭ să mă urăștĭ, să mă despreţueștĭ, — dar cînd țĭ-aș spune cît am suferit, cît sufăr încă, și cît mă căesc de ce-am făcut, poate că țĭ-ar fi milă și m'aĭ ierta... Nu, nu te supăra, nu-țĭ cer să mă

primeştĭ înapoĭ, ştiŭ că asta nu se maĭ poate, dar vreaŭ să-ţĭ spun tot...

— Nu pot, doamnă, să te-ascult aicĭ. Ne vede lumea...

— Spune-mĭ unde să viŭ, te implor...

Miron stătu un moment pe gîndurĭ.

— Vino astă-seară la 8 la şosea, mă găseştĭ la ultima bancă pe aleea din stînga.

Plîngînd, ne maĭ putînd vorbi, ea-ĭ întindea mîna să-ĭ mulţumească. El se făcu că n'o vede, — îşĭ luă copilul şi plecă.

I s'a părut? Orĭ a auzit în adevăr glasul acela înecat de plîns, şoptindu-ĭ cu frică: «Iartă-mă...» A, ştiia el bine c'aşa are să se isprăvească 'n cele din urmă toată nebunia asta... Incep mustrările. De sigur, se gîndeşte şi ea la vieaţa fericită şi onestă pe care a trăit-o în casa eĭ, lîngă copilul eĭ, cinstită şi iubită de toată lumea. Se 'nţelegeaŭ aşa de bine-amîndoĭ. Ce-ĭ lipsia? El o iubea, o iubea mult, ş'avea o încredere oarbă în ea... poate că asta a şi fost pricina nenorociriĭ lor, a *eĭ* maĭ bine, căcĭ în definitiv luĭ ĭ-a trecut... ce străină de el i se pare acum toată întîmplarea asta, care

ĭ-a dat atîtea emoţiĭ la început... Găsea totuşĭ curioasă întîlnirea aceasta. Ce putea să-ĭ spue? Era nerăbdător s'o asculte. Se uită la ceas; eraŭ şease de-abia. Se gîndi cu milă la ea. Cît trebue să sufere. A maĭ slăbit, şi-ĭ aşa de schimbată şi la faţă, şi la vorbă. Mîndria, iubirea luĭ ofensată găsia o satisfacere în aerul eĭ umilit, nefericit. Işĭ pregătea vorbe înţepătoare, vendicative: «Frumoasă trebue să fie vieaţa pe care ţi-aĭ ales-o... Acum cred că eştĭ fericită... In sfîrşit ţi-aĭ găsit idealul!..» Dar îndată se răsgîndia. Nu, de ce să fiŭ răŭ şi ordinar? Nu sufere ea destul? La ce s'o maĭ mustre. La urma urmeĭ ea e victimă. Şi căuta s'o scuzeze: era frumoasă, tînără, iubirea lor se învechise, el sta toată ziua la cancelarie, ea se plictisia singură acasă, n'avea nicĭ o prietină maĭ întimă; *amicul*, pe care-l vedea maĭ în toate zilele a încîntat-o, cu ochiĭ, cu vorba... era ceva noŭ. Farmecul necunoscutuluĭ, tulburătoarea atragere a păcatuluĭ, prigonirea aceluiaşĭ gînd, aŭ ameţit-o, i-aŭ întunecat mintea încetul cu încetul, pănă cînd n'a maĭ văzut, n'a maĭ ştiut ce face. Probabil *el* a

iubit o, o iubire pasionată, nebună, înaintea căreia nicĭ cinstea, nicĭ respectul prieteniei, nicĭ frica, nicĭ rușinea nu maĭ însemnaŭ nimic... Și ea o fi rezistat la început, s'o fi luptat, sărmana, — maĭ mult împotriva eĭ, de cît împotriva luĭ... Nu, de sigur că nu e atît de vinovată, pe cît e de nefericită.

Miron mîncă în pripă. Ișĭ aducea aminte că tot așa se grăbia cînd era logodit. Ce curioasă i se părea schimbarea asta de situațiĭ, răsturnarea asta de suflete... Cum or să vorbească eĭ acum, ca niște străinĭ — eĭ, carĭ-aŭ avut aceeașĭ vieață ș'aceleașĭ gîndurĭ, patru anĭ s'aŭ iubit, aŭ mîncat la aceeașĭ masă, aŭ dormit în acelașĭ pat... Era ceva al luĭ, din el, era o parte din vieața luĭ care s'a rupt și s'a înstrăinat pentru totdeauna. Dar Mișu... ce bunĭ prietenĭ eraŭ din școală... Cine-ar fi crezut... Tocmaĭ el!..

Maĭ avea treĭ sferturĭ de ceas. Ișĭ alegea cărarea, la oglindă, și se compara cu celălalt, hotărît să fie drept. Ce slab e, și mic, și jigărit; n'are maĭ de loc sprîncene, și ochiĭ lipsițĭ de expresie, osteniți de registrele

cancelarieĭ, și ce aer nenorocit și prost — pe cînd celălalt, băiat frumos, vioiŭ, nalt, rumăn la față, pare mult maĭ tînăr; și vesel, și deștept... O, era natural, era fatal să-l iubească. Trebuia să s'aștepte la asta... Ce prost a fost că nu șĭ-a deschis ochiĭ la timp, și ce ridicul!..

* *
*

— Aĭ venit de mult?

— De vr'o jumătate de ceas... Credeam că nu maĭ viĭ, mi se făcuse o frică, să staŭ aicĭ singură...

Și eată că nu maĭ știaŭ ce să-șĭ spue.

Amîndoĭ eraŭ emoționațĭ. — Ședeaŭ alăturĭ pe bancă, fără să se uite unul la altul. El aștepta. Ea lupta să'șĭ stăpînească plînsul, bătăile inimeĭ. Avea atîtea de spus, și nu știa cum să înceapă. Ar fi vrut s'o întrebe el, să înceapă el vorba.

. . . .

— De ce nu mă iertĭ?

Era atîta frică și implorare lașă în întrebarea asta, în cît el simți în glasul și'n vorbele eĭ toată căința, toată spaima și dispe-

rarea uneĭ ființĭ a căreĭ scăpare atîrnă de la un cuvînt.

— Te-am ertat, de mult, — îĭ răspunse el liniștit.

Ea nu se maĭ putu stăpîni. Incepu să plîngă cu hohot.

— Nu cred să maĭ fi suferit cine-va pe lume... cît am suferit eŭ. Din ciasul în care am plecat, am simțit că mă pierd... A fost, se vede, o fatalitate, o nebunie, nu știŭ ce-a fost... Dar nu maĭ vreaŭ să mă gîndesc la ce-am făcut. Am fost așa de pedepsită, ș'am răbdat cît n'aș fi crezut să poată răbda un om. Aveam, ș'am avut în totdeauna oroare de... canalia, care m'a nenorocit, — acum în urmă plîngeam toată ziua ca o nebună... cînd îĭ spuneam că te iubesc, săria și'mĭ trăgea palme peste gură pănă mă podidea sîngele. Am încercat să fug, am vrut de atîtea orĭ să-țĭ scriŭ, dar m'a ținut izolată de orĭ-ce contact cu lumea, și m'a torturat, c'ajunsesem să nu maĭ simt, să nu maĭ știŭ nicĭ ce fac, nicĭ unde sînt, nicĭ ce gîndesc...

Miron asculta cu luare aminte. El vedea

tablourĭ în vorbele eĭ. Era un roman trist, rupt din vieața luĭ. Fie-care fapt povestit de ea, i se părea desfăcut dintr'o înlănțuire logică și firească de împrejurărĭ, adus acolo de curentul gîndurilor luĭ, fixat de tăria voințiĭ luĭ. Așa a vrut el să fie; trist și dureros sfîrșit a vrut el să aibă nebunia și dezordinea asta morală, și sufletul luĭ cinstit s'ar fi simțit ofensat pentru a doua oară dacă s'ar fi întîmplat alt-fel. Nu, nu e drept, și nu trebue să fie fericițĭ aceĭ carĭ strică fericirea altora...

Cu glasul zugrumat de plîns ea-ĭ spuse cîte-a suferit, nopțile eĭ de nesomn, remușcările eĭ, dorul eĭ de copil, de vieața fericită pe care-a trăit-o în ceĭ patru anĭ... și cum în urmă el, mizerabilul acela, ostenit de mustrările eĭ, plictisit de-atîtea lăcrămĭ, desgustat de ea, a lăsat-o să plece... De două lunĭ nu l'a maĭ văzut. Ea șade la mătușă-sa. Stă toată ziua în casă și plînge. I se rupe inima cînd se gîndește la copil, la vieața lor trecută; i se pare mult, mult, de-atuncĭ... Cum ar vrea să nu fi fost de

cît un vis urît tot ce s'a întîmplat în urmă, și să se întoarcă lucrurile iar cum eraŭ...

— Ia-mă, du-mă unde știĭ, ıă ce vreĭ din mine, primește-mă să-țĭ fiŭ slugă, te rog, te implor... fie'țĭ milă și iartă-mă...

Tremurînd, ea-ĭ căuta mîna, să ĭ-o strîngă, să ĭ-o sărute...

El se feri ca de-o atingere primejdioasă.

— Spune-mĭ... știŭ că nu mă poțĭ suferi, și aĭ dreptate; e oribil ce-am făcut, știŭ... Nu-țĭ cer să mă primeștĭ acum... dar peste un an, peste doĭ anĭ... maĭ tîrziŭ, cînd veĭ uita tot... spune-mĭ o vorbă, dă-mĭ o speranță, ca să am pentru ce trăi... Te ador, aĭ fost în totdeauna așa de bun cu mine... ca pe un sfînt te ador, și nu pot să mă deprind cu gîndul, că n'am să te maĭ am, că te-am perdut pentru totdeauna...

— *Trebue* să te deprinzĭ.

Un moment ea rămase zdrobită, uluită, ca un osîndit sub greutatea sentințiĭ. C'un glas stins, depărtat, ce părea că nu maĭ era al eĭ, întrebă rugător:

— Și n'aĭ să mă maĭ primeștĭ nicĭ-odată?

— *Nicĭodată.*

— Ăsta-ĭ ultimul tăŭ cuvînt?

— Ultimul meŭ cuvînt.

— Atuncĭ... adio!

Ș'a plecat, fără să-ĭ atingă mîna, pe care el instinctiv i-o întinsese, zăpăcit, înfiorat de răceala solemnă a acesteĭ despărțirĭ.

* *
*

...A, dac'ar fi putut ști ce-ĭ în inima luĭ! Ea a plecat scîrșnind de ură. El a rămas pironit pe bancă, zdrobit de milă, de căință, de *iubire*, o iubire neînțeleasă, bolnavă, pe care vroia să șĭ-o înăbușe, să șĭ o ascundă ca pe-o crimă.

S'a întors năuc, distrus, acasă. Ce-are să se facă ea acum?.. Și toată noaptea n'a închis ochiĭ. Ișĭ făcea tot felul de închipuirĭ. Une orĭ i se părea c'o aude plîngînd la ușă. Toate zgomotele de pe stradă îl făceaŭ să tresară de spaimă... Cum n'ar ierta o? Dar ce vieață, și ce fel de dragoste ar maĭ fi acum între eĭ? Mereŭ i s'ar părea c'o vede atîrnîndu-se de gîtul *celuĭlalt*, zimbindu-ĭ cu aceiașĭ ochĭ învăpăiațĭ, șoptindu-ĭ aceleașĭ

cuvinte de iubire, tremurînd de voluptate în brațele *luĭ*... Nu, nu, ar fi o tortură vecĭnică. Și se scutura ca de-o vedenie îngrozitoare.

* *
*

— Ce urît te uițĭ tu azĭ, tăticule...

Miron se sili să zîmbească, să fie vesel. Puiu răsfoia o carte cu gravurĭ. Se opri la o stampă colorată: era un asfințit de soare, la țară, vacile se întorceaŭ de la imaș, cumpăna uneĭ fîntînĭ tăia orizontul în două...

— Uite vițeiĭ... sărăcuțiĭ, cum aleargă la mamele lor... și copilul boldi ochiĭ un moment, — apoĭ, gînditor, trist:

— Vezĭ tăticule, toată lumea are mamă, numaĭ eŭ n'am.

Miron se făcu că n'aude. Fără să vrea începu să cugete la fericirile 'mpăcăreĭ. O vedea blîndă, sfiicioasă, pocăită, purificată prin suferință, plîngînd la pieptul luĭ — și el își simția lăcrimile în ochĭ și 'n glas, lăcrimĭ de ușurare, de caldă și sfîntă înduioșare,— inima i se topia de farmecul divin al bună-

tăţiĭ ş'al iertăriĭ. O nouă iubire, o nouă vieaţă începea pentru amîndoĭ...

Servitoarea intră şi-ĭ întinse o scrisoare. El o desfăcu nerăbdător, tremurînd. Era slova *eĭ*.

«Am făcut o încercare, şi 'mĭ pare bine că n'a izbutit. Sa'ţĭ spun drept, nu te-am iubit niciodată. Omul cu care trăesc, *pe care-l ador*, îmĭ face vieaţa atît de fericită, că nicĭ nu vreaŭ să mă maĭ gîndesc la ceĭ patru anĭ pĭerduţĭ în compania unuĭ egoist anost, fanfaron, şi ridicul. Află că te despreţuesc şi mă stric de rîs de aerele tragice şi importante, pe carĭ vreĭ să ţi le iaĭ faţă de mine.

Acesta-ĭ *ultimul meŭ cuvînt*.

Elena

. . . Săraca!

Maĭ citi odată scrisoarea, o strînse, ş'o puse în buzunar. Soarele de toamnă arunca prin fereastră un sul de raze pe capul blond al copiluluĭ. Miron îşĭ aprinse o ţigară, — privi lung la roata de fum albastru care se desfăcea molatic în bătaia soareluĭ... Un zîmbet îĭ lumină faţa... De-ar şti ea cît bine mi-a făcut cu scrisoarea asta!

ROMANTIC

— Nu, eŭ nu înțeleg iubirea așa, și la urma urmiĭ nicĭ nu caut s'o înțeleg într'un fel saŭ altul. Eŭ o simt, mă încălzesc la ea ca la o rază de soare, care trezește în mine o nouă vieață, o respir, mă înfioară ca un parfum de primăvară, și nu mă 'ntreb nicĭ odată ce are să iasă de aicĭ, cît are să ție farmecul, beția asta dulce și nepricepută a inimiĭ, a tuturor gîndurilor mele așa de frumoase, așa de intensiv fericite, cînd iubesc. Tu eștĭ om însurat, aĭ avut noroc să găseștĭ o femee divină, pe care — cum spuĭ — o adorĭ și acuma după atîția anĭ, ca și 'n primele zile, aĭ copiĭ frumoșĭ, sănătoșĭ, drăguțĭ, eștĭ un om cu minte, așezat, întreg; tu, mĭ-aduc aminte din școală, eraĭ un elev potolit, serios, poate prea se-

rios pentru vîrsta ta, îțĭ făceaĭ temele singur, îțĭ preparaĭ de Sîmbătă seara lecțiile pentru Lunĭ, și n'aĭ tremurat nicĭ odată cu ceasornicul în mînă în oara unuĭ profesor, făcîndu-te mic în bancă de frică să nu te scoată la tablă... Eŭ, știĭ cum mi-am trecut examenele, știĭ cum m'a apucat strechea de bucurie și te-am strîns de gît de era să te omor cînd mi-aĭ arătat lista bacalaureaților, pe care nu'mĭ venia să cred că e scris în adevăr și numele meŭ. Aceeașĭ îndrăzneală ș'acelaș noroc m'aŭ ajutat și 'n universitate. Recunosc că și tu m'aĭ îmboldit ș'aĭ contribuit mult ca să 'mĭ iaŭ licența. Eĭ, uite, sînt șase anĭ de-atuncĭ, — prin cîte n'am trecut, cîte n'am pățit în vremea asta, — și să nu crezĭ c'am ajuns în sfîrșit să cunosc și eŭ o schimbare cît de mică, în bine saŭ în răŭ, în apucăturile, în firea, în felul meŭ de a simți, de a gîndi, de a'mĭ cumpăni vieața. Sînt tot de 18 anĭ, scăpat doar de robia școliĭ. Ș'acum ca ș'atuncĭ, pentru mine totul se închee în suma de mulțumirĭ pe carĭ mi le poate da momentul de față; ce-are să fie peste un ceas, ce poate să se întîm-

ple mîine. sînt probleme pe carĭ, de obiceiŭ, nu prea-mĭ bat capul să le descurc. Oamenii sufăr maĭ mult de grijile, de temerile pe carĭ și-le fac singurĭ, de cît de adevăratele greutățĭ ale vieții. Eŭ îmĭ zic în totdeauna: poate că până mîine mor. Și fiecare zi, indiferent de ce-mĭ aduce, mă fericește prin faptul că trăesc — mi se pare ca o gratificație, ca un dar la care n'aveam dreptul să m'aștept... De ce rîzĭ?

— De aerul serios cu care-mĭ vorbeștĭ. Eŭ sînt convins că tu nu crezĭ nimic din ce spuĭ acum. Tu eștĭ om ca toțĭ oamenii, dar țĭ-aĭ pus în minte să facĭ pe afurisitul — și numaĭ de cît ți-aĭ și înjghebat o logică de ocazie, un sistem ad-hoc de a gîndi, de a-țĭ explica ceea ce-țĭ închipuĭ une-orĭ c'ar fi o croială de suflet deosebită, o fire care te-ar prinde de minune . . . Sistemele acestea, dragul meŭ, se schimbă ceva maĭ des de cît cravatele. In fond tu eștĭ un «băiat bun», nițel răsfățat, poate chiar și zăpăcit de unele succese cam ușor dobîndite, vorbesc de succesele tale . . . în dragoste, — eștĭ băiat ferches bine făcut, și vesel și palavragiŭ . . . aĭ

însfîrşit tot ce se cere unuĭ om ca să tulbure sufletele slabe, — dar, încă odată, asta nu-ĭ de cît . . . spuma vieţeĭ tale, şi eŭ nu vreaŭ, nu pot să te cred aşa de . . . uşurel, vezĭ, nu zic *stricat* — cum ţiĭ tu să te-arăţĭ. Ascultă-mă pe mine, tu cauţĭ să-ţĭ facĭ o falā din viţiĭ pe care nu le aĭ, — astea's rămăşiţĭ, reminiscenţĭ din vieaţa de şcolar, le ştiŭ. Oare nu 'nvăţam noĭ, cînd eram micĭ, să fumăm, să bem, să jucăm cărţĭ, şi cîte alte stricăciunĭ, numaĭ de fudulie, ca să fim în rînd cu ceĭ marĭ . . . Vezĭ, eŭ te 'nţeleg aşa de bine, şi atît de mult îţĭ preţuesc calităţile tale, pe carĭ tu te ruşinezĭ să ţi le-arăţĭ, dar pe carĭ eŭ le cunosc îndeajuns, în cît, uite, să am o soră, mi-ar plăcea să se mărite cu tine, ş'aş fi sigur c'aĭ face-o fericită . . .

— Hm . . . ce grozav te 'nşelĭ.

— De ce?

— Să-ţĭ spun de ce . . . Vreĭ să şedem niţel?

Ne-aşezarăm pe-o bancă, în marginea cărăriĭ care şerpueşte între «poiana mitropolituluĭ» şi «poiana stariţiĭ», Soarele era

la amiazĭ, rîşina se topea pe coaja brazilor încălziţĭ şi răspîndia în aer un miros plăcut de tămîie; nicĭ o mişcare, nicĭ un sgomot nu tulbura linişteea păduriĭ; încet, ca o şoaptă somnoroasă, ostenită, se auzia în vale şuetul pîrăuluĭ Agapia. Singurĭ, ne simţiam ca într'o biserică, pătrunşĭ de-un sentiment de evlavie, care ne făcea să vorbim încet.

— Tu aĭ fost vr'o dată . . . amorezat?

— Fireşte c'am fost . . . am fost şi sînt ş'acum . . . amorezat de nevasta mea.

— Ceea ce-mĭ spuĭ, îmĭ dovedeşte că n'aĭ fost nicĭ-odată. E un sentiment pe care nu-l cunoştĭ, nu-l pricepĭ, şi de-aceea îl confunzĭ cu . . . iubirea ta liniştită, onestă, durabilă, aşa cum trebue să fie într'o căsătorie fericită, ca a voastră. Eŭ, dragă, sînt amorezat . . .

— Ştiŭ, cu . . . Matilda.

— Aşĭ, sărăca . . . aĭa s'a măritat, de cînd, cu Matache «beţivul». Dar spune drept, adevărat ca n'aĭ observat, orĭ vreĭ să facĭ pe şiretul?

— Ce să observ?

— Eĭ, nu mi-aĭ spus tu ierĭ, cînd şedeam

la punte și ne uĭtam la domnișoarele carĭ jucaŭ «croquet»: «Ștrengarule, te-am priceput», și n'aĭ văzut că eŭ m'am jenat ș'am luat iute vorba despre escursiunea la Ceahlăŭ, un subiect cu care numaĭ de cît te-am pus în alt șir de ideĭ!

— Habar n'am . . . ți-am zis așa . . . în glumă, fără să mă gîndesc că e ce-va. Dar . . . care? că eraŭ treĭ, și toate drăguțe . . .

— Cea maĭ 'naltă, bruna, cu beretă albă . . . Aĭ văzut ce frumoasă e?

— Foarte frumoasă. Ea te iubește?

— Cred că da . . . adecă sînt sigur că și ea mă iubește.

— Bine, dar cum? Parcă ierĭ nicĭ n'aĭ salutat-o . . .

— Apoĭ . . . nu ne cunoaștem încă.

— Atuncĭ cum aĭ aflat că te iubește?

— La început . . . din ochĭ. Femeile aŭ privirĭ . . . dar tu nu 'nțelegĭ asta. Ascultă să-țĭ spun cum a fost. Eram de-o săptămînă aicĭ, și 'ncepuse să mi se urască, nu cunoșteam pe nimenĭ, tu nu veniseșĭ, — umblam toată ziua singur prin pădure, și mă mustram la fiecare pas de prostia pe care-o fă-

cusem să mă 'nfund în sălbăticia și anosteala asta... Intr'o seară, cum eșiam pe poarta mînăstireĭ, văd o trăsură cu patru caĭ, — un voal alb flutura în jurul uneĭ figurĭ tinere frumoase... ș'am tresărit de bucurie, ca și cum ființa aceea îmĭ era dragă ș'o așteptam de mult; tu poțĭ să rîzĭ, dar eŭ din clipa aceea am fost sigur c'am s'o iubesc. A doua zi n'am văzut-o. A treia zi dimineață, cînd m'am dus în «poiana mitropolituluĭ» ea era acolo, sta la o masă și lucra, lîngă ea era o bătrînă, guvernanta, și ceĭ doĭ copiĭ, pe carĭ i-aĭ văzut ierĭ.... sînt frațiĭ eĭ. M'am așezat și eŭ la o masă și m'am uitat la dînsa; poate am stat acolo maĭ bine de-un ceas, ș'o dată nu ș'a ridicat ochiĭ la mine. Asta nu m'a descurajat de loc. După prînz juca «croquet». Eŭ steteam la aceeașĭ masă. Unul din frațioriĭ eĭ a venit lîngă mine c'o foaie de hîrtie și m'a întrebat dacă știŭ să desenez, i-am spus că știŭ, și m'a rugat să ĭ fac un copac, apoĭ o casă, ș'un om, ș'un cal, ș'o trăsură — un adevărat examen; D-nu Ghîțulescu mĭ-ar fi dat nota zece; — cînd a văzut că nu maĭ am unde să desenez, băețelul a

luat hîrtia ș'a alergat triumfător la guvernantă, apoĭ la soră-sa. Ea s'a uitat mult, mult pe opera mea, și cum ștrengarul m'arăta stăruitor cu degetul, de-odată o văd întorcîndu-șĭ capul — poate involuntar — spre mine, în ochiĭ eĭ marĭ era o privire blîndă, amicală, aproape recunoscătoare, — m'am roșit. De-atuncĭ . . . ne iubim. In fie-care dimineață ochiĭ noștri se salută cu drag, se întreabă și-șĭ spun miĭ de gîndurĭ în scăpărarea uneĭ privirĭ. Un zimbet discret, o căutătură furișată, o ușoară înclinare din cap — și toată ziua fără să ne maĭ vedem, știm ce gîndim, e ca și cînd aș strînge-o la pĭept și i-aș simți inima bătînd lîngă a mea. Intr'o zi, e vr'o săptămînă de-atuncĭ, am desenat treĭ plopĭ pe-o coajă de mesteacăn, și dedesupt am scris două strofe din Eminescu:.

«Pe lîngă plopiĭ fără soț
Adesea am trecut,
Mă cunoșteaŭ veciniĭ toțĭ, —
Tu nu m'aĭ cunoscut.

La geamul tăŭ ce strălucea
Priviĭ atît de des,
O lume 'ntreagă 'nțelegea, —
Tu nu m'aĭ înțeles»

Ş'am pus o pe banca unde sta ea de obiceiŭ. E, se vede, un Dumnezeŭ al celor carĭ se iubesc. Cum a venit, parcă ştiia. O, dac'aĭ fi văzut ce dulce s'a uitat la mine după ce a citit versurile acelea. Am plecat, ş'am rătăcit mult prin pădure. Eram aşa de fericit că'mĭ venia să 'mbrăţişez copaciĭ şi să-ĭ sărut. Cînd m'am întors, ea plecase, — în acelaş loc am găsit o bucăţică ruptă din coaja mea de mesteacăn, pe ea era scris mărunţel cu creionul: «te-am înţeles şi te iubesc». Tu nu pricepĭ un amor care se poate, care trebue să se închee aci. Tu, în locul meŭ, aĭ căuta s'o cunoştĭ, să-ĭ vorbeştĭ, să te întroducĭ în familia eĭ, să facĭ planurĭ de căsătorie, într'un cuvînt să stricĭ tot farmecul, toată poezia unuĭ adevărat amor. Eŭ, nu vreaŭ nimic din toate acestea. Mi-ĭ deajuns să ştiŭ că în fie-care moment ea se gîndeşte la mine, numaĭ la mine, că inima eĭ e neliniştită de dorul meŭ, că ochiĭ eĭ mă caută cu sete, — şi asta o ştiŭ, o simt, îĭ simt gîndurile cum mă urmăresc, cum mă 'mpresoară, şi se amestecă cu ale mele. Mie 'mĭ trebue parfumul, înţelegĭ tu? numaĭ

parfumul iubireĭ eĭ nevinovate, și-l am, și-l savurez, și mă simt renăscut, puternic, stăpînul lumeĭ întregĭ. In visul acesta neasămănat de dulce, în această misterioasă atingere de suflete e tot amorul meŭ și toată fericirea mea.

— La revedere, la revedere, tinere, eștĭ cam țîcnit...

Ș'am plecat rîzînd — era vremea meseĭ.

A maĭ stat o săptămînă 'n Agapia. L'am maĭ întîlnit, dar nicĭ eŭ, nicĭ el, n'am maí luat vorbă despre asta.

Cum s'a făcut, că n'am maĭ aflat vr-o șase anĭ nimic de el. Se dăduse afund. Vara trecută — venisem iar la Agapia — într'o dimineață, pe cine să văd în «poiana mitropolituluĭ?» pe «musiu Ghejan», c'o barbă cît toate zilele, tăvălindu-se pe iarbă cu treĭ dolofanĭ de copiĭ drăguțĭ, veselĭ, gălăgioșĭ, cari-ĭ semănaŭ bucățică tăiată. O femee naltă, brună, palidă, sta la o masă și rîdea de nebuniile lor.

Mizerabilul, cu ce aer jenat m'a prezentat neveasteĭ luĭ. Parcă eŭ nu-ĭ citiam în ochĭ, cum o adora și cît era de fericit.

PĂRINTELE NIL

Pe-o vreme rea, mînia luĭ Dumnezeŭ, am mas o noapte la Floreștĭ, două poște de la Bîrlad. Am tras în gazdă la părintele Paisie, egumenul uneĭ rămășițĭ de mănăstire ale căreĭ zidurĭ nu maĭ împrejmuiaŭ de cît biserica, treĭ chiliĭ vechĭ și șapte călugărĭ. Paisie era bătrîn, dar se ținea bine. In seara aceea cam duhoria a rachiŭ, ș'avea poftă de vorbă. Afară se întunecase. Pe-o masă murdară, într'un sfeșnic de lut ardea o lumînare subțire de ceară. Călugărul, fosăind, întinse un lăvicer pe laviță, îmĭ puse o boccea drept căpătîĭ și un mintean ca să mă 'nvălesc, apoĭ se așeză pe un scaun în fața mea și 'ncepu vorba.

— Da te-a ploat, nu șagă... Heĭ, să fi

venit d-ta acum treĭ-zecĭ de anĭ să vezĭ ce era aicĭ.

Eraŭ curțĭ marĭ cu două rîndurĭ, și de jur împrejur se înșiraŭ sute de chiliĭ. Cînd toca de utrină, se înegrea ograda de călugărĭ, și de la scara stăreției până în tinda bisericeĭ s'așterneaŭ covoare scumpe pentru tălpile prea Sfinției sale Starețul Nil. Cine a fost Nil, și cine-a trăit ca el? Doamne, Doamne, ce bogățiĭ eraŭ, și cum s'aŭ dus toate. Se întindeaŭ moșiile mănăstireștĭ din Buda până în hotarul Vasluiuluĭ, și săptămînĭ întregĭ rătăceaĭ numaĭ prin codri. Nălbeaŭ dealurile de vite, cînd le scotea la suhat. Și să fi văzut ce era aicĭ la sfîntul Ilie, cînd se prăznuia hramul bisericeĭ. Se strîngea lume de pe lume, și boerĭ marĭ cu caleștele curgeaŭ de pe la tîrgurĭ, și se întindea masă, ca la împărațĭ, cu tacîmurĭ de argint și bliduri aurite, pe care se căraŭ de dimineață până seara fel de fel de mîncărurĭ alese și de bunătățurĭ, și se scoteaŭ din pivnițĭ, în vasurĭ scumpe, vinurĭ de cîte o sută de anĭ, carĭ te îmbătaŭ numaĭ cu mirosul... Heĭ, bietul Nil, bietul Nil! vezĭ că

e răŭ, cînd ieşĭ din calea Domnuluĭ şi 'ţĭ uiţĭ de poruncile luĭ. Prea a fost lacom părintele Stariţ, prea a luat cu hapca ş'a strîns cîte nouă pieĭ de pe-o oaie. Pentr'o gură de iarbă, lua vita romînuluĭ din bătătură. Şi cîte fete n'a necinstit, cîte case n'a stricat, şi pe cîţĭ gospodarĭ nu i-a adus în sapă de lemn! D'apoĭ cu noĭ... a, se purta cu călugăriĭ aspru, cum nu se maĭ poate; maĭ răŭ de cît robiĭ eram la el.

Mersese vestea în toată ţara de bogăţiile Stareţuluĭ de la Floreştĭ. Şi el era mîndru, rumăn şi gras, parcă-l văd... Dar toate se înfundă de la o vreme. Să vezĭ ce i se întîmplă. Intr'o zi soseşte un neguştor c'o căruţă cu doĭ caĭ şi se opreşte de ceea parte la rateş. Peste un sfert de ceas auzim gura luĭ Nil din cerdac strigînd: Măĭ, adă caiĭ la ocol! El sămăna în toţĭ aniĭ un petec de cînepă în faţa rateşuluĭ, înadins pentru cîrciob, ca să sfănţuiască lumea; cum scăpaŭ caiĭ drumeţilor de-un deget pe cînepa luĭ îĭ şi închidea la ocol.

Aşa strigă el la argat, — şi argatul dă fuga, prinde caiĭ şi-ĭ aduce la ocol.

Da trebue să știĭ că Nil lua singur cu mîna luĭ, orĭ-ce ban intra în mănăstire. Cînd pleca un mosafir și da un bacșiș unuĭ biet călugăr, — Nil era la spatele luĭ: «Adă în coațe tîlharule, țe vreĭ s'ascunzĭ?» C'așa vorbea el, cam cepeleag. Și bietul călugăr întindea tremurînd paraua, care'ĭ răcorise și luĭ palma o clipă. Așa de cumplit era; — da, să vezĭ cum i s'a înfundat și luĭ, că ulcioru nu merge de multe orĭ la fîntînă..., vine, cum îțĭ spun, vizitiul să 'șĭ scoată caiĭ. Prostul se ruga, credea că merge-așa...

— Treĭ leĭ de cal, bre omule, nu înțelezĭ odată?.. Adă sase leĭ, si ia'țĭ caiĭ.

S'a dus bietul vizitiŭ să spue luĭ stăpînusăŭ, să vie el la sfinția sa. Vine stăpînul și-l roagă, și-ĭ spune, că e păcat de D-zeŭ, pentru o nimica toată, să ia treĭ leĭ de cal. Parcă-l văd cum sta în picioare, afară, cu pălăria în mînă. Era un om cu o înfățișare deosebită, c'o căutătură fulgerătoare: cînd și-a scos punga ș'a numărat în palma luĭ Nil ceĭ șease leĭ, s'a uitat la stareț nu știŭ cum, par'că i-ar fi zis: lasă, că mi te smeresc eŭ! Șĭ-a luat ziua bună ș'a plecat.

A treia zi dis de dimineață, opt slujitorĭ aŭ venit cu poruncă domnească ș'aŭ suit pe stareț într'o căruță, așa cum l-aŭ găsit, fără să-l lase să ia un capăt de ață din mînăstire. Apoĭ aŭ scotocit peste tot locul, ș'aŭ rîdicat toate bogățiile și odoarele manăstireĭ și le-aŭ cărat la Bucureștĭ. Toțĭ am rămas trăsnițĭ cînd am auzit că omul care dăduse șase leĭ, fusese chiar Măria Sa Cuza. Cuĭ să-ĭ dea 'n gînd una ca asta? Bietul Nil, n'am maĭ auzit de-atuncĭ nimic de el. O fi murit în surghiun... D'apoĭ, dă, așa-ĭ vieața omuluĭ — scrînciob...

Auzĭ, cum plouă de grozav afară... Trebue să fie tîrziŭ. Haĭ, să dormim de-acu.

PRIMA IUBIRE

(DIN CAETUL UNEĬ DOMNIȘOARE)

Mercurĭ 3 Martie 1893.

Astăzĭ împlinesc.... *șaptesprezece* anĭ. Oare de ce ține mama, de cînd mi-a făcut rochiĭ lungĭ, să'mĭ scadă un an? Afară ĭ-o vreme nesuferită, ca și erĭ, ca ș'alaltăerĭ, și mi-ĭ așa de lene să mă'nbrac, că'mĭ vine să mă fac bolnavă. Cum aș vrea să mă lese toată ziua aicĭ, uitată, cu dorul meŭ, cu gîndurile mele, pe carĭ nimenĭ nu le știe, pe carĭ nimenĭ n'ar fi 'n stare să le 'nțeleagă. Ah, răŭ e să fiĭ singură la părințĭ; și maĭ ales, cum sînt părințiĭ meĭ, bietiĭ oamenĭ!.. e ca și cînd aș fi orfană. Din ce în ce maĭ străină mă simt cu eĭ, din ce în ce maĭ ursuză 'mĭ pare casa asta mare, îndestulată, bogată. Poate c'ar fi maĭ

bine să fim săracĭ. Mă ia groaza cînd îĭ aud puind la cale cu atîta siguranță viitorul meŭ, «norocul» meŭ! In iarna asta aŭ dat și eĭ serate.., i-aŭ costat *3211* francĭ și *85* de banĭ. Aicĭ toate se prețuesc în banĭ: eŭ știŭ englezește de *5800* de francĭ, cînt de *9000* de francĭ la piano, și după toate socotelile, pe carĭ și-le face tata, urmează că eŭ trebue să fiŭ fericită de două sute de miĭ de francĭ. O, are să se 'ntîmple o nenorocire mare 'n casa asta, prevăd. Nu-ĭ nicĭ un an de cînd am plecat de la pension, și ce mult mi se pare. Rîsul gălăgios al tateĭ, lumea anostă care vine la noĭ, fardul și sprîncenile din cale-afară făcute ale mameĭ, glumele nesărate și triviale pe carĭ le aud mereŭ, privirile languroase ale arendașilor și sublocotenenților carĭ suspină după... zestrea mea, atîtea lucrurĭ desgustătoare carĭ nu se potrivesc de loc cu firea mea, cu sufletul meŭ, or să mă facă într'o zi să-mĭ ies din mințĭ și să iaŭ cîmpiĭ. «Ce aĭ tu?» mă'ntreabă mereŭ tata, care'șĭ închipue că toată fericirea, tot interesul uneĭ viețĭ se'nchee în biletele luĭ ipotecare. Ce cap ar

face cînd ar afla el ce-ĭ în inima mea! Inima mea... Noroc că mama n'are vreme să se ocupe de ast-fel de fleacurĭ. Ea dă zor să mă mărite cît maĭ curînd, să mă vadă «la casa mea»... şi'nţeleg eŭ de ce se grăbeşte-aşa. Nu ştiŭ ce să mă maĭ fac, mĭ-e urît, mĭ-e silă, de eĭ. de casă, de mine, de toate; dac'aş avea o soră — i-aş spune eĭ tot, şi ea m'ar înţelege Didina e bună, e deşteaptă, şi 'ntotdeauna a fost drăguţă cu mine — dar nu-ĭ de loc entuziastă şi nu admiră nimic. Cum să'ncep, cum să-ĭ spun? Mi-e frică să nu rîdă de mine. Ş'apoĭ, e şi greŭ să fac pe altul să'nţeleagă cum am ajuns să iubesc pe un om, pe care nu-l cunosc, pe care nu l'am văzut nicĭ-odată, despre care ştiŭ doar atît că scrie frumos, că trebue să aibă o inimă bună, şi că e foarte nenorocit.

Oare el nu simte uneorĭ gîndurile mele? Pentru ce de câtva timp versurile luĭ sînt maĭ calde, maĭ pasionate, maĭ adînc stră-bătute de acea melancolie fascinantă, de acel dor nedesluşit pentru care numaĭ el găseşte cuvinte aşa de potrivite, cuvinte pe

carĭ mi se pare că *eŭ* i le-am spus, că din inima mea le-a smuls! — A... dar e tîrziŭ, nu maĭ e de cît un ceas păn' la dejun, și nicĭ nu m'am pieptenat, — și-ĭ ziua mea.

. . . .

M'am gătit. Tot timpul cît am stat în fața oglinziĭ, m'am gîndit la el, m'am privit prin ochiĭ luĭ și m'am găsit... destul de frumușică... Ce nebună sînt!

La revedere, scumpul meŭ caet, — ție am să-țĭ spun de azĭ înainte toate gîndurile mele, toate prostiile mele. Tu n'aĭ să rîzĭ de mine, nu-ĭ așa? La revedere.

Sîmbătă 13 Martie...

In sfîrșit, prima zi frumoasă. E senin, e cald, aerul miroase a primăvară, liliacul de la fereastra mea a înfrunzit. Ultima poezie a luĭ Mircea e uimitor de frumoasă. O cînd ar ști el cît m'a făcut să plîng... E inima mea toată în versurile luĭ atingătoare, de o nespusă tristeță. Nimenĭ, nimenĭ, poete, nu te 'nțelege ca mine, nimenĭ nu simte ca mine adînca melancolie și misterioasa muzică a divinuluĭ tăŭ vers. Oare veĭ afla tu vr'o-

dată că, pe cînd te credeaĭ aşa de părăsit şi de singur pe lume, în acelaş oraş — poate la cîțĭ-va paşĭ de tine — era o ființă care plîngea ca o nebună pe poeziile tale, care te urmărea cu gîndul, te admira în tot ce scriiaĭ, şi te adora ca pe un zeŭ invizibil, etern şi atotputernic.

Da, sînt a luĭ, simt cum mă cucereşte pe fie-care clipă, cu fie-care vers, cu fie-care cuvînt scris de el; — îl văd palid, blînd, visător, într'o odăiță retrasă, trăind ca un pusnic, cu cărțile şi cu gîndurile luĭ, neştiut de nimenĭ, de nimenĭ înțeles.

Ce micĭ îmĭ par pe lîngă el ceĭ-lalțĭ oamenĭ! Ce ridiculĭ sînt fanțiĭ spilcuițĭ, radioşĭ şi impertinențĭ carĭ mă prigonesc cu zîmbetele lor idioate, cu glumele şi complimentele lor şi maĭ idioate. In jurul luĭ e ceva din lumina fermecătoare a basmelor pe carĭ le-am auzit în copilărie, a romanelor pe carĭ le-am citit maĭ tîrziŭ. El e întruparea iluziilor mele. Imĭ place să-l cuget, îmĭ place să-l visez; şi pe câtă vreme nu-l cunosc, nu-l văd, nu mă ştie, cred că nu fac nicĭ un răŭ că-l iubesc. Da, îl iubesc...

Păstrează, scumpul meŭ caet, păstrează bine mărturisirea aceasta intimă a inimiĭ mele. Tu eştĭ duhovnicul meŭ. Să nu mă spuĭ la nimenĭ, la nimenĭ, auzĭ?

Duminecă 14 Martie.

Iar am plîns toată noaptea, ca o nebună, iar îmĭ vine să iaŭ cîmpiĭ. Oare ce se petrece în inima mea? Oare din ce depărtărĭ de vremĭ şi ce glas misterios strigă cu atîta tărie, peste treĭ generaţiĭ de negustorĭ, şi rechiamă sufletul meŭ neliniştit la visurĭ şi la poezie? Ah, cum aş vrea să mă smulg odată din atmosfera asta de bancnote, de catastife şi de proză apăsătoare, unde tot ce iubesc eŭ e despreţuit, unde tot ce mĭ-e odios mie e divinizat. Ierĭ am isprăvit de citit cel maĭ frumos şi maĭ emoţionant roman al fraţilor Goncourt, «Charles Demailly», şi toată seara la masă n'am auzit vorbindu se de cît de cursul rentelor, de vagoanele de grîŭ, de scăderea efectelor greceştĭ şi de concurenţa pe care ne-o face America . . . După masă tata m'a chemat de-o parte cu un aer grav, solemn. Deocam-

dată nu pricepeam ce vrea să'mĭ spue . . . «poziție frumoasă» . . . . «de familie» . . . «douăzecĭ de miĭ de francĭ venit», «viitor deputat» . . .

— Ha? ce zicĭ de Dobrea?

— Zic că . . . nu pot să-l sufăr, ș'aș fi foarte nenorocită să'mĭ leg viața de-un sac cu grîŭ.

Mĭ-a făcut o morală de negustor jignit în interesele și daraverile luĭ comerciale, m'a asigurat de maĭ multe orĭ că prințul de Batemberg n'are de gînd să'mĭ ceară mîna, și, oftînd, din toată inima, mi-a socotit iar baniĭ cheltuițĭ cu învățătura mea.

Astăzĭ prevăd c'are să fie ceartă la masă, o ceartă stupidă, sterilă și enervantă, care va începe tot cu prințul de Batemberg și se va isprăvi tot cu pensionul meŭ.

Ah, cum aș vrea să mor în ceasul acesta!

Joĭ 18 Martie 1893.

O lună de gîndire. Vorbă să fie. In vremea asta se pot schimba multe, numaĭ inima mea n'are să se schimbe, nu. Deocamdată s'aŭ descruntat sprîncenile tateĭ, ale mameĭ

sînt din ce în ce maĭ negre, din ce în ce maĭ groase, — două superbe lipitorĭ carĭ amenință s'acopere toată fruntea. Și Dobrea vine, vine mereŭ, cu buchețelul luĭ, cu banalitățile luĭ... Erĭ am rămas cîte-va minute singurĭ. Ce frică mĭ-era de-o declarație. Era așa de jenat. Eŭ stam la fereastră și mă jucam cu ciucuriĭ de la perdele. El îșĭ ștergea mereŭ fruntea și palmele cu batista, se prepara de discurs — mă făceam că nu bag de seamă. Un minut de tăcere apăsătoare, penibilă. De-o dată îĭ aud glasul emoționat:

— Domnișoară, nu vi se urăște..?

— Nu, Domnule Dobrea.

— Curios...

Ș'aci s'a încheiat conversația. Mi-a venit să-l întreb de ce i se pare așa «curios»... dar mi s'a făcut milă. Avea un aer atît de idiot și de ridicul. Sînt mîndră că am putut să intimidez un «burduf de untdelemn». Tata e încîntat cînd îl vede lîngă mine, la masă. Pe mine mă umflă rîsul. Ce bine-ĭ înțeleg acum. «Heĭ, dragă, are un milion... *un milion!*» și cînd îmĭ spune asta,

tata îșĭ holbează ochiĭ, parcă m'ar întreba: ce maĭ vreĭ?

Doamne, eŭ văd că sînt o «fiică denaturată...» Văd că inima mea ar putea juca un rol foarte însemnat în «comerțul romîn», dar ce să fac? Toată această «afacere strălucită» mă lasă rece. Gîndurile mele mă poartă într'o altă lume, de care habar n'aŭ părinții meĭ. Cum să le spun, cum să-ĭ fac să înțeleagă ce visez eŭ, ce vreaŭ eŭ?

Azĭ dimineață stăteam la fereastră, cu fruntea lipită de geam, mă uitam în stradă și mă gîndeam la *el*. Am văzut un tînăr care semăna așa de bine cu chipul pe care mi l'am făcut eŭ în gînd, c'am tresărit. A trecut fără să-șĭ ridice ochiĭ spre mine. Imĭ venea să deschid fereastra și să strig: *Mircea*. Am să-ĭ spun Didineĭ, fratele eĭ trebue să-l cunoască.

Ce-o fi o fi.

Simbătă 20 Martie.

Erĭ am fost fericită. Am stat toată ziua culcată și m'am gîndit. Ce simplu și ce frumos e romanul pe care mi-l urzesc eŭ în

minte. Am fugit de aicĭ, m'am dus cu *el* departe, nu știŭ unde era, dar nu ne cunoștea nimenĭ, eram singurĭ și ne adoram. Trăiam ca într'un basm. Căsuța noastră era retrasă, în fundul uneĭ curțĭ marĭ plină de bălăriĭ. El sta la o masă și scria; eŭ, în picioare, mă uitam peste umărul luĭ și-l admiram, îl divinizam în fie-care vers, în fie-care cuvînt care-ĭ picura din condeiŭ. Cînd ostenea, mă lua frumușel de mînă, m'așeza pe genunchiĭ luĭ și mă desmerda ca pe-un copil. Imĭ citea ce-a scris, mă întreba dacă-mĭ place, zicea că sînt publicul luĭ, și eŭ eram așa de mîndră că mă 'ntreabă și prețuește părerea mea, că-ĭ sărutam mîinile cu recunoștință, mă uitam în extaz la el și 'mĭ venea să plîng de-atîta fericire.

Ce dulce-ĭ să staĭ așa și să visezĭ ce-țĭ place. Oare vieața poate să-țĭ dea vr'odată fericirĭ așa de curate și de intense, ca acele pe carĭ ți le plănueștĭ tu în gînd? Cele maĭ frumoase romane; pe carĭ le-am citit, se isprăvesc așa de trist...

Mîine, mîine soarta mea are să se hotărască. Doamne, ce emoțiĭ am, ce frică mĭ-e.

Nu ştiŭ de ce — dar de cînd mi-a spus Didina că Duminecă am să-l văd la ea — par'că nu-l maĭ iubesc aşa mult, — parcă ceea-ce credeam eŭ că e Dumnezeŭ şi stă sus într'o altă lume, s'a coborît pe pămînt, a devenit om. Nu pricep nicĭ eŭ singură ce vreaŭ. Incep să cred că-s cam nebună.

Duminică 21 Martie.

In sfîrşit l'am văzut. Uf!.. Ce deziluzie! Nimic din blîndeţea şi sfinţenia pe care mi-o închipuiam. Un «muţunachi» pomădat, parfumat, spilcuit, care se crede frumos, fermecător, irezistibil. L'am ascultat un ceas, şi mă'ntrebam mereŭ: ăsta-ĭ Mircea, poetul visător, şi blînd, şi trist, pe care-l vedeam în mintea mea? Vaĭ, ce tip afectat, şi cum ţine să facă spirit cu orĭ-ce preţ, şi cum s'ascultă, şi cum îşĭ dă ochiĭ peste cap şi-şĭ suge vorbele ca pe-o acadea, un «Chimiţă» în toată puterea cuvîntuluĭ Imĭ vine să rîd cînd mă gîndesc... Iţĭ mulţumesc, Didino, m'aĭ vindecat.

Sîmbătă 27 Martie.

S'a hotărît: mîine seară mă logodesc cu Dobrea. Cel puţin acesta e un om bun, pe cît s'arată, simplu, fără pretenţiĭ — şi nu face spirit. In el nu-ĭ nimic artificial.

Toţĭ sînt acum fericiţĭ în jurul meŭ, şi fericirea e contagioasă. De-ar şti eĭ ce nebună-am fost!..

FILE RUPTE

Mercurĭ 4 Iuliŭ (18 . .).

Uf, ce cuptor, ce cuptor! Și 's singur, și mi-e urît, și 's bolnav, — bolnav de gîndurile negre carĭ nu mă maĭ părăsesc, bolnav de dorul prietinilor carĭ s'aŭ dus în vilegiatură și nu 'șĭ maĭ aduc aminte de mine, bolnav de conștiința nemerniciei mele și de soarta mea cea rea. Nu pot nicĭ să citesc, nicĭ să scriŭ, nicĭ să gîndesc lămurit. Mi-e silă de lume, de mine, de tot. N'am absolut nicĭ o voință, și simt că dac'aș avea, aș întrebuința-o toată pentr'o singură hotărîre supremă, una și bună: să... dar astea se fac, nu se spun. De sigur e ceva discordat în mine. Mă scol, îmĭ iaŭ pălăria și plec; dar cum mă văd în stradă, mĭ-e frică... și răpede mă 'ntorc. O, dacă m'ar vedea

cine-va cu ce pașĭ grăbițĭ urc scările, cu ce aer speriat daŭ busna 'n odaie și 'mĭ încuiŭ ușa!.. Dar de cine mă tem? De ce?.. Știŭ eŭ? Acum înțeleg cum poate să înebunească cine-va. Nu, nu se poate: eŭ am părințĭ sănătoșĭ, și părinții părinților meĭ trăesc și's perfect sănătoșĭ și toțĭ frațiĭ meĭ sînt bine, sînt zdravenĭ, în toată firea. Nu, nu se poate...

Of, și lungĭ maĭ sînt zilele, Doamne. Și nimenĭ, nimenĭ nu vine să mă vadă, nimenĭ nu 'mĭ știe de știre. N'aș vrea să mor: aș putrezi aicĭ, părăsit, uitat ca 'ntr'un mormînt.

Mamă, buna și sfînta mea mamă, în ceasul acesta tu poate te gîndeștĭ la mine. Ce fericit mă crezĭ, și cum ițĭ umple vieața gîndul acesta, iluzia asta scumpă. N'am să ți-o sfarm nicĭ o-dată, nu. Rămîĭ, dragă mamă, în credința asta. Da, băiatul tăŭ e fericit, e «mare», toată lumea se uită cu drag la el... Cine n'ar vrea să aibă un băiat ca «Nicuță al tăŭ»?..

Numaĭ de nu i-ar plesni doagele de «norocos» și de «cuminte» ce s'a ales... Culcă-te, culcă-te și dormĭ, «norocosul mameĭ».

Joĭ 5 Iulie.

Aceeașĭ căldură ucigașă, același aer năbușitor. Traiane, Traiane, în ce foc ne-aĭ adus! Dar să nu maĭ alunec în «tragedie». Azĭ sînt maĭ bine, azĭ pot gîndi. M'așez la geam, cu caetul în mînă. O impresie deafară, curată, caldă, caldă ca și soarele care pune aerul în clocot și topește asfaltul de pe trotuar. In fața ferestreĭ mele, de ceal'altă parte a bulevarduluĭ e un loc viran. De vr'o două zile s'a instalat, lîngă buchinistul Rubin, un *legător de cărțĭ*. Mă uit la «prăvălia» luĭ, construită din patru parĭ, un țol și cîte-va scîndurĭ, și nu știŭ ce mă face să cred că acolo se petrece o dramă de o profundă, sfîșietoare tristeță. Probabil este nevasta luĭ, femeea aceea brună, palidă, frumoasă, care stă nemișcată pe colțul uneĭ lăzĭ. Cîtă melancolie în atitudinea eĭ; în moliciunea cu care își ține mînile 'mpreunate în poală, în înclinarea ostenită a capuluĭ, în fixitatea priviriĭ eĭ dusă, aiurită, e o vădită rezemnare de sfîntă și de martiră. El e slab, scund, o barbă rară neagră dă figuriĭ luĭ uscate un aer sever. Se primblă agitat de

colo colo, cu mînile la spate, și privește neliniștit în stradă. In momentul acesta s'a oprit în fața femeieĭ. Gesticulează nervos, o privește țintă și clatină din cap mînios, apoĭ stă ca și cum ar aștepta un răspuns. Inchipuirea mea așterne pe gesturile luĭ cuvinte aspre de mustrare, de ceartă. Mă scobor, cu gîndul de a trece pe-acolo s'aud înadins cam ce-ĭ spune. Știŭ că nu e cinstit să spionezĭ nefericirile altuia; știŭ, dar nu mă pot stăpîni.

Peste un cias. «...tot eŭ sînt de vină, ha?» — «Firește că tu, da cine, eŭ?» — «Eștĭ nebună, săraco...» Atîta am prins. De sigur aŭ băgat de seamă că mă 'nvîrtesc pe-acolo ca să 'ĭ spionez. Cînd m'am întors în urmă, el se primbla supărat, cu mînile în buzunar, — mi-a aruncat o privire răstită, parc'ar fi vrut să mă întrebe: «Ce pofteștĭ?» Ea în aceeașĭ atitudine rezemnată. E frumoasă 'n adevăr. Trebuie să fie un mister în vieața acestor oamenĭ. Am să întreb mîine pe Rubin.

Vinerĭ 6 Iulie.

I-am dus două cărțĭ să mi le lege. Mi-a cerut patru francĭ. I s'a părut curios că nu mă tocmesc și că-ĭ plătesc înainte. Am văzut o ezitare, o luptă de-o clipă, dar a primit. Ananghie, ananghie, teribilă-ĭ puterea ta.

Acum știŭ. Mi-a spus Rubin tot. «Un nenorocit, Domnule. El e un om nervos, bolnav, i se pare că toată lumea vrea să-ĭ facă răŭ. A fost locotenent în armată și s'a bătut c'un căpitan, care 'șĭ pusese ochiĭ pe nevasta luĭ. Iĭ grozav de gelos, și toată ziua o ceartă... A fost sub-prefect, polițaiŭ, dar nicăerĭ n'a putut sta. De opt anĭ rătăcește-așa din loc în loc, a cheltuit tot, s'a stricat cu toată lumea, s'a apucat de fel de fel de meșteșugurĭ. Nu că n'are noroc, da-ĭ el un om așa sucit, ursuz. Să nu vadă pe cineva că se uită la nevasta luĭ, că 'ĭ foc. Și mereŭ îĭ vine-așa ca un fel de furie, de nebunie, ș'atuncĭ începe să strige la ea, ș'o pune să jure c'a fost cinstită și i-a purtat credință, și nu se liniștește până cînd nu ĭ jură. Eŭ toată ziua am teatru aicĭ. Alaltă-erĭ era s'o bată; se oprise lumea 'n stradă și

se uita aicĭ ca la comedie. Un om pierdut, Domnule. Păcat de ea sărmana, că 'ĭ tînără și frumușică. Și știĭ? ține la el, îl iubește... uite-așa păcătos cum îl vezĭ... Asta, pe cinstea mea, e un subiect de scris. Ierĭ — mă crezĭ? — i-am imprumutat eŭ c'un franc, — n'aveaŭ, săracii, ce să mînînce...»

Cam așa 'mĭ închipuiam și eŭ vieața lor.

Lunĭ 9 Iulie.

Azĭ dimineață «legătorul» meŭ și-a instalat o «fotografie à la minute». Rubin a fost primul client. Are un aer maĭ liniștit, maĭ vesel. Cărțile mele sînt destul de prost legate. Era și el jenat cînd mi le-a dat. M'am făcut că nu bag de seamă.

Se 'norează. O bură de ploaie stropește caldarîmul încins. Deschid fereastra. Respir cu nesaț aerul răcorit, încărcat de acel miros particular pe care 'l daŭ primele picăturĭ de ploaie după o îndelungată vreme de arșiță. Tună. Fotograful se uită îngrijat în sus, apoĭ în stradă. Clatină trist din cap. «Ce lipsă de noroc, ce prigonire de soartă!» trebue să 'șĭ zică el în gînd. Trecătorii

întind umbrelele şi iuţesc pasul. Mă duc de la fereastră. In tot deauna mi-a făcut o impresie dureroasă impacienţa şi melancolia unuĭ negustor care n'are muşteriĭ şi stă dezolat în uşa prăvălieĭ, urmărind pe trecătorĭ cu o privire de laşă implorare. Mă duc, aerul desperat al nenorocituluĭ fotograf îmĭ face răŭ, îmĭ sfăşie inima.

Doamne, multă durere maĭ e în lumea asta!

Marţĭ 10 Iulie.

Cerul e spălat — un smalţ albastru a căruĭ netedă imensitate dă ochiuluĭ o impresie de odihnă, de voluptate... Dar ce s'a strîns atîta lume?.. A, mizerabilul, o bate!..

Peste o jumătate de ceas. Tremur de ce am văzut. Nu, nu există bestie maĭ rea, maĭ crudă, maĭ sălbatică de cît omul. Sărmana femee, ea 'şĭ ştergea cu batista sîngele de pe obraz, îşĭ aranja părul smuls, părea liniştită, pe cînd el furios, nebun îşĭ strica baraca, şi striga mereŭ: «A, căţea, asta aĭ vrut? Na!» După ce a sfărîmat tot,

răcorit, s'a apropiat de ea: «Haĭ, am încheiat-o ș'aicĭ»...

Ș'aŭ plecat; o droaie de curioșĭ se țineaŭ după eĭ.

Și eŭ, care mă credeam cel maĭ nefericit om din lume!..

PIERDUT...

— Ce mă fac, ce mă fac?..

Incepea să-ĭ fie silă de întrebarea asta, care mereŭ îĭ revenia, ca un refren al gîndurilor luĭ chinuite, și pe care nu se putea opri de a o rosti tare. Și totușĭ de cîte orĭ simția că se 'nădușe și căsca gura ca să soarbă aer maĭ mult, instinctiv îșĭ depărta brațele de corp, apoĭ le lăsa moĭ, într'un gest de osteneală și de disperare, cu aceiașĭ lașă tînguire a omuluĭ pierdut, care caută un razim în pustiŭ, în întuneric:

— Ce mă fac, ce mă fac?

O, cum ar vrea să nu fie de cît un vis... Cum ar vrea să poată trăi pentru a doua oară, cu mintea de-acum, ziua de erĭ. O zi, o singură zi care-l nenorocește pentru toată vieața. Și acum el se gîndește la cîte s'ar

fi putut întîmpla, pentru scăparea luĭ. Işĭ retrăeşte ziua de erĭ, şi 'n momentele acestea cele maĭ micĭ şi maĭ neînsămnate lucrurĭ capătă în conştiinţa luĭ zguduită, bolnavă, o importanţă exagerată, — un cuvînt, un gest, scăpărarea unuĭ gînd de-o clipă, ar fi dat cu totul o altă direcţie minţiĭ luĭ, soarteĭ luĭ.

Ar fi putut prea bine să nu se fi dus ierĭ după prînz la cancelarie. Ar fi putut să joace încă două partide de domino la «Imperial»: în vremea asta se ţinea licitaţia, şi garanţia ar fi luat-o în păstrare ajutorul luĭ, cum s'a maĭ întîmplat de atîtea orĭ... Nu, nu, — a fost se vede o fatalitate. Şi toate întîmplările din ajun îĭ apar strîns legate una de alta, alcătuind ca o reţea în care el *trebuia* să fie prins. Da, toate eraŭ într'adins pregătite pentru peirea luĭ. Garanţia depusă în banĭ — nu în bonurĭ, ca alte dăţĭ. Dar în sfîrşit încuiase baniĭ în sertarul biurouluĭ, ca de obiceiŭ. De ce nu i-a lăsat acolo? De ce în acelaşĭ moment în care'şĭ vîra .cheia în buzunar şi se pregătia să plece, i s'a părut că vede în ochiĭ uşieruluĭ o căutătură suspectă, de hoţ care pîndeşte?.. Nu, toată

vina a fost că de la birt nu s'a dus de-a dreptul acasă, pe drumul obicĭnuit. Nu s'ar fi întîlnit cu Mişu... Eĭ, şi dacă s'a întîlnit cu Mişu, ce zor avea să se potrivească luĭ? De-o săptămînă nu maĭ călcase 'n club. Ştiia foarte bine cît de uşor îşĭ pierd mintea la joc oameniĭ ceĭ maĭ de ispravă... Urca scara clubuluĭ; de-odată ca şi cînd i-ar fi şoptit cineva la ureche: «Căpitanul Pralea», şi toată istoria, încă recentă, îĭ reveni în minte: un om bun, cinstit, fericit pănă erĭ, şi azĭ — degradat, închis... O, clubul, clubul, cîte cariere distruse, cîte vieţĭ acoperite de ruşine, cîte nenorocirĭ...

— Nu, dragă Mişule, eŭ nu maĭ intru... am nişte banĭ la mine... Cine ştie? Cartea-ĭ cu dracu şi...

Şi n'a putut rezista. O mică bacara între amicĭ... Eĭ, ce-ĭ c'o încerca şi el un pol?.. Dar atît, numaĭ atît. L'a pierdut. Se sculase să plece.

— Maĭ sînt două-zecĭ de văzut, domnilor. Cine-ĭ vede?

— Eŭ.

Aci se făcea întuneric în capul luĭ Stan-

ciu, — senzația uneĭ alunecărĭ repezĭ, neașteptate, de pe marginea uneĭ prăpăstiĭ, nespusa groază a uneĭ căderĭ vertiginoase.

Cînd, scotocindu-se prin toate buzunările, s'a convins că nu i-a maĭ rămas nimic, nimic șĭ-a acoperit fața cu palmele, ș'a început să plîngă ca un copil.

Mișu, care-ĭ cîștigase cea maĭ mare parte din banĭ, i-a dat 20 de francĭ, cu condiție să nu maĭ joace. Și Stanciu i-a luat, a zis chiar «mersi», c'un zimbet de o blîndă și dureroasă ironie. Era palid, ochiĭ luĭ aveaŭ o căutătură de nebun torturat, înfricoșat de bătăĭ.

Se lumina de ziuă cînd Stanciu zdrobit, năucit, legănîndu-se pe picioare ca un om beat, intra în odăița luĭ curată, simpatică, plină de amintirile atîtor anĭ de vieață senină, ordonată, cinstită. Pe mesița de lîngă pat, într'o frumoasă ramă de bronz era fotografia Poliniĭ. S'a uitat lung, lung, la ea. Apoĭ s'a trîntit pe pat cu fața 'n pernă ș'a plîns. Ca un om care moare, îșĭ văzu în scăpărarea uneĭ clipe toată vieața, tot drumul pe care-l străbătuse — cu cîtă muncă și

cu cîtă răbdare — de la groaznica mizerie și umilință în care-a deschis ochiĭ ș'a copilărit, până la «fericirea» și importanța pe care i-o dădea acum înalta luĭ funcție de șef de biuroŭ la Ministerul de interne. Da, era fericit Stanciu, șĭ-o spunea în gînd la fiecare moment. In mersul luĭ țanțoș, în îmbrăcămintea luĭ îngrijită, în aerul luĭ mîndru și pururea satisfăcut, în gestul cu care-șĭ răsucea musteața, în înceteneala și gravitatea cu care se așeza pe scaun la birt și 'șĭ întindea șervetul pe brațe, în toate se vedea omul încîntat de el și de soarta luĭ.

— Ce nebunie!.. Și Stanciu se sculă. Soarele bătea în fereastră. Clopotele de la Antim sunaŭ de leturghie. El stete aiurit pe marginea patuluĭ, cu brațele încrucișate pe piept, cu ochiĭ țintă la fotografia Poliniĭ. Visase, orĭ, între multele combinațiĭ fantastice de carĭ se agăța mintea luĭ zăpăcită, se oprise la cea maĭ lașă, la cea maĭ imposibilă? Polina îĭ adusese două miĭ de francĭ: economiile eĭ de cînd era mică. Ea aflase de la văru-seŭ Mișu, ș'a alergat într'un suflet să'l scape. Ce? nu eraŭ ca și logodițĭ?

Nu avea să devie în curînd soția luĭ?.. Și Stanciu îĭ primea și, plîngînd, îĭ săruta mînile...

Degeaba, singura scăpare e sinuciderea. Ideea aceasta îĭ veni lămurită, sigură, ca și cum ar fi gîndit-o și ticluit-o maĭ dinainte. Se așeză la masă și scrise, cu o slovă îngrijită: «Mi-am jucat vieața 'n cărțĭ, ș'am perdut-o. Dac'aș avea două miĭ de francĭ, mi-aș răscumpăra-o; dar toțĭ prietiniĭ meĭ sînt săracĭ; nu cunosc pe nimenĭ care ar putea să mă scape de rușine». Vroia să închee c'o frază de efect, care să arunce ca un decor peste moartea luĭ. Ultimul luĭ gînd scris să fie pentru Polina. Ea de sigur va citi în «Universul» tragica luĭ sinucidere și va plînge. Se uită la fotografie, ca și cum ar fi vrut să se inspire. Mîna luĭ tremură puțin pe cele două rîndurĭ de la sfîrșit: «Iartă-mă, adorata mea... nu-țĭ scriŭ aicĭ numele tăŭ sfînt, în clipa morțiĭ mele îl voiŭ rosti ca pe o rugăciune. Iartă-mă și uită-mă. Adio».

Se gîndi la camaraziĭ, la superioriĭ luĭ de la Minister. Vedea chipurile lor mirate, au-

zia vorbele, tălmăcirile lor... Puţinĭ îl vor regreta. Ceĭ maĭ mulţĭ vor spune că prevedeaŭ de mult un asemenea sfîrşit. Ce bucurie pe duşmanĭ!.. Ş'acum cînd era hotărît, cînd era sigur că peste cîte-va ore totul se va isprăvi pentru el, nu-l maĭ chinuia de cît ideea că se va vorbi de dînsul cu dispreţ, ca de un om necinstit; pare că se temea ca nu cum-va această ruşine să-l urmărească şi în mormînt, ca acele nenorocirĭ cumplite carĭ te prigonesc şi în vis.

De multe ciasurĭ se primbla prin pădurea de la Băneasa. Din cînd în cînd scotea cu grijă revolverul din buzunar şi se uita la plumbul cartuşelor. Işĭ acorda minute de graţie. Işĭ alesese copacul de care se va răzima cu spatele. Toate îl impresionaŭ deosebit în momentele acelea, sborul uneĭ păserĭ, mirosul pămîntuluĭ acoperit de frunze uscate, zgomotul paşilor luĭ, scîrţiitul unuĭ car, figura, şi mersul, şi liniştea trecătorilor ... Un şuer prelung — trenul, cu un uruit puternic, zguduitor, trecu răpede pe dinaintea luĭ... A, da, e o moarte maĭ grabnică, maĭ sigură...

Inoptase. Stanciu se primbla nerăbdător pe linie. Aștepta un al doilea tren. Mereŭ se apleca și sta cu urechea lipită de șină. Deodată i să păru că aude un zgomot. Nu, nu era o părere, — zgomotul se deslușia treptat; el se sculă și privi lacom... în fund, departe, licări un punct roș în întuneric. «Vine!» Și Stanciu își aruncă pălăria la o parte, își făcu cruce, și se culcă cu fața 'n jos, închizînd ochii și apăsîndu-și gîtul pe șină. Picioarele îĭ tremuraŭ, zgomotul roților creștea năvălitor, devenia oribil. ... A trecut trenul. Stanciu, în picioare, se uită după șirul de vagoane care se depărtează, și 'și trîntește pumnĭ în cap. I-a fost frică — prea venia prăpăstioasă, năprasnică, prea urla îngrozitor moartea...

Nu, nu-ĭ e frică. Uite!

C'un gest pripit, de nebun, își vîrî țeava revolveruluĭ în gură și trase. O lumină roșie i se făcu înaintea ochilor, în aceeașĭ clipă întinse mîna stîngă înainte, ca și cum ar fi căutat un punct de razim, și căzu cu fața în jos pe marginea șanțuluĭ.

VALETUL

— Vezĭ bine, chestie de îndemănare, de adresă . . .

— Și maĭ ales de psicologie. E o psicologie a jucătorilor de cărțĭ, cu care norocul nu se poate lupta. Să vă spun cum șĭ-a bătut joc de mine 'ntr'o seară Mișu Plastara, un avocat de la Tîrgoviștea, cel maĭ simpatic și maĭ inteligent tip de boem pe care l-am cunoscut. Eram trimes de curînd ca supleant acolo; îmĭ făceam debutul în magistratură. Eram tînăr, de-abia 'mĭ luasem licența, și cum nu mă cunoștea nimenĭ în Tîrgoviștea, îmĭ închipuiam că eŭ sînt cel maĭ interesant personaj, că toată lumea n'are altă grijă de cît să mă observe cum vorbesc, cum merg pe stradă, cum salut, ce haine port, cîte țigărĭ fumez pe zi,

— și fiindcă toată atenția mea era îndreptată asupra acestuĭ lucru, izbutisem întru cîtva să trec de om original. Purtam părul lung, pălărie moale cu bordurĭ largĭ, vorbeam puțin, vecĭnic aveam aerul preocupat, la birt nu mîncam de cît aceleașĭ felurĭ de bucate și la aceeașĭ masă. Cel dintăĭ om cu care m'am împrietenit a fost Mișu Plastara. Ședeam la același otel, «Grant hotel de Bucarest»; jos era cafeneaua centrală care purta numele de «Sinod». Mișu acolo 'șĭ făcea vacul. M'am ținut eŭ tare cît m'am ținut, în cele din urmă m'am înscris și eŭ printre «membriĭ sinoduluĭ»; de obiceiŭ se juca stos... Știțĭ cum e stosul: eŭ, bancher, mestec cărțile, — tu, pontator, taĭ, și ceĭ o carte, opt ochĭ bună oară, — cea dintăĭ carte din față e a mea, a doua e a ta, și tot așa număr cîte două cărțĭ, pînă cînd daŭ de «opt ochĭ» al tăŭ... dacă e în față am cîștigat eŭ, bancherul, — e un joc simplu, stupid și enervant cum nu cred să maĭ existe alt joc de cărțĭ. Am jucat la început cu indiferență, în urmă cu oaré care pasiune, pe care mĭ-o ascundeam cu des-

tulă artă. Dar ca să m'arăt și aci original, nu pontam nicĭ-o-dată cu altă carte de cît cu valetul. Mi s'a întîmplat o dată, o singură dată, să bat de 16 orĭ în șir, ceea ce-a făcut pe bancher, un maior gros de la intendență, să rupă cărțile și să ne dea una din cele maĭ caraghioase reprezentațiĭ de istericale. De obiceiŭ înse pierdeam. Parcă-l aud pe Mișu, necăjit: «Ci-ca maĭ dă draculuĭ valetu ala, nu vezĭ că te bate 'ntr'una!» A, n'aș fi schimbat valetul, să mă fi picat cu lumînarea... Cum maĭ rămînea cu «originalitatea mea»!

Pe-aproape de Paștĭ îmĭ iaŭ un concediŭ de 15 zile, și 'mĭ scontez leafa pe două lunĭ. Vroiam să mă duc să petrec sărbătorile 'n familie. Imĭ gătisem, geamantanul pentru a douazi dimineață, și mă duceam să 'mĭ iaŭ bilet la diligență. Pe drum mă 'ntîlnesc cu Mișu. «Haĭ să te facă nenito un stosișor de adio.» Și ne-am întors la Sinod. Mărturisesc c'aș fi vrut grozav să-ĭ ciupesc ce-va leĭ, nu că 'mĭ ardea de cîștig, căcĭ aveam peste 800 leĭ la mine — dar de atîtea orĭ rîsese de nenorocitul meŭ valet,

și atîtea teoriĭ îmĭ făcuse asupra «jucătorilor maniacĭ», c'așĭ fi dat nu știŭ ce să-l năcăjesc odată și pe el, ca pe maiorul de la intendență. Maĭ aveam un ceas păn la vremea meseĭ; nu eram de cît noĭ în «Sinod».

— Ghiță, dă-ne cărțĭ.

Și Mișu trînti pe masă un pumn de mărunțiș — eraŭ ca vr'o 50 de francĭ. Apoĭ, mestecînd cărțile, se uită c'un zimbet șiret la mine: «Te joc, însă să nu'mĭ scoțĭ sufletul cu valetul, că nu primesc...» Eŭ n'am simțit că acesta era un mod de a se asigura și maĭ mult de încăpățînarea mea. Taiŭ, și pun 5 leĭ pe masă, «Valetul». Mișu se uită iar în ochiĭ meĭ și clătină din cap: «Să nu-țĭ pară răŭ..!» Apoĭ ia binișor cărțile, le 'ntoarce: valetul — în față. «Vezĭ?» ... «Nu-ĭ nimic...» și pun iar 5 leĭ, și iar valetul în față. Peste douăzecĭ de minute nu maĭ aveam nicĭ un gologan. Mi-am luat pălăria ș'am eșit. Nicĭ o dată nu m'am simțit atît de stupid și de ridicul, ca 'n seara aceea. Am umblat cîte-va minute zăpăcit pe stradă, apoĭ m'am întors acasă, am încuiat ușa, și m'am tolănit în pat. Eram ostenit,

buĭmac, și mi se părea că se 'nvîrtește casa cu mine. In vremea asta Mișu 'mĭ bătea cu pumniĭ în ușă și 'mĭ striga de zor să-ĭ deschid. Nu i-am răspuns, ș'a plecat. Nu mĭ-era necaz pe el, dar mĭ-era o silă nespusă, de mine, de vieață, de toate. Mă gîndeam la ceĭ de-acasă, cărora le scrisesem că viŭ, la dragostea și bucuria cu care m'așteptaŭ, și mĭ-era milă de eĭ, și nu găsiam cuvinte destul de aspre pentru a mă mustra de nemernicia și căderea morală în care mă vedeam.

Cînd m'am sculat era întuneric. Am aprins luminarea și m'am uitat la ceas — eraŭ două. Nu puteam să dorm. M'am dus la Mișu și l'am sculat din somn.

— Bine, frate, cum e cu putință? Știĭ c'am făcut socoteală, poate de 80 de orĭ mĭ-aĭ scos valetu 'n față . . . asta nu mĭ-o pot esplica.

Mișu 'ncepu să rîdă.

— Eĭ, vezĭ că eștĭ budala? N'aĭ priceput că eŭ de două săptămînĭ îțĭ cultivam «valeto-mania», și . . .

— Și?

— Și cînd m'am asigurat bine că nu-țĭ veĭ schimba «ponta» în ruptul capuluĭ, ți-am ticluit frumușel respectivul pachet . . .

— Cum asta?

— Foarte simplu, — și Mișu trase sertarul de la mesița de noapte și 'mĭ întinse un pachet de cărțĭ.

— Studiează-le!

Eraŭ 52 de valețĭ.

IMPRESII

AMINTIRI DESPRE EMINESCU
1889

Sînt zece anĭ de cînd am fost pentru întîia oară la Eminescu acasă. El sta pe-atuncĭ în podu Mogoșoaiĭ, deasupra uneĭ tapițeriĭ, într'o odaie largă în care avea un pat simplu, treĭ scaune de lemn, o masă lungă de brad pătată de cerneală, cărțĭ multe ticsite pe nouă polițĭ marĭ, o mașină de cafea pe brîul sobiĭ, un lighian de pămînt într'un colț, în alt colț un cufăr vechiŭ; pe pă-rețĭ nicĭ o cadră. Poetul era singur, într'un surtuc lung peste cămașa de noapte. Prietinul cu care venisem îl cunoștea din copilărie, ișĭ ziceaŭ tu. Am stat aproape o oră, în care eŭ n'am vorbit nimic. I-am ascultat pe eĭ discutînd asupra telepatieĭ. Sfiicios, mă uitam la Eminescu. Eram așa de fericit că-l văd.

Mi se părea un zeŭ tînăr, frumos și blînd, cu părul luĭ negru, undulat, de sub care se desvălia o frunte mare, palid la față, cu ochiĭ dușĭ, adormițĭ, ostenițĭ de gîndurĭ, mustața tunsă puțin, gura mică, și'n toate ale luĭ o espresie de-o nespusă bunătate și melancolie. Avea un glas profund, muzical, umbrit într'o surdină dulce, misterioasă, care dădea cuvintelor luĭ o vibrare particulară, ca și cum veniaŭ de departe, dintr'o lume necunoscută nouă.

Din ziua aceea am căutat să mă împrietenesc cu el. Mîncam adesea la acelașĭ birt, și multe serĭ ni le petreceam împreună «vorbind răŭ de lume» și fumîndu-ne dejunul și prînzul de-a doua-zi. El era pe-atuncĭ redactor la ziarul *Timpul*. Conștiincios și muncitor peste măsură, de multe orĭ Eminescu ducea singur greutățile gazeteĭ. Cîte nopțĭ petrecute cu condeiul în .mînă! Ș'a doua zi, palid, nepieptănat, plin de cerneală pe degete, c'un teanc mare de foĭ scrise intra în tipografie, unde rînduia materia, redacta informațiĭ, făcea corecturĭ, și numaĭ sara, cînd gazeta începea să se vînture la roată, atuncĭ

îşĭ aducea şi el aminte că e trudit şi n'a mîncat nimic în ziua aceea.

Imĭ pun mînile la ochĭ şi trec repede peste acest şir de anĭ, în care Eminescu 'şĭ-a dat cea maĭ scumpă şi maĭ nobilă parte din vieaţa şi inteligenţa luĭ pentru... o mizerabilă bucăţică de pîine. Cînd veniaŭ căldurile nesuferite ale vereĭ, patroniĭ de la «Timpul» plecaŭ toţĭ pe la băĭ. Eminescu stetea neclintit în Bucureştĭ, mistuindu-se şi luptînd pănă la jertfă pentru onoarea şi triumful altora, soldat credincios şi nefericit.

Intr'o zi m'am dus la tipografie să'l iaŭ ca să mîncăm împreună. L'am găsit făcînd corecturĭ. Era abătut, şi foarte obosit la faţă.

— Uf, nu maĭ pot, nu maĭ pot... Aş vrea să mă duc unde-va la ţară, să mă odihnesc vr'o două săptămînĭ...

— De ce nu te ducĭ?

— Dar unde să mă duc? Cu ce să mă duc? Pe cine să las în locul meŭ?..

Asta era pe la sfîrşitul luĭ Maiŭ. După o săptămînă gazetele anunţaŭ că Eminescu a înebunit. «Timpul» rămînea cu cele maĭ frumoase articole, ce s'aŭ scris vr'o dată în

presa noastră. Un gol imens se făcea în literatura romînă. Micii Zoilĭ îșĭ frecaŭ mîĭnile de bucurie.

De aci încolo vieața luĭ Eminescu, adînc zdruncinată de un lung esces de muncă și de suferințĭ, se scurge ca o agonie grea, penibilă, neînchipuit de dureroasă. Prieteniĭ l'aŭ trimes la Viena. Acolo a fost căutat, îngrijit, aproape restabilit. După doĭ anĭ l'am văzut în Iașĭ. Era de o tristeță și de o melancolie sfîșietoare; blînd ca și 'nainte, dar silnic la vorbă, vecĭnic dus pe gîndurĭ, și timid ca un copil, și lipsit de orĭ-ce voință. Avea deplina aducere aminte a oamenilor, a lucrurilor și a tutulor întîmplărilor din urmă. Mă'ntreba cu interes de cunoscuțiĭ luĭ din Bucureștĭ, ș'arăta o nespusă milă pentru ceĭ săracĭ. Apoĭ iar, ca și cum șĭ-ar fi adus aminte de o nenorocire mare, se cufunda în gîndurĭ, și nu maĭ spunea nimic cîte-o jumătate de ceas. Numaĭ îșĭ ridica ochiĭ din cînd în cînd, și împreunîndu-șĭ mînile ofta de te'neca plînsul: «Of, Doamne, Doamne!..» Și iar punea ochiĭ în pămînt și tăcea. Avea convingerea puternică că e pierdut, că pentru el nu maĭ

e de trăit și că într'o zi are să moară de foame. Ideia că n'are cu ce trăi îl chinuia și zi și noapte. De multe orĭ mi-a spus, blînd, încet, cu acel glas profund ce părea că vine dintr'o altă lume: «Tare-aș vrea s'adorm odată, și să nu mă maĭ deștept.»

A adormit în sfîrșit această jertfă glorioasă a uneĭ societățĭ frivole și nepăsătoare. Intr'o țară cu atîtea nulitățĭ triumfătoare, un poet atît de mare și de cinstit nu putea să moară de cît într'un spital de nebunĭ. Cîte reflecțiĭ triste nu ne cuprinde în fața acestuĭ dureros sfîrşit!

Oamenĭ ca Eminescu răsar la depărtărĭ de veacurĭ în existența unuĭ popor.

Este oare un păcat așa de mare de a rupe hotarele de gîndire ale contimporanilor tăĭ, ș'a te ridica cu mult de-asupra timpuluĭ ș'a societățeĭ în care te-aĭ născut?.. Dacă e așa, pedeapsa e din cale-afară grea.

Imĭ pare răŭ că n'am la îndămînă destule date, ca să pot schița aicĭ biografia luĭ Eminescu. După cîte știŭ viața poetuluĭ a fost în totdeauna o amarnică luptă cu sărăcia. De cîte amăgirĭ nu s'o fi isbit el în socie-

tatea noastră așa de rece și desprețuitoare pentru oamenii *«nepractici»!* Inșelat de-atîtea orĭ în cele maĭ curate și maĭ sfinte visurĭ, sufletul luĭ pierdu de timpuriŭ orĭ-ce credință în viitor și, speriat de asprele realitățĭ ale viețiĭ, se refugiă în liniștitul imperiŭ al trecutuluĭ. Acolo neadormitele luĭ gîndurĭ trăiaŭ ca 'ntr'o legendă frumoasă.

Cititor pasionat, el era unul din ceĭ maĭ adîncĭ cunoscătorĭ aĭ limbiĭ, literaturiĭ și istoriĭ noastre din cele maĭ întunecate vremurĭ. De multe orĭ a trebuit să-șĭ dea paraua guriĭ pentr'un manuscris vechiŭ, orĭ o carte rară descoperită în vrafurile mucezite ale vr'unuĭ buchinist. Figurile marilor Voevozĭ și întîmplările din vechime, de mult ce le gîndise, se deșteptaŭ în el clare, ca niște evocărĭ din propria luĭ viață. Bătrînul Mircea și bătălia de la Rovine, cu aceĭ sprintenĭ călărețĭ ce «roesc după un semn și în caiĭ lor sălbaticĭ bat cu scările de lemn» sînt visiunĭ puternice, e o lume vie pe care poetul o vede deslușit în toate detaliile, și de aceea ne-o descrie așa de plastic și de sugestiv.

Eminescu a fost pregătit sub toate rapor-

turile a croi un drum noŭ în literatura Romînilor. Nicĭ odată nu s'a văzut la noĭ un temperament de artist completat de-o cultură așa de vastă și de-o originalitate atît de puternică. In poezia noastră dulceagă, lină și fără adîncime, versul luĭ Eminescu răsare într'un relief isbitor. Simțĭ îndată că aĭ de-a face c'un reformator. Primele luĭ poeziĭ sînt un strigăt de neliniște, de revoltă artistică. E o necunoscută vibrare de gîndire și de sentiment. Altă limbă, altă vieață, cuvintele luĭ aŭ suflet, mișcare, coloare, formă, — fie-care epitet e o esplozie de lumină. Ce vigoare extraordinară și ce frumusețĭ ritmice neașteptate, neatinse încă până la el!

Eminescu citea în original pe clasiciĭ anticĭ, ș'avea o evlavioasă admirație pentru operile lor marĭ, liniștite, perfecte «Cînd mi-ĭ capul greŭ și amețit, ne spunea el odată, o pagină din Sofocle mă înseninează». Cunoștea în perfecție limba germană. Ișĭ făcuse studiile universitare în Berlin, ș'avea o deosebită predilecție pentru filosofiĭ Nemțĭ, în special pentru Schopenhauer, care nu puțin

va fi contribuit la întunecarea prizmeĭ de vedere a decepționatuluĭ poet, și la vecĭnicul luĭ dor de Nirvana... *«setea liniștei eterne»* din Satira IV și din atmosfera morală a maĭ tuturor poeziilor luĭ. Ce păcat că în vieața asta, așa de scurtă și nesigură și plină de durerĭ, n'a găsit și el un suflet care să-l iubească, să-l înțeleagă și să-l îngrijească de-aproape, ca pe-un copil străin, plăpînd și nenorocit! Astă iarnă l'am întîlnit des, sgrebulit de frig, ducîndu-se la cafenea, ca să se 'ncălzească...

Ș'acum, cînd umbra mareluĭ artist nu maĭ supără pe nimenĭ, organizațĭ comitete și chibzuiți-vă ce podoabe să-ĭ așternețĭ pe mormînt. Peste voĭ și peste ironica voastră generozitate cad numaĭ bine cele patru versurĭ mîndre și disprețuitoare ale poetuluĭ, luceafăr strălucitor și vecĭnic ca și Hiperion:

«Trăind în cercul vostru strîmt,
Norocul vă petrece:
Ci eŭ, în lumea mea mă simt,
Nemuritor și rece!»

APĂRAREA UNUĬ NEBUN

„LE PLAIDOYER D'UN FOU".

Aşa e intitulat ultimul roman al luĭ Strindberg, apărut anul acesta. Sinceritatea cu care scriitorul suedez îşĭ povesteşte vieaţa, căcĭ e o bucată din propria luĭ vieaţă în aceste patru sute şi ceva de paginĭ, cruzimea cu care-şĭ diseacă inima şi-şĭ dă în vileag toate durerile intime, toate pasiunile, toate secretele adesea desgustătoare ale căsnicieĭ luĭ nenorocite, este poate fără exemplu în literatura acestuĭ veac. Autorul nu e şi n'a fost nicĭ o dată nebun, de şi, după cîte ne spune c'a suferit, ar fi avut de ce să 'nebunească. Insurat c'o femee frivolă, cochetă, *amorală*, de-o senzualitate maladivă, artistul, neînţeles, cade din ce în ce maĭ mult sub stăpînirea acesteĭ *megere*,

care-șĭ face o forță din perversitatea și din nerușinarea eĭ. O luptă crudă, sfășietoare se încinge între aceste două naturĭ deosebite, instinctiv vrăjmașe: de o parte, cocheta capri-țioasă, perfidă, egoistă și cicălitoare, aristo-crata scăpătată, incultă, incapabilă de a-șĭ pricepe și prețui soțul, căutînd pururea să-l umilească, făcîndu-șĭ din el un birnic al vani-tăților eĭ, un rob inconștient al nebuniilor și vițiilor eĭ; de altă parte artistul delicat, cin-stit, milos, gata să se jertfească pentru ființa, la picioarele căreĭa șĭ-a pus talentul, onoarea, toate visurile și toată energia vieței luĭ, adorînd-o, silindu-se s'o deștepte, s'o înalțe, să facă din păpușa aceasta un om, o ființă superioară, care să fie a luĭ, numaĭ a luĭ. Muncă zadarnică, în care sufletul luĭ e izbit la fie-care pas de amăgirĭ din ce în ce maĭ dureroase. Ea nu-l iubește. Ea se folosește de bunătatea, de calitățile și de sacrificiile luĭ, ca de ceva care i se datorește. Ișĭ bate joc de iubirea, ca și de mîndria luĭ. Nimic n'o atinge, nimic nu se prinde de ea. Inte-lepciunea luĭ — e naivitate; talentul, supe-rioritatea luĭ — goală fanfaronadă; onoarea,

scrupulurile luĭ — prejudițiĭ stupide și ridicule; bănuelile și susceptibilitățile luĭ de soț ofensat, înșelat, — începuturĭ de nebunie. Nespus de triste și profund de mișcătoare sînt scenele în care nenorocitul artist cearcă să străbată în conștiința eĭ, ca să vadă ce se petrece acolo; el simte îngrozitorul adevăr, dar vrea să-l afle de la ea, gata s'o ierte, și ea nu i-l spune, — și de aci neliniștea, spaima cu care-ĭ spionează privirile, chipul, gesturile; de aci torturile și sfâșierile atît de plastic zugrăvite de autor, certurile lor sterile și ostenitoare, întrebările luĭ timide, lașe, și răspunsurile eĭ impertinente, — de aci războiul între cele două suflete, războiŭ lung și distrugător, pentru el maĭ ales care sufere adesea maĭ mult de loviturile pe carĭ le dă, de cît de cele pe carĭ le primește. Toțĭ sorțiĭ de biruință sînt de partea eĭ. Puternică prin slăbiciunea și vițiile eĭ, invulnerabilă prin inconștiența, nesimțirea și cinizmul eĭ, ea ochește bine și lovește fără nicĭ o milă. O rană e inima luĭ. Și prin această rană el simte că i se duc toate puterile, toată iubirea, mîndria și talentul luĭ, încre-

derea în el și 'n lume, sănătatea și ordinea luĭ sufletească.

Cît entuziasm, cîte iluziĭ și cîtă sete de liniște, de muncă și de fericire adusese el în căsătoria asta!

«Nespusa fericire de a fi însurat! La adăpost de ochiĭ iscoditorĭ și stupizĭ aĭ lumiĭ, să trăeștĭ liniștit lîngă iubita ta! O, vatra părintească regăsită, siguranța, limanul după furtună, cuibul la care puiĭ sînt așteptațĭ!» Așa credea el că are să fie. Dar nu trec șase săptămînĭ ș'încep torturile. Maria introduce în menaj o *prietenă* ș'un cîĭne, primiĭ dușmanĭ aĭ bietuluĭ artist, nevoit de aci încolo să se mulțămească la masă cu oasele și zgîrciurile rămase de-la cîĭne, și vaĭ de sufletul luĭ, dacă îndrăznește să cîrcnească. Bolnav, maltratat, sărăcit de risipele eĭ, ostenit fizicește și moralicește, el nu maĭ are nicĭ un drept în casa luĭ. — Și cînd vezĭ cîte chinurĭ și înjosirĭ rabdă omul acesta de la o femee, care nu-l iubește și care, subt ochiĭ luĭ, se dă la cele maĭ scîrboase vițiĭ, ți-e milă de el, ți se rupe inima de milă, dar te cuprinde ș'un sentiment de

revoltă, — și nu știĭ de ce˙ să te revolțĭ maĭ mult: de răutatea eĭ dusă până la cruzime, saŭ de bunătatea luĭ dusă până la moliciune. E o rătăcire, o aberație de simțurĭ iubirea luĭ atît de nenorocită. El singur vede cît îl umilește pasiunea aceasta.

«O iubesc — de-o plictisesc, și une orĭ ea mă face să simt că 'ĭ-e silă de dragostea mea. Dar in momentele, în carĭ e bună cu mine, în carĭ pot să'mĭ razim fruntea arzătoare pe genuchiĭ eĭ, sub farmecul degetelor eĭ carĭ se joacă în coama mea de leŭ, toate se uită, toate se șterg: sînt fericit, ș'o mărturisesc prostește că n'aș fi în stare să trăesc fără ea — un fir e vieața mea, și ghemul de pe care se deapănă e în mîna eĭ».

E penibilă citirea acestor crude confesiunĭ, și ne întrebăm la fiecare pagină: cît are să maĭ ție tortura asta? Căcĭ și noĭ suferim cu artistul, și noĭ ne simțim desgustațĭ până la revoltă de perversitatea și nerușinarea aceleĭ desfrînate isterice, care nu e nicĭ soție, nicĭ mamă. nicĭ *femee*, — și noĭ ne îndoim cu el de paternitatea nenorociților luĭ copiĭ, și, la fie care moment,

parc'am vrea să'ĭ strigăm: deșteaptă-te omule, nu vezĭ că-șĭ bate joc de tine, nu vezĭ că te'nșeală cu slugile din casă, cu prieteniĭ și cu dușmaniĭ tăĭ, nu vezĭ cu ce ochĭ pofti- torĭ se uită la barcagiul, care vă primblă pe lac, la un rîndaș nespălat pe care-l vede pentru prima oară într'o crîșmă — e gata să se dea orĭ cuĭ, în orĭ-ce loc, în orĭ-ce moment, și tu suferĭ asta? Și maĭ poțĭ sta lîngă o ființă care se mîndrește de umilința ta, și se bucură de boala ta, și-țĭ așteaptă moar- tea cu nerăbdare!..

Le vede, sărmanul, le vede și le știe el toate, dar e slab, e lipsit de voință; și ca și cum ar simți mustrările noastre, cearcă să se apere:

«In luptă, ea'șĭ păstrează față cu mine toate avantajele eĭ de femee și de come- diană. Fă-țĭ idee, cititorule, — bărbatul con- damnat să muncească toată ziua, e fără apă- rare împotriva uneĭ femeĭ care stă de geaba, care-șĭ are toată vremea liberă pentru a urzi intrigĭ: așa că, la urma urmiĭ, te pomeneștĭ închis ca într'o rețea care te strînge din toate părțile».

Incearcă el să fugă, să-şĭ ia lumea 'n cap, ca să scape. Dar cum se depărtează, uită ce-a suferit, începe iar s'o iubească; şi umilit se 'ntoarce, ca un cîĭne bătut, vine tremurînd să lingă mîna care l-a lovit. Ş' atuncĭ, iar vechile torturĭ, carĭ-l pun din noŭ pe fugă:

«Şi, pentru a patra oară, în toiul vereĭ, îmĭ pierd răbdarea, de astă dată fug în Elveţia. Dar nu e un lanţ de fier, care mă leagă, şi pe care să-l pot sfărîma, — e un odgon de gumilastic, care se lungeşte. Cu cît îl întind maĭ tare, cu atît mă trage maĭ puternic şi maĭ iute îndărăt».

Autorul se'ntoarce, de astă dată însă potolit, vindecat. Artistul a biruit pe amant. El consimte, după divorţ, să maĭ trăiască cu ea pentru a o putea observa şi studia în toate secretele cruzimeĭ şi depravăriĭ eĭ, material bogat pentr'un volum de înfiorătoare psichologie, pe care-l închee cu aceste rîndurĭ:

«Acum povestea s'a sfîrşit, scumpa mea. M'am răzbunat: sîntem chit...»

Va să zică tot amantul, tot *omul* a scris... A, dac'ar fi lăsat să treacă doĭ treĭ anĭ, să

se închidă rana, s'adoarmă patimile omeneștĭ, să rămîe *artistul* senin, ce superb roman ne-ar fi dat Strindberg din această lungă și dureroasă fază a zbuciumateĭ luĭ viețĭ!

Fără să vreaŭ mă duc cu mintea, în momentul acesta, la «*Charles Demailly*» al fraților *de Goncourt*.

E acelașĭ subiect: un artist dominat și chinuit de femeea cu care șĭ-a legat vieața. Tipul Marteĭ e tot așa de odios și de respingător ca și al Marieĭ, ba maĭ mult chiar, căcĭ Charles sfîrșește prin a înebuni de bună seamă.

Insă cu ce magistrală putere și seninătate e scris romanul acesta, care te emoționează fără să te obosească, și te întristează fără să te amărască! Strindberg mă cutremură, îmĭ face răŭ. Demailly, scăpat din casa de nebunĭ, într'un moment de redobîndire a conștiințiĭ, n'ar fi fost maĭ crud și maĭ fioros în povestirea viețiĭ luĭ.

Dar... Strindberg *s'a răzbunat*, și răzbunarea nu-ĭ nicĭ o dată senină.

IN CAUTAREA ORIGINALITAŢIĬ

Incă o poezie ca aceasta să 'mĭ maĭ trimiţĭ, dragă poete, şi «Vieaţa» îţĭ va «acorda ospitalitatea» pe care ĭ-o cerĭ, ba încă îţĭ voiŭ face ş'un mic articol de întroducere pe care-l voiŭ intitula «Ororĭ şi aberaţiĭ pesimiste». Până atuncĭ îţĭ păstrez opera în sertar. Nu te nelinişti: versurile tale sînt fără păcat ca formă — şi ştiŭ că asta maĭ ales te interesează — aŭ epitetele energice, pot zice chiar *prea* energice, rime bogate, cadenţă perfectă, în sfîrşit un adevărat lux de calităţĭ tecnice. Eştĭ mulţămit? Da, sună foarte frumos poezia ta, — dar ceea-ce spuĭ tu în această muzică de vorbe e aşa de falş, în orĭ-ce cas aşa de odios, în cît multă vreme-am stat pe gîndurĭ: să-ţĭ răspund, orĭ să te las în plata Domnuluĭ.

Și iată că mă hotărăsc să-ți răspund, cu rizicul de a-mĭ face și din tine un vrăjmaș. Nu 'mĭ maĭ perd vremea să-țĭ spun pentru ce fel de sentimente mă pregătea titlul poezieĭ tale: «*Mameĭ*». Pentru mine cuvîntul acesta, *mamă*, e prea scump, și prea sfînt, ca să-l discut cu tine. Tu eștĭ un răzvrătit modern, tu nu poțĭ înțelege un biet suflet ca al meŭ, comun și plin de «*eresurĭ*». Cel puțin, așa aĭ vrea să te judecăm, după aerele pe carĭ ți le daĭ. Dar poate că te-aŭ îmbătat rimele, cuvintele sonore, — știŭ cît de perfid e versul... Poate că n'aĭ fi îndrăznit, poate că nicĭ o dată nu țĭ-ar fi venit să spuĭ în bună și cinstită proză:

«Mamă, eștĭ o criminală. Pentru o clipă de «bestială» plăcere, aĭ «hărăzit un noŭ rob dureriĭ». Eŭ, chinuitul de azĭ și de totdeauna, sînt rodul desfătăriĭ tale. Ah, cum aș vrea să te văd plîngînd și tremurînd de căință, de groază și de rușine, sub biciul blestemelor mele!»

Eată ce-aĭ spus în cele două-spre-zece strofe.

Nu știŭ dacă ființă, căreia îĭ dedicĭ poe-

zia, trăește. Dar în momentele acestea, sub impresia acesteĭ *poeziĭ*, fără să vreaŭ, mă gîndesc la tine și la mama ta. Te văd copil mic, în brațele eĭ. O văd legănîndu-te ca să te-adoarmă, lipindu-șĭ obrazul eĭ de-al tăŭ, încîntîndu-se de primul tăŭ surîs, de primele mișcărĭ, de primele frimiturĭ de vorbe, pe care numaĭ ea le pricepe. Cîte nopțĭ de pază la căpătăiul tăŭ, cînd eraĭ bolnav, și cîțĭ anĭ de neadormită grijă pînă să te vadă mare! De pașiĭ tăĭ, de gîndurile tale, eraŭ legate toate speranțele, toată dragostea, toate emoțiunile viețeĭ eĭ. Și ce mîndră a trebuit să fie ea de talentul tăŭ, de acest talent, pe care astăzĭ îl încercĭ pe cele maĭ monstruoase versurĭ ce s'aŭ scris vr'odată...

Eștĭ tu în adevăr așa de «pervertit de durerĭ» cum spuĭ; orĭ te facĭ? Nu, nu se poate, nu e omenesc să fi simțit vr'odată ură *pentru mama ta*. Maĭ degrabă cred c'aĭ vrut să ne speriĭ cu inima ta alt-fel croită, cu chipul tăŭ de a gîndi și de a simți, cum n'aŭ maĭ gîndit și n'aŭ maĭ simțit alțĭ oamenĭ pe lume.

Află însă că n'aĭ speriat pe nimenĭ, află că asemenea *«blăsteme»* s'aŭ maĭ rimat și de alțĭ poețĭ, cu aceașĭ sforăială de vorbe și, crede-mă, cu aceeașĭ lipsă de succes. Căcĭ, dragul meŭ, ca să-țĭ gust poezia, trebue să deșteptĭ în mine *aceleașĭ* sentimente de carĭ țĭ-a fost plină inima, prea plină, ș'aĭ căutat, de voe de nevoe, să le tornĭ în versurile tale. Și naiv aĭ fi, dacă ți-aĭ închipui că în tot publicul romînesc se vor găsi cincĭ «detracațĭ», carĭ să susțină și să creadă că mama lor a fost o criminală pentru că i-a născut.

Te asigur că nu cu astfel de monstruozitățĭ îțĭ veĭ deschide drumul la nemurire. Și Eminescu a fost un suflet amărît, și el a avut momente de revoltă, dar cîtă blîndeță și cîtă pietate e în melancolia luĭ, cînd zice:

«O, mamă, *dulce* mamă, din negură de vremĭ,
Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemĭ.
De-asupra cripteĭ negre a *sfîntuluĭ* mormînt...»

Vezĭ, eŭ aș putea, cu datele pe carĭ le am despre vieața și firea ta, să-țĭ dovedesc că «pesimismul» tăŭ nu e de loc sincer. Te las însă să crezĭ că-țĭ șade maĭ bine să fiĭ

pesimist, și că în direcția aceasta veĭ găsi maĭ multă originalitate ca poet. Dar, în interesul talentuluĭ tăŭ, te sfătuesc să cauțĭ alte căĭ pentru descărcarea revolteĭ tale, sincere saŭ prefăcute. Nu pierde din vedere că maĭ întîiŭ trebue să fiĭ *uman*, și numaĭ de aci încolo să cauțĭ a vedea dacă eștĭ și *poet*. Nu pot străbate și nu vor ajunge nicĭ odată gîndurile tale la adevărata poezie, de cît trecînd prin sufletele noastre. Alt drum nu e.

Crezĭ tu că e nevoe să te îmbracĭ în pielea uneĭ bestiĭ ca să-mĭ arățĭ că eștĭ «original»? Crezĭ tu că brutalizînd sentimentele noastre, batjocorind iubirea și pietatea noastră, ne veĭ face să vedem în tine un geniŭ revoltat și să te admirăm?

Nu, dragul, meŭ, publicul, din fericire, e departe de a fi așa bolnav, cum ți-l închipuĭ.

In ce simțim noĭ, în durerile și bucuriile noastre, în amestecul și ferberea pasiunilor noastre, aicĭ și numaĭ aicĭ e poezia mare, adevărată și eternă. Caută-o, alege-o și smulge-o *de-aicĭ*, dacă poțĭ. Dacă nu, — astîmpără-te.

Să nu crezĭ c'am vrut să te supăr. Eŭ țin încă să-țĭ rămîn prieten. O dovadă recentă despre aceasta o poțĭ vedea în faptul că nu țĭ-am publicat poezia.

LITERATURA NOASTRĂ

Noĭ n'avem până acum scriitorĭ a căror glorie şi ale căror opere să fi trecut granița. Străiniĭ sînt aşa de puțin în curent cu ce se produce la noĭ, în literatură, în cît chiar în suplimentul din urmă al celuĭ maĭ bun şi maĭ îngrijit dicționar enciclopedic francez, supliment consacrat *mişcăriĭ literare din Romînia*, se înşiră o mulțime de bazaconiĭ şi de prăpăstiĭ, carĭ ne-ar face să credem că e vorba de o altă țară, dacă n'am avea acolo şi portretul D-luĭ Jak Negruzzi, un poet şi un romanțier... care nu poate fi de cît *al nostru*. In acel supliment, în care se face — chipurile — bilanțul literaturiĭ noastre din ultimiĭ anĭ, nu se vorbeşte nimic despre Eminescu, nicĭ un cuvînt despre Ion Creangă, Delavrancea, Caragiale, Gherea, atîtea talente

puternice și pline de originalitate, cărora nicĭ cel maĭ încăpățînat dușman nu le-ar maĭ putea tăgădui meritul de a fi dat un noŭ aspect, o nouă vieață literatureĭ noastre.

Dar aceasta n'ar însemna încă nimic. Nenorocirea n'ar fi că exportăm prea puțin din al nostru, ci că importăm prea mult, și prea fără alegere, din literaturile străine. Teatrul nostru, revistele în mare parte, și gazetele cotidiane fără escepție, duc sub raportul acesta o vieață aproape parazitară. Torentul de traducerĭ covîrșește, îneacă puținele noastre producerĭ originale. Și ce se traduce, Doamne, și cum se traduce!

In tot-deauna chioșcurile și zidurile Capitaliĭ sînt pline de afișe carĭ anunță aparițiunea unuĭ noŭ roman «de mare senzație». Titlul strigător, reclama, ieftinătatea fasciculelor și un bun serviciŭ de colportaj fac din desfacerea acesteĭ literaturĭ de fabrică, un comerț, de la care aŭ început să se bată întreprinzătoriĭ, de obiceiŭ ovreĭ.

Intrebațĭ pe tipografĭ și pe vînzătorĭ, dacă vrețĭ să vă facețĭ o idee cît de căutată e la noĭ marfa aceasta. Sînt peste două-zecĭ de

miĭ de cititorĭ carĭ urmăresc cu o statornicie și cu o pasiune, puțin obicĭnuite neamuluĭ nostru, fantasmagoriile acestor romane pline de intrigĭ palpitante, de morțĭ carĭ 'nviează, și de crime cu atît maĭ înfiorătoare, cu cît sînt maĭ misterioase. Se prăpădește mahalaua după ast-fel de grozăveniĭ, și consoarta cherestigiuluĭ are crize de nervĭ, se dă 'n vînt de nerăbdare, între o fasciculă și alta... Publicul acesta însă în nicĭ un caz n'ar citi pe Eminescu. El e doar tulburat de contactul c'o lume extraordinară, imposibilă, pe care-o ia de bună și reală, și nevestele negustorilor sfîrșesc prin a deveni puțin melancolice, adesea-orĭ «agasate», din cauză că bărbațiĭ lor, săraciĭ, sînt vaĭ! așa de proștĭ și de prozaicĭ și de păcătoșĭ, pe lîngă minunațiĭ eroĭ din romane!

Dar romanul-fasciculă a năvălit în școală, ș'aci e adevărata primejdie. Nu e hrană maĭ distrugătoare, pentru mintea crudă a școlaruluĭ, ca această literatură delirantă, pe care el îșĭ dă cu poftă gologanul alvițiĭ și ceasul lecțieĭ saŭ al recreațieĭ, ceea-ce-ĭ deopotrivă

de răŭ. Micul «cititor» se pasionează, tremură de curiozitate şi de emoţiune pe paginile cari-ĭ daŭ într'o limbă mizerabilă o vieaţă imposibilă, fascinantă tocmaĭ prin aberaţia şi artificialitatea eĭ, închipuirea luĭ lacomă şi neostenită se pierde, ca sub tăria uneĭ beţiĭ de haciş, într'o lume de bandiţĭ invulnerabilĭ și atotputernicĭ, de criminalĭ apoteozaţĭ, de farmece şi de strigoĭ. Și teamă mĭ-e ca aceştĭ strigoĭ să nu sugă prea mult din sîngele generaţieĭ care se ridică, deja destul de plăpîndă și de anemică și fără asta.

Literatura originală nu poate conta de o cam dată de cît pe un contingent de cel mult cincĭ miĭ de cititorĭ. E fără îndoială un mare progres faţă de ce era acum douăzecĭ, acum zece anĭ chiar. Dar și numărul acesta de cititorĭ e aşa de puţin sigur, în cìt nicì Caragiale, cît e de talentat și de cunoscut, nu s'ar bizui — dac'ar scri un roman bunăoară — să-l tipărească în cincĭ miĭ de exemplare. Știŭ eŭ dacă n'o fi și asta una din cauzele pentru carĭ Caragiale îșĭ păstrează operele în gînd, și nu se hotăreşte cu aniĭ să le-aştearnă pe hîrtie! De cîte orĭ

nu l'am auzit zicînd: «Degeaba, n'aĭ pentru cine să scriĭ, n'aĭ public...». Nu e vorbă, că și «publicul» o fi zicînd la rîndul luĭ: «Degeaba n'aĭ ce să citeștĭ, n'aĭ scriitorĭ». Ș'o fi avînd și el puțină dreptate. In pletora asta de producerĭ «originale» carĭ se aruncă de pe grătarele mașinilor tipografice și se vîntură pe sub ochiĭ noștri, trebue se recunoaștem că e o imensă, covîrșitoare majoritate de secăturĭ. Cine nu-ĭ scriitor, și încă *distins*, în țara asta blagoslovită, în care «Romînul se naște poet»! Și cînd, ca să daĭ de o idee, de-o frază ca lumea, trebue să-țĭ stricĭ ochiĭ și vremea răsfoind teancurĭ de reviste și de cărțĭ romîneștĭ, nu știŭ zăŭ ce curaj îțĭ maĭ rămîne să contribuĭ la desfacerea acesteĭ literaturĭ suspecte. E lesne să ne indignăm și să facem fraze frumoase pe subiectul nepăsăriĭ publiculuĭ nostru. Dar să nu uităm că publicul acesta prea a fost păcălit, prea de multe orĭ s'a fript cu ciorba fără bucățele a nenumăraților noștri pescuitorĭ de rime și de glorie. Iată de ce e așa de neîncrezător, iată de ce talentele tinere trebue să stea mult și să bată la poarta a-

tenției și simpatiei lui, până să li se deschidă. Numai așa ne esplicăm cum poeziile lui Coșbuc, nuvelele Doamnei Constanța Hodoș, și alte lucruri într'adevăr bune străbat așa de greŭ și de încet. In adevăr, care ar fi semnul, mijlocul de a te orienta pe ce să pui mîna, ca să nu te frigi? Strigătul afișelor, reclama gazetelor, laudele prietenilor, ori poate ștampila nemuritorilor, «încoronarea Academiei»? Nu-i așa că, mai ales de această din urmă blagoslovenie, vă vine să surîdeți?

Dar în afară de faptul că publicul cititor, păcălit în atîtea rînduri, ar avea dreptul la oare care ezitare, neîncredere, și une-ori chiar la momente de disgust pentru «literatura romînă», — mai este o altă cauză însemnată care izolează, desparte pe public de scriitorii sei. — E politica, e felul cum se face politica la noi. Ochii publicului caută neliniștiți în această arenă de lupte zgomotoase și dezordonate prognosticurile zilei de mîine. El se pasionează, speră, se teme, pentru că acolo fierbe propria lui vieață. Și ce spectacol, Doamne! Schimbări de front neaștep-

tate, mezaturĭ triste de conștiințĭ, tovărășiĭ învrăjbite, rupte, și din noŭ închegate după ce s'aŭ sfășieat reciproc în vileag, — și dedesubtul acestor nervoșĭ partenerĭ de joc, care 'șĭ dispută destinele țăriĭ, tremură regimentele de funcționarĭ carĭ privesc jocul «puteriĭ», sub spaima eventualităților ș'a mizerieĭ de mîĭne. O mișcare neîndemănatică — și totul se răstoarnă; o aruncătură de carte greșită — iute alțiĭ ne guvernează, ș'atuncĭ, dintr'o schimbare de puls în congestionata noastră capitală, o adîncă dezordine ș'o adevărată teroare se revarsă peste toată țara. Bătuțiĭ de ierĭ reiaŭ ciomagul din mîna bătăușilor ce vor intra la tarbacă de aci înainte, flămînziĭ și paraponisițiĭ de ierĭ reiaŭ locul căpătuiților de pănă acum; coloanele Monitoruluĭ oficial sînt pline de așa numitele *reforme în personal*, sute, miĭ de familiĭ sînt de odată aruncate pe drumurĭ: pe la gărĭ se văd figurĭ triste, dezolate, și grămezĭ de bagaje, ca pe vremea băjenărituluĭ. Pe-așa furtună, îțĭ arde să maĭ citeștĭ?

Golul pe care îl deschide în sufletele noastre setea de a admira ceva în afară de

noĭ, este umplut și covîrșit de atîtea scandale și nevoĭ zilnice, în cît arare orĭ și numaĭ pe fugă, maĭ găsim în zbuciumata noastră vieață clipe de «poezie». Nu simțim,' n'avem timp să simțim acel dor nesfîrșit, acea arzătoare nevoe intelectuală de a citi o carte frumoasă. Nu, nouă nu ni-ĭ foame de literatură, pentru că altă foame bate la poarta existențeĭ noastre precare. Aceasta face că o mare parte din aceĭ carĭ ar citi cu drag puținele cărțĭ bune și cinstite, ce apar și la noĭ, sînt absorbițĭ de alte preocupărĭ și scoșĭ din sfera clienteleĭ noastre literare.

Și ast-fel, cînd te gîndeștĭ cîte sînt și pe capul bieților cititorĭ, e de mirare că avem ș'atîția !

IAR PUBLICUL...

Și tu te plîngĭ de public? Dar ce-aĭ făcut ca să-l cucereștĭ? Nu te supăra. Intrebarea asta poate fi pusă tuturor scriitorilor noștri.

Nu sînt de cît două zecĭ de anĭ, de cînd poetul Alexandri căuta un editor, căruia să-ĭ ofere toate scrierile *gratis*, numaĭ ca să și-le vadă tipărite în volum. Tu n'aĭ nicĭ talentul, nicĭ gloria de-atuncĭ a luĭ Alexandri, și cu toate astea găseștĭ editorĭ carĭ să-țĭ plătească de la o mie pănă la treĭ miĭ de leĭ pe volum. De ce te maĭ plîngĭ? Că n'aĭ zecĭ de miĭ de cititorĭ, carĭ să te sărbătorească? Dar, dragul meŭ, eŭ cred că literatura noastră îșĭ are contingentul de cititorĭ pe care-l merită. Trebue să ţiĭ socoteală că la noĭ nu s'aŭ arătat încă scriitorĭ carĭ să pasioneze

publicul cu operele lor marĭ și puternice. Puține lucrurĭ s'ar putea traduce din literatura noastră, pentru ca să ne facă cinste, într'o limbă străină. Lăsăm poeziile luĭ Eminescu la o parte, frumusețea lor e așa de profund legată de limba în care le-a turnat măestrul, în cît nu știŭ dacă într'o traducere — cît de bună — n'ar fi sacrificată. In colo, cu ce operă mare vreĭ să ne fălim? Unde e drama adîncă și emoționantă, unde e romanul larg și viguros, unde-ĭ opera care să închege și să cristalizeze în formele eterne ale arteĭ, firea, virtuțile și speranțele neamuluĭ nostru, cu zbuciumul vieții noastre sociale, cu sensul și priveliștile peritoare ale luptelor și suferinților noastre de azĭ? Ce artist mare și-a aplicat urechia ca s'asculte și să priceapă bătăile inimilor noastre și să ne dea opere de acelea, carĭ cîntăresc în vieața unuĭ popor maĭ mult de cît fala biruinților luĭ pe cîmpul de războiŭ?

Eată, iubite poete, pentru-ce nu se sparge monotonia asta de raporturĭ dintre public și scriitor. Eată pentru ce stă încă indiferentă această biată «nație» pe care tu, fără

cuvînt, te superĭ, ca văcarul pe sat. «Aştept să mă emoţionezĭ, aştept să mă farmecĭ şi să învingĭ răceala şi neîncrederea mea» ar avea dreptul să-ţĭ spue publicul.

Atenţie, simpatie, admiraţie... acestea nu se daŭ — se cuceresc. Şi păn'acum n'a venit cuceritorul. Dar aĭ să te 'ntrebĭ poate de ce n'a venit? Ce înseamnă această zăbavă?.. Literaturile ţărilor culte sînt destul de bogate în modele, carĭ ar putea să deschidă orizonturĭ şi să îndrepte primiĭ paşĭ aĭ unuĭ talent. In Rusia, în Anglia şi, de cît-va timp, în Norvegia şi 'n Italia isvorăşte o literatură nouă, pe care tinerimea noastră o soarbe din ce în ce maĭ însetată. Iar cînd e vorba de subiecte de dramă saŭ de roman, mi se pare că n'ar fi tocmaĭ nevoe să le căutăm pe malurile Niluluĭ şi pe vremea Ptolomeilor. Se petrec atîtea drame palpitante aci, sub ochiĭ noştri, e aşa de plină de interes şi aşa de puţin explorată vieaţa, societatea noastră de azĭ cu patimile şi frămîntările eĭ — că de cîte orĭ văd pe cîte un scriitor de-aĭ noştri căutîndu-şĭ subiectul la depărtărĭ de miĭ de poşte şi cu miĭ de

anĭ în urmă, îmĭ zic: Şiretul, înadins ne duce-aşa departe, ca să nu băgăm noĭ de seamă că ne spune... braşoave.

Precum vezĭ, nu în lipsa de modele şi de subiecte ar sta întîrzierea cuceritoruluĭ, ci tot în condiţiile de funcţionare, în mecanizmul vieţiĭ noastre sociale trebue s'o cauţĭ. Tu ştiĭ din biologie că evoluţia, trecerea animaluluĭ de la o stare omogenă la o stare eterogenă, se face, din punctul de vedere morfologic, pe *diferenţierea organelor*, iar din punctul de vedere fiziologic pe *diviziunea funcţiunilor*. Organismul social e supus aceleiaşĭ legĭ. Cu cît se desvoltă o societate, cu atît se simt maĭ multe trebuinţĭ, carĭ cer o proporţională sporire de organe, cu funcţiunĭ şi menirĭ speciale. Societatea noastră a mers şi ea, cînd maĭ la pas, cînd maĭ în galop, spre o desfăşurare din ce în ce maĭ largă, şi prin urmare maĭ complicată, a forţelor eĭ de vitalitate: tribunale, universităţĭ, parlamente, teatre, academie... atîtea organe carĭ funcţionează şi întreţin tîrîş-grăpiş eghimoniconul nostru de stat civilizat în Orient. Dar în acest vast atelier, în

această zgomotoasă fabrică a civilizației noastre pripite, personalul nu-şĭ are în totdeauna atribuțiunĭ determinate, aşa în cît unul şi acelaşĭ lucrător este adesea întrebuințat pentru maĭ multe felurĭ de operațiunĭ. — Şi dacă-țĭ trebue un exemplu plastic, gîndeşte-te la amicul nostru Costel, care e profesor, funcționar la credit, inginer hotarnic, şi face şi versurĭ — şi încă frumoase — cînd îĭ maĭ rămîne vreme.

Am putea zice că, în faza aceasta de dezvoltare a societățeĭ noastre de abia simțim nevoia vagă de literatură — un început de *cerere* pe icĭ pe colea. Cît maĭ e până la strigătul puternic, până la setea adîncă şi imperioasă, care-ar chiàma neapărat organul corespunzător nevoeĭ, însărcinat cu funcțiunea specială a *arteĭ!* Uită-te în jurul tăŭ, priveşte cu luare aminte în cîmpul literatureĭ noastre: toțĭ aceĭ carĭ scriŭ, şi de la talentul cărora am putea cere lucrărĭ de o maĭ mare valoare, îşĭ împrăştie activitatea, sînt siliţĭ să-şĭ cheltuească energia pe alte căĭ. Eĭ sînt funcționarĭ, avocațĭ, profesorĭ, birtaşĭ — însfîrşit trebue să fie *ceva*, căcĭ a

fi literat la noĭ, până acum nu înseamnă de loc a fi ceva.

Eată de ce nu se poate încă vorbi la noĭ de «marĭ opere literare». Ele cer — pe lîngă talent — o concentrare și o așternere de muncă neîntreruptă și neturburată de alte preocupărĭ. Ca să facĭ un roman, ca să facĭ o dramă — trebue să fiĭ cu totul al romanuluĭ saŭ al drameĭ, și să te ții nediscordat vreme îndelungată. Arta nu vrea să te dispute și să te împartă. Ea te vrea *tot*, ca să ți se dea toată.

Vezĭ, eŭ nu sînt așa de sceptic, ca tine. Mie mi se pare că în publicul nostru e un fond de simpatie latentă, o așteptare, chiămarea vagă a unuĭ talent mare care să-l uĭmească, să-l pasioneze, să-ĭ smulgă strigătul de admirare, care doarme încă în sufletul luĭ neliniștit. Cînd va veni artistul acesta — nu știŭ. Publicul îl așteaptă.

Păn'atuncĭ pictoriĭ noștri vor continua de a face firme și portrete, sculptoriĭ busturĭ de comandă, muzicanțiĭ — imnurĭ festive, literațiĭ — gazetărie, iar tu reflecțiĭ pesimiste asupra societățiĭ.

CUM SE FACE O NUVELA?

Dar nu maĭ încape vorbă, dragă poete, că dacă vreĭ să-țĭ facĭ o «carieră» din talentul tăŭ de scriitor, trebue neapărat să te scoborĭ la proză. Acum, cît îțĭ va ținea de cald și unde te va duce cariera asta, e altă socoteală. Ți-o spun asta pentru că știŭ că nu eștĭ de loc «om practic». Dar eștĭ tînăr, bine înzestrat, și din moment ce aĭ pasiunea lucruluĭ și țĭ-e drag să munceștĭ, treaba e ca și făcută pe jumătate. Și dacă aĭ să aĭ une-orĭ amărăciunĭ și decepțiĭ urîte, tu veĭ face din ele versurĭ frumoase și-țĭ va trece, nu-ĭ așa? E mare consolație la un poet un vers frumos; și tu le taĭ, slava Domnuluĭ.

Prin urmare, asupra acestuĭ capitol — ne-am înțeles. Acum, să viŭ la partea...

gravă a scrisoriĭ tale, scrisoare pe care, dac'aş şti că nu te superĭ, ţĭ-aş publica-o bucuros în «Vieaţa», atît am găsit-o de interesantă şi plină de haz. Imĭ spuĭ c'aĭ vrea să debutezĭ în proză c'o nuvelă, şi mă 'ntrebĭ pe mine cum se face... felul acesta de bucate. Imĭ maĭ spuĭ că aĭ o sumedenie de subiecte, că chiar aĭ început pe unele şi că «nu merge». Mă mir; tu nu maĭ eştĭ începător. Este adevărat însă că multe «subiecte» se şterg cînd vreĭ să le scriĭ. Asta înseamnă că ele n'aŭ prins rădăcinĭ destul de adîncĭ în sufletul nostru, că ele pluteaŭ la suprafaţa gîndurilor noastre, gata să se desfacă şi să se strice la cea maĭ mică atingere de condeiŭ. Nu-ĭ însă un lucru de care să te îngrijeştĭ atîta; căcĭ «subiecte» dragul meŭ, cînd ştiĭ să scriĭ, îţĭ răsar în cale la fie ce pas. Cele maĭ bune dorm în tine; zgomotele de-afară le deşteaptă. Pe cît am văzut din poeziile tale, tu aĭ destul material de construcţie, ş'aĭ să te mirĭ tu singur maĭ tîrziŭ ce întîmplărĭ de nimic din lumea de-afară daŭ plan, formă şi vieaţă amesteculuĭ de impresiĭ pe carĭ le-aĭ trăit, şi din văl-

măşagul cărora *subiectele* de la sine se descălcesc şi devin nuvele. Să nu te lauzĭ însă nicĭ odată cu ce aĭ de gînd să scriĭ.

Şi zi, vreĭ să ştiĭ *cum* se face o nuvelă? — Ascultă: Te plimbĭ, bunăoară, pe stradă. In calitatea ta de spion al sufletelor omeneştĭ, fără îndoială că nu trecĭ nepăsător pe lîngă «clienţiĭ» tăĭ. Un hohot de rîs, un cuvînt, un gest, toate găsesc un răsunet maĭ adînc, maĭ intensiv, provoacă ondulaţiĭ maĭ largĭ în sufletul tăŭ, de cît în al celorlalţĭ muritorĭ. Presupun c'a trecut răpede pe lîngă tine un om îmbrăcat în doliŭ. O clipă te-aĭ uĭtat la el, ş'aĭ văzut dintr'o singură aruncătură de ochĭ atîtea lucrurĭ, carĭ încep să se desvolte, să se lumineze treptat, să ia senz şi proporţiĭ însemnate în închipuirea ta, — să te preocupe. Era neras, cu pălăria strîmbă... şi ce aer speriat avea, şi ce răpede-a trecut. A, paşiĭ tăĭ nu-l maĭ pot ajunge, şi ochiĭ tăĭ poate nu-l vor maĭ vedea niciodată. Nu face nimic. Omul acesta, în trecerea luĭ pe lîngă tine, fără să ştie, a

lăsat în sufletul tăŭ ceva din suferințile, din vieața luĭ. Gîndurile tale îl urmăresc, vor să străbată în secretele luĭ. Tu-ĭ vezĭ casa, de pe poarta căreia abia s'aŭ desprins pînzele de doliŭ, întrebĭ ferestrele deschise cu giamurile nespălate, mobilele prăfuite, hainele risipite, picăturile de ceară albă sleite pe scîndurĭ, aerul trist al odăilor tăcute... și afli cine-a murit. Și închipuirea ta zădărîtă nu se oprește numaĭ la presupunerea că omul acela șĭ-a pierdut soția. Unde se ducea el așa de răpede și alarmat? In figura luĭ nu era numaĭ umbra dureriĭ trecute, maĭ mult de cît asta era spaima uneĭ primejdiĭ, uneĭ nenorocirĭ apropiate, gata să-ĭ dea ultima lovitură. De sigur că se ducea la un doctor. Și'n vreme ce el aleargă desperat pe stradă, tu te așezĭ, cu gîndul, la căpătîiul unuĭ copil bolnav, îțĭ lunecĭ încetișor palma pe fruntea luĭ albă și asudată, îĭ daĭ părul buclat la o parte... Ce frumos copil! E un înger care sufere în trupșorul acesta plăpînd. Se uĭtă țintă 'n ochiĭ tăĭ, — așa trist și rugător se uĭtă sărăcuțul, — tremură în mîna ta aspră mînuța luĭ ferbinte și delicată — de

getele luĭ subțirĭ și albe se sgîrcesc de durere. Și iată că, sub puterea voinții, sub farmecul simpatieĭ tale de artist ochiĭ i se înviorează și buzele luĭ uscate se mișcă de-o șoaptă ce pare maĭ mult o tremurare de gînd, de cît sunet de vorbe... Copilul a avut o surioară, frumoasă, mult maĭ frumoasă de cît el — eraŭ gemenĭ și se iubeaŭ și se jucaŭ așa de bine-amîndoĭ, și cînd «tucu» era supărat, se duceaŭ rîzînd la el, i se urcaŭ pe genunchĭ, îĭ spuneaŭ prostiĭ de-ale lor, ș'atuncĭ «tucu» nu maĭ era supărat. Dar surioara a spus într'o zi c'o doare capul, și s'a culcat, ș'a stat mult așa cuminte în pătceanul eĭ, ș'apoĭ s'a dus... și n'a maĭ venit, s'a dus să șadă cu «mama» în cer, și «tucu» a plîns mult, mult.

— Și pe tine, micuțule, ce te doare-acum?

— Aicĭ, șoptește copilul ducîndu-șĭ mînuța la creștet.

Acum, poete, aĭ cheia. Deschide sufletul erouluĭ tăŭ și spune-ne și nouă ce-aĭ văzut acolo la seama, e un om pe care nenoro-

cirile îĭ duc dincolo de hotarele răbdăriĭ omeneştĭ. El nu maĭ are puterea de a se tîngui — e buimăcit de durere, şi sub groaza acesteĭ ultime loviturĭ, tremură pe pragul nebunieĭ — la fie-care mişcare, la fie-care suspin al copiluluĭ tresare spăimîntat, arcurile minţiĭ luĭ staŭ gata să plesnească. Inţelegĭ tu ce-ĭ asta? Un om care vede că'nebuneşte... Şi doctorul — un vechiŭ şi bun amic al erouluĭ tăŭ — simte primejdia şi nu ştie cum s'o înlăture.

... Du-te, dute şi te'nchide 'n odăiţa ta, şi culcă în patul tăŭ trupuşorul uscat al copiluluĭ. Descopere-l să-ĭ vezĭ deaproape coastele eşite, membrele luĭ de paianjen, înviorează-l o clipă, şi fă să fluture în mijlocul acestuĭ dezastru ultima licărire de speranţă, ultima rază de lumină a unuĭ suflet, căruia durerea nu maĭ are ce să-ĭ ceară...

Citeşte, dacă vreĭ, în cărţile de medicină cîte-va cazurĭ de meningită, dar nu lăsa în nuvela ta să se bage de seamă. Ceea-ce ne interesează şi ne mişcă e sufletul, şi pe acesta să nu-l cauţĭ prin cărţĭ. — Studiază-ţĭ eroul cu pacienţă — *eroul* pe care l-aĭ întîl-

nit în stradă, fă-l să-ţĭ spue trecutul luĭ, visurile luĭ de fericire, greutăţile cu care-a luptat, iubirea, speranţele şi temerile luĭ — aceasta pentru ca să-l cunoştĭ *tu* de-aproape. Nouă înse, nu căuta să ne 'nşirĭ toată vieaţa luĭ, toate peripeţiile prin care-a trecut. Alege-ţĭ un... punct culminant, un moment de emoţiune, şi dă acestuĭ moment o lumină atît de intensă, în cît noĭ, fără să ne spuĭ tu, să 'nţelegem şi ce-a fost înainte, şi ce-ar trebui să vie maĭ pe urmă. Numaĭ aşa veĭ face ca fie-care frază a ta să răsune în noĭ, să recheme tablourĭ, şi să provoace în sufletele noastre ondulaţiĭ largĭ de lumină şi de înţeles. Nu insista mult în descrierĭ. Un gest violent, un oftat, o mînă crispată pe plapomă îmĭ va arăta mult maĭ bine ce se petrece în copil şi 'n părinte de cît două paginĭ de fraze frumoase. Gîndeşte-te mult, şi scrie puţin, ca să mă gîndesc şi eŭ mult cînd te-oĭ citi. E de prisos să'mĭ spuĭ cum e îmbrăcat un om care plînge la căpătîiul unuĭ copil bolnav. Mă pot dispensa chiar şi de figura luĭ, — detaliĭ pe carĭ mĭ-ar plăcea să le aflu cînd omul acesta

ar face pe fantele în fața uneĭ Dulcinee. Păzeşte-te de figurĭ și de epitete carĭ nu spun nimic; în proză bat răŭ la ochĭ, căcĭ nu le maĭ acopere farmecul ritmuluĭ. Prezintă-mĭ pe eroul tăŭ unde vreĭ și la orĭ-ce ceas:— în camera doctoruluĭ, la patul bolnavuluĭ, pe stradă, ziua, noaptea... mĭ-e indiferent unde şi cînd îĭ fac cunostința — numaĭ să mă intereseze, şi să pot zice la urmă din toată inima: «Imĭ pare bine de cunoștință».

In sfîrșit, nu uita că toțĭ avem ocupațiile noastre, şi că puținele momente pe carĭ le putem da literaturiĭ, ni-s așa de scumpe, că sîntem în drept să privim ca pe niște *răŭfăcătorĭ* pe «autoriĭ» carĭ ne vorbesc mult şi nu ne spun nimic.

Ș'acum, scumpul meŭ tovarăș de durerĭ, dă foc mașineĭ și pleacă...

AGAPIA

Iubite prietene,

Ce vreĭ să-țĭ spun? Incepĭ prin a te văĭcări că va trebui să facĭ o noapte 'ntreagă în drumul de fier și patru ceasurĭ cu trăsura păn'aicĭ.

De, dragă, Agapia nu poate să vie la tine. Te sperie osteneala drumuluĭ? — rămîĭ la Bucureștĭ...

Vezĭ, pe tonul acesta aș putea să-țĭ răspund la scrisoarea ta greoae și nehotărîtă, scrisoare de om leneș, care-așteaptă... «para mălăiață». Dar te iert. Cine știe pe ce căldură și'n ce toane urîte mi-aĭ scris. Aicĭ în liniștea asta măreață, în mijlocul acesteĭ naturĭ generoase, care te uimește cu frumusețile eĭ, aicĭ nu poțĭ să fiĭ de cît bun. Da, tu eștĭ necăjit, și cum să nu-țĭ cred? Acolo e foc,

acolo trăeştĭ ca într'un cuptor, ştiŭ; te dogoreşte caldarîmul; aerul, zidurile caselor sînt încinse; acolo respirĭ duhoarea caldă şi 'năbuşitoare a canalelor, şi 'ntr'un pahar cu apă aĭ maĭ mulţĭ duşmanĭ de cît ţi-aĭ putut face cu talentul tăŭ, în lunga ta carieră de ziarist.

Aicĭ, eŭ calc pe covor răcoros, soarele e blînd, şi-ĭ codru de brazĭ de jur împrejur, aicĭ — cînd eşĭ din casă, îţĭ umfli pieptul şi simţĭ că beĭ sănătate, vieaţă, cu fie-care respirare. Ah! şi cînd aĭ şti din ce loc îţĭ scriŭ? Ce maĭ salon, ce maĭ salon! Nicĭ vodă n'are-aşa. E larg, cît piaţa teatruluĭ; pe jos un covor de toată frumuseţea, pe-un fund verde miĭ de florĭ naturale în fel de fel de culorĭ, ş'un «desen» bizar, parc'a stropi cine-va cu alb, cu roş, cu albastru, cu galben... şi totul e aşa fermecător la vedere; de jur împrejur imense draperiĭ de brazĭ urieşĭ, aproape fantasticĭ, şi de-asupra — tavanul înalt, boltit, de un albastru cald, voluptos — să jurĭ că-ĭ cerul. Toată mobila mă costă numaĭ doĭ francĭ: o masă de brad şi două băncĭ din acelaşĭ material lucrate, sînt bine bătute pe

țărușĭ, și sînt albe, curate, pe masă nu s'a scris de cît un nume păn'acum: MIMI — ș'o altă iscălitură, indescifrabilă. De-aicĭ, din salonul acesta vast, grandios, căruia singurătatea, tăcerea, îĭ dă nu știŭ ce farmec din basme, de-aicĭ îțĭ scriŭ. O, cum aș dori să-țĭ trimet și ție cu rîndurile acestea ceva din răcoarea, din liniștea și parfumul brazilor carĭ mă încunjoară!.. Eată, în momentul acesta aud toaca de la mînăstire. Ce impresie curioasă produce asupra nervilor meĭ cîntecul acesta, căcĭ e un adevărat cîntec toaca de la «biserica cea-mare» din Agapia. Și nu numaĭ acum, dar de cînd am auzit-o întîĭ, am simțit ca o misterioasă chiămare spre trecut, ca o deșteptare a evlavieĭ din copilăria mea. Mĭ-aduc aminte, era tot așa o zi frumoasă de vară. Eŭ ședeam în ceardac la arhondaric. Părea că nu e nimenĭ în imensa clădire cu două rîndurĭ care îngrădește curtea biserici. De-o dată aud primul sunet, clar, puternic, muzical — mă uit jos, în ușa bisericiĭ văd o maică bătrînă, scurtă, în mîna stîngă ținea în cumpănă toaca de lemn la înălțimea umăruluĭ, în dreapta ținea un ciocan mic tot

de lemn. A lovit o dată, și stă, pare că așteaptă să adoarmă răsunetul primeĭ bătăĭ, apoĭ pleacă încet pe lîngă zidul bisericiĭ, la început cîte-va loviturĭ tarĭ, distanțate, — treptat intervalul dintre ele se micșorează, pănă ce nu maĭ auzĭ de cît o ploaie de sunete mărunte, dulcĭ, cadențate, unite, — pare că se duc departe, se topesc, și iar vin aproape, iar se despart, maĭ rarĭ, maĭ puternice, — ecourĭ lungĭ auesc prin coridoare, prin sălile boltite ale chiliilor, și toată mînăstirea răsună ca o vioară; nu maĭ e sunet de toacă, sînt vorbe, sînt note duioase de cîntec, care înseninează și chiamă la rugăciune. Ah, cît aș da să maĭ pot crede...

Dar cu ce aer necăjit mă întrebĭ: «și 'n definitiv ce-ĭ Agapia?»

Ce să fie? E o mînăstire ascunsă 'ntre munțĭ. Cînd viĭ întîĭ țĭ se pare că te 'nfunzĭ în sălbătăcia și pustietatea codrilor, nu vezĭ nimic, te impacientezĭ, întrebĭ pe vizitiŭ: «maĭ e mult?» El îțĭ răspunde liniștit: «Am ajuns». Te uițĭ înainte — un munte înalt acoperit de brazĭ, te uițĭ în toate părțile, nicĭ un semn care să-țĭ spue că te-apropiĭ

de-o aşezare, de-o locuinţă omenească. Trăsura a cotit un dîmb şi . . . iată Agapia, aĭ intrat în ea, o vezĭ toată ca 'ntr'o panoramă, — drumul se sfîrşeşte la poarta mînăstireĭ, de-aicĭ nu maĭ e drum de trăsurĭ în altă parte. Cum intri, în stînga e arhondaricul, în fund stăreţia, de o parte şi de alta, formînd un patrat, se 'nşiră chiliile maicilor, într'o singură clădire cu două rîndurĭ, — aicĭ în incinta mînăstireĭ, te crezĭ într'o cetate. Maicile maĭ cuprinse îşĭ aŭ acareturile lor afară din incinta mînăstireĭ: case drăguţe, simple, simpatice, cu păreţĭ albĭ, acoperite cu şindrilă, cu straşina lată ca s'adăpostească balconul care înconjură toată casa. Multă lume vine să petreacă vara aicĭ. Traiul e destul de ieftin. Cea maĭ bună odaie nu te costă de cît 40 de leĭ pe lună, şi cu 3 leĭ pe zi mînîncĭ perfect.

De pe la 15 Iunie începe să vie lumea, «mosafiriĭ» cum zic maicile.

Tăcuta mînăstire se transformă într'un mic orăşel. Tipurĭ de observat cîte pofteştĭ; dar aĭ atîtea locurĭ frumoase de văzut, că oameniĭ îţĭ devin aproape indiferenţĭ; pădu-

rea-ĭ la doĭ pașĭ; în zece minute ești la «stîncă» unde, între altele, vezĭ și peștera nu știŭ căreĭ sfinte, care-a trăit acolo, neștiută de nimenĭ, maĭ mulțĭ anĭ — se și cunoaște pe patul de piatră, unde a dormit, forma trupuluĭ eĭ; într'o jumătate de ceas eștĭ sus, «la cruce», orĭ la «Agapia vechie», orĭ «pe Muncel» de unde se vede «Cetatea Neamțuluĭ» și tîrgul, și valea netedă a Moldoviĭ, — iar dacă vreĭ să facĭ escursiunĭ — aĭ «Pătru-Vodă», «Ceahlăul!», Valea Bistrițiĭ, aĭ tot județul Neamțuluĭ, în care cele treĭ marĭ decorurĭ ale naturĭ: munțiĭ, apele și pădurile îțĭ daŭ priveliștĭ tot așa de grandioase și de variate ca și în Elveția.

Dar vino, vino de vezĭ. Eŭ nu pot, și nicĭ un mă 'ncerc să-țĭ zugrăvesc un colț din miile de tablourĭ în care mă răsfăț aicĭ. Ș'apoĭ, între inima mea și locurile acestea sînt și alte legăturĭ... Eŭ am trăit pe-aicĭ zilele fericite, carĭ 'mĭ revin acum dintr'o așa depărtare, că parcă n'ar maĭ ținea de viața mea. Aicĭ toțĭ braziĭ mă cunosc, mi's prietenĭ, și 'mĭ povestesc amintirĭ de carĭ uneorĭ mă îneacă plînsul. In șopotul izvoarelor, în zgo-

motele pe carĭ le-aud sînt glasurĭ iubite carĭ îmĭ vorbesc; în priveliștile carĭ mi se deschid la fie-care pas e un suflet care mă înțelege. Fie-care cărare, fie-care bancă îșĭ are amintirile eĭ, povestea eĭ, pe care numaĭ mie mi-o spune, și numaĭ eŭ o știŭ ș'o înțeleg, pentru că din vieața mea e ruptă...

Ia! Aud din vale un «hup, hup!» E pentru mine. Mă chiamă la masă. Era și timpul, nu-ĭ așa? Prea devenisem liric.

Ți-e cald? Ce răcoare-ĭ aicĭ și bine. Viĭ?

FINE

TABLA DE MATERIĬ